

*História ako
indikátor identity
sociálnej práce*

Jana Levická a kol.

Trnava, 2018

Názov práce: *História ako indikátor identity sociálnej práce*

autorský kolektív: © Jana Levická (Ed.) – 3AH

Mgr. et Mgr. Katarína Levická, PhD. - 2AH

Mgr. Dominika Uhnáková, PhD. – 1AH

Mgr. Barbora Rajnáková - 1AH

Mgr. Martin Gál – 1AH

Mgr. Veronika Schmidtová -0,5 AH

Recenzovali: prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD.
Mgr. Andrea Bánovčinová, PhD.

Učebnica bola vypracovaná v rámci projektu APVV 0524 – 12

Identita sociálnej práce v kontexte Slovenska

ISBN: 978-80-568-0172-7

EAN: 9788056801727

Vydavateľ: Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce TU v Trnave, 2018

Obsah:

	Na úvod, alebo ako vznikla táto učebnica	5
1	Filozoficko – praktické zdroje profesie	9
2	Štefan Závodník	13
2.1	Detstvo Štefana Závodníka	13
2.2	Kňazský život	14
2.3	Závodníkov sociálne aktivity	15
2.3.1	<i>Závodníkov boj s alkoholizmom</i>	16
2.3.2	<i>Ďalšie Závodníkov sociálne aktivity</i>	20
	Záverom	22
3	Octavia HILL – príbeh o chudobe a nádeji	25
3.1	Rodinné zázemie a rané detstvo	25
3.2	Aktivity zamerané na bývanie pre chudobných	30
3.3	Hillovej predstavy o pomoci	38
	Záverom	44
4	Arnold Toynbee - muž, po ktorom dostal meno slávny Toynbee Hall	46
4.1	Zo života Arnolda Toynbeeho	46
4.2	Toynbeeho prínos pre sociálnu prácu	48
4.3	Toynbee Hall – pocta Arnoldovi Toynbeeovi	52
	Záverom	56
5	Juraj Schulpe - zabudnutý v chudobe	57
5.1	Niekoľko biografických dát	57
5.2	Juraj von Schulpe – sociálny reformátor	58
5.3	Sociálno-etický svetonázor Juraja von Schulpe	59
5.4	Praktická filantropia – alebo svetonázor v praxi	60
	Záverom	65
6	Ilse von Arlt a jej cesta k vede o starostlivosti	67
6.1	Biografia	67
6.2	Začiatky jej vedeckej dráhy	68
6.3	Chudoba a potreby - základné prvky teórie Ilse von Arlt	70
6.4	Arltovej model potrieb	72
6.5	Arltovej názory na pomoc	74
6.6	Ilse von Arlt – zakladateľka vzdelávania pre sociálnych pracovníkov v Rakúsko – Uhorsku.	78
	Záverom	80
7	Otto Rank- jeho vplyv na teóriu a prax sociálnej práce	82
7.1	Zo života Otta Ranka	82
7.2	Psychológia Otta Ranka	85
7.3	Pôrodná trauma - príčina sporu s Freudom	87
7.4	Rankov vplyv na sociálnu prácu	89
	Záverom	92

8	Ruth Ida von der Leyen - inšpirácia pre dnešok	94
8.1	Zo života	94
8.2	Špecializácia na oblasť starostlivosti o mládež s anomáliami v správaní	96
8.3	Problémy v liečebno-pedagogických výchovných ústavoch	99
8.4	Dôraz na vzdelávanie	100
8.5	Publikačné dielo	101
	Záverom	104
9	Harriett Moulton Bartlett – zameraná na sociálne fungovanie	105
9.1	Životopis	105
9.2	Prínos pre sociálnu prácu	107
	Záverom	112
10	FELIX PAUL BIESTEK - ambasádor vzťahu	113
10.1	Životopis	113
10.2	Biestekov prínos pre sociálnu prácu	115
10.3	Biestekove princípy prípadovej sociálnej práce	117
	Záverom	120
	Záver	122
	ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	123

Na úvod,

alebo ako vznikla táto učebnica

Keď sme v roku 2013 získali finančnú podporu Agentúry pre podporu vedy a výskumu (ďalej len APVV) na náš projekt *Identita sociálnej práce v kontexte Slovenska*, predpokladali sme, že otázkam histórie sociálnej práce, sa budeme venovať len okrajovo a to len v prvých mesiacoch. Tiež sme zamýšľali, že focus na historické súvislosti profesie je potrebný len pre spracovanie prvej z našich plánovaných monografií.

Najmä v procese realizácie prvej fázy výskumu sme sa postupne oboznamovali s prácami autorov, ktorí poukazovali na význam histórie pre formovanie sa identity profesie. Napr. Remley a Herlihy (2007), ktorí sa zaoberali profesijnou identitou v kontexte poradenstva, odporúčajú pri skúmaní identity profesie zamerať sa na nasledovné oblasti.:

- a) Poznanie a pochopenie podstaty profesie
- b) *Históriu profesie***
- c) Filozofiu profesie
- d) Roly a funkcie profesie
- e) Profesijnú etiku
- f) Profesijnú hrdosť/ status profesie
- g) Angažmá profesie.

Levická a kol. (2015) na základe obsahovej analýzy domácej aj zahraničnej literatúry zostavili zoznam indikátorov, ktoré v rôznej miere ovplyvňujú identitu profesie. Medzi tieto indikátory zaradili nasledovné:

- definícia profesie,
- misia sociálnej práce,
- ***historické súvislosti profesie,***
- charakteristické znaky profesie,
- požiadavky na vzdelanie,
- motivácia pre výber povolania,
- úlohy a ciele sociálnej práce,
- pole pôsobenia,
- roly,
- druhy pracovných činností,
- kompetencie,
- status ,
- legitimita/ spoločenský mandát profesie,
- klienti, klientela,
- metódy,
- etika, hodnoty,
- teoretická báza/teoretické východiská,

- metodológia,
- profesijné organizácie,
- kultúra profesie.

Leighninger (1980, 1984) do diskusie o význame a mieste sociálnej práce v súčasnej spoločnosti prispel presvedčením, že ak chce sociálna práca vybudovať a udržať funkčnú identitu profesie, je potrebné budovať identitu profesie na nasledujúcich troch aspektoch:

- a) spoločný prístup k analýze problémov,
 - b) „uznávané dedičstvo“,**
- spoločný repertoár najzákladnejších zručností (Leighninger 1980, s. 10).

Pod označením „uznávané dedičstvo“ má Leighninger na mysli historické skutočnosti, ktoré sa ukázali ako významné pri budovaní profesie sociálna práca. Možný význam tohto tvrdenia vieme doceniť až v kontexte takých skutočností, ako je napr. Ramsayho (1988) konštatovanie, že *dejiny sociálnej práce boli poznačené neistotami o profesionálnej identite a starosťami o stav sociálnej práce ako legitímnej profesie. Sociálni pracovníci sa roky snažili definovať povolanie a vytvoriť spoločný koncepčný rámec, ktorý by mohol "obsiahnuť" základné prvky definície.* Poznanie histórie profesie tak vytvára jeden z pilierov profesijnej identity, pretože nám umožňuje poznať tie stabilné aj dynamické prvky, ktoré vytvárajú profesiu ako ucelený systém. Na význam poznania historických koreňov profesie poukázal aj Chambers (1977), ktorý sa vyjadril, že **sociálna práca, rovnako ako každá profesia musí byť „posadnutá“ zmyslom pre históriu, lebo inak bude len akýmsi driftom bez tradície alebo účelu**". Gitterman (2014) poukazuje na vzťah medzi poznaním historických súvislostí sociálnej práce a správnym pochopením profesie, najmä jej spoločenského významu, čo do významnej miery vplýva na tvorbu profesijnej identity.

Pedagogické skúsenosti nášho výskumného tímu poukazujú na skutočnosť, že bez poznania historických súvislostí¹ študenti len s ťažkosťami chápu proces formovania sa profesie sociálna práca. Tradične nízke národnostné sebahodnotenie Slovákov je v pregraduálnej príprave sociálnej práce posilňované odkazom na predovšetkým americké a britské historické osobnosti a fakty, bez náležitého kritického zhodnotenia. Máme tým na mysli o .i. aj skutočnosť, že malé Slovensko, ktoré čo do počtu obyvateľstva sa pokojne vmestí do mesta New York a to ho zaplní len tak približne na 60%, už len z tohto dôvodu nebude nikdy disponovať s porovnateľným počtom významných osobností, či nositeľov Nobelovej ceny a pod. Neznamená to však, že nemáme svoje vlastné osobnosti, na ktoré právom môžeme byť

¹ Historickými súvislosťami máme na mysli relevantné dianie v konkrétnom historickom čase, ktoré je oveľa širšie ako dejiny profesie sociálna práca.

hrdí, a svoju vlastnú históriu, ktorá pri bližšom pohľade ponúka množstvo informácií, ktoré poukazujú na vývoj profesie v domácom kontexte. Pri budovaní obrazu sociálnej práce ako profesie sa ako významné ukazuje prepájanie globálneho historického diania a vlastných lokálnych, národných dejín (Ramsayho, 1988). Dejiny každého štátu a každého národa, národnosti, či etnika sú zasiahnuté tým, čo sa deje v ich geopolitickom okolí viac, ako by sme predpokladli. Vytvorenie takého obrazu histórie profesie, v ktorom sa spájajú globálne a lokálne fakty, prispieva nielen k lepšiemu porozumeniu diania v profesii, ale môže zabrániť tomu, aby študenti vnímali dejiny profesie ako niečo cudzie, vzťahujúce sa len k jednej, či dvom krajinám.

V rámci už spomínaného APVV projektu 0524-12 *Identita sociálnej práce v kontexte Slovenska* sme realizovali aj kvantitatívny výskum, v ktorom sme sledovali vzťah respondentov (sociálnych pracovníkov a pracovníčok) k dejinám svojej profesie. Hoci až 74,3% z celkového počtu 611 respondentov súhlasilo s tvrdením, že sociálna práca je profesia so silnými historickými koreňmi, až 67,1% z nich zastávalo názor, že význam histórie sa vo vzdelávaní sociálnych pracovníkov a pracovníčok preceňuje.

Naše výskumné zistenia nás priviedli k rozhodnutiu prispieť k posilneniu dejín sociálnej tým, že vypracujeme učebnicu, ktorej obsah bude primárne focusovaný na vybrané osobnosti, ktoré v minulosti prispeli k budovaniu profesie sociálna práca, pričom učebnica nie je určená výlučne na výuku dejín sociálnej práce. Naším cieľom bolo, aby prácu bolo možné použiť pri výuke rôznych oblastí pregraduálnej prípravy sociálnych pracovníkov². Práca je koncipovaná ako rad individuálnych príbehov, zahraničných, ale aj domácich osobností, pretože sa stotožňujeme s tvrdením, že študenti si lepšie osvojujú nové poznatky, ktoré sú im ponúkané práve formou individuálnych príbehov.

Učebnica prirodzene neobsahuje všetky osobnosti, ktoré prispeli k vývoju profesie. Jednak pre ich veľký počet a tiež preto, že niektorým z nich bol venovaný dostatočný publikačný priestor v slovenskom, alebo českom prostredí³. Zároveň sme chceli predstaviť osobnosti, prostredníctvom ktorých je možné čitateľom ponúknuť v skrátenej verzii aj vývoj myslenia v profesii. Nie sú to vždy osobnosti, ktoré by sme dnes označili za predstaviteľov a

² V súlade s praxou slovenského jazyka budeme termín „sociálni pracovníci“ používať na označenie mužského aj ženského rodu. V prípade, že sa termín bude nachádzať v singuláre, budeme striedať rodovo podmienené pojmy sociálna pracovníčka a sociálny pracovník, pričom sa tento pojem bude vzťahovať vždy k obojom rodom.

³ Napr. o Alici Masarykovej existuje dostatočný počet odborných aj vedeckých článkov. Podobne je to aj v prípade Eleny Maróthy Šoltésovej. Dnes už existujú aj monografické práce venujúce sa niektorým osobnostiam ako napr. práca **Marie Krakešová. Priekopníčka teórie sociálnej práce v Československu** (2014) od autorov Brnula, Kodymová, Michelová. Alebo od autoriek Levická J. a Levická K. (2015) **Prípadová sociálna práca – zrod a rozvoj**.

predstaviťky sociálnej práce. Rozhodne sú to však osobnosti, ktoré našu profesiu významnou mierou ovplyvnili. Výber osobností do našej učebnice poznamenala aj skutočnosť, že chceme poukázať na interdisciplinárnosť takých sociálnych problémov ako je chudoba, nedostatok bývania, potreba finančnej a materiálnej pomoci, ale aj riešenie problémov, ktoré je možné chápať ako ich následky.

Učebnicu nechápeme ako tematicky uzavretú a obsahovo vyčerpanú. Chýbajú nám v nej totiž osobnosti o existencii ktorých máme zatiaľ nedostatočné informácie. Najmä osobnosti, ktoré nejakým spôsobom súvisia so slovenskou realitou. Naším plánom do budúcnosti preto zostáva rozšírenie učebnice práve o významných slovenských predstaviteľov, ktorí v minulosti prispeli k rozvoju sociálnej práce.

Keďže práca je určená predovšetkým študentom študijného odboru sociálna práca, nachádzajú sa v nej aj otázky a úlohy, ktoré sú ale netradične rozmiestnené v rôznych častiach textu práce, podľa didaktických cieľov, ktoré sledujeme.

Hlavným cieľom práce je preklenúť predmetovo ohraničené vzdelávanie, s ktorým mnohí študenti prichádzajú na vysoké školy a naučiť ich vnímať poznanie ako holisticky usporiadaný systém. Systém, v ktorom sa postupne pridružujú ďalšie a ďalšie fakty, aby si študent nakoniec vytvoril jednotnú poznatkovú bázu, ktorá bude dostatočne veľká aj pružná pre vstup do praktického výkonu profesie. Holistický prístup k vzdelaniu umožňuje využívať synergický efekt, ktorý premieňa izolované informácie na skutočné poznanie, umožňujúce jeho majiteľovi nielen efektívne využívanie tohto poznania v praxi, ale aj tvorbu nového poznania.

Učebnica vznikala postupne, počas celého obdobia trvania projektu ako pôvodne neplánovaný, ale veľmi životaschopný koncept spoločnej práce autorského kolektívu, ktorý je okrem hlavnej editorky zložený z odborných asistentov a doktorandov. Zloženie autorského kolektívu sa premieta aj do jednotlivých súčastí práce, ktoré v stylistickej rovine odrážajú určité špecifiká jej autora, či autorov. Prínos jednotlivých autorov k tvorbe učebnice je zachytený v jej závere – v informáciách o autorskom kolektíve.

Verím, že učebnica si nájde svoje miesto v základnej knižnici študentov a študentiek sociálnej práce.

Za autorský kolektív

Prof. PhDr. Mgr. Jana Levická, PhD.

1 Filozoficko – praktické zdroje profesie

Zrod každej profesie je spojený s teoretickým uvažovaním nad dôvodmi, pre ktoré nová oblasť praxe vzniká. Nad tým, na aké nedostatky praxe reaguje, čo chce do života spoločnosti prineŕ, prípadne čo z nej chce odstrániť. Sú to úvahy o legitímnosti vzniku novej profesie, pričom treba zobrať do úvahy skutočnosť, že jednotlivé argumenty sa postupne vynárajú z jestvujúceho poznania, ktoré sa vzhľadom k požiadavkám praxe, môže javiť ako nedostatočné. Odpovede na niektoré otázky nájdeme rýchlejšie a odpovede na iné hľadáme dlho. Na niektoré otázky hľadáme odpovede celé stáročia. K takýmto otázkam patrí napr. chudoba, alebo sociálna spravodlivosť a pod. Základné filozofické východiská sociálnej práce v tzv. západnej civilizácii sú ukotvené v židovsko-kresťanskej tradícii, ktorá jasne vytýčila miesto a význam človeka v ľudskej spoločnosti. Táto báza dala vzniknúť širokej a dlhodobej charitatívnej činnosti, ktorá na jednej strane predchádzala vzniku profesie sociálna práca (ale nielen jej), no na strane druhej táto prax je živá aj v súčasnosti. Profesionalizácia sociálnej práce prebiehala pomerne dlho a viedla práve cez charitatívne organizácie, ktoré v svojich počiatkoch vznikali ako dobrovoľnícke spolky usilujúce sa o naplnenie svojho spirituálneho poslania. Láska k blížnemu a starostlivosť o blížneho bola základným východiskom pre vznik a prácu týchto organizácií. Nárast množstva práce a snaha o kvalitné riešenie sociálnych problémov viedla k postupnej profesionalizácii pomáhajúcich organizácií.

Teoretické úvahy o tom komu a ako pomáhať sa objavovali priebežne približne od 70. rokov 19. storočia. Za vyše sto rokov vzniklo veľa prác, ktoré sa zaoberali vznikom a zmyslom sociálnej práce. V rámci profesie v súčasnosti panuje zhoda na nasledovných tvrdeniach:

- Sociálna práca vyrástla z *kresťanskej tradície* (Levická 1999, Bowpitt 2000, Matoušek 2001, Canda 2008)
- Sociálna práca je *diera moderny* (Ramsay 1988, McBeath, Webb 1991, Howe 1994)⁴.

Sociálna práca je predstavovaná ako produkt „západnej civilizácie“ 19. storočia. Ak si k tomuto tvrdeniu pridružíme nasledovné charakteristiky sociálnej práce (viď nižšie), potom sa prirodzene musíme pýtať, ako boli sociálne problémy vnímané v predchádzajúcich obdobiach?

⁴ Objasnenie týchto dvoch tvrdení si vyžaduje publikačný priestor, ktorý je širší, ako mu chceme venovať my v tejto práci. V tejto súvislosti poukazujeme na fakt, že objasneniu týchto tvrdení je venovaná dostatočná pozornosť už v predmetoch ako napr. Úvod do štúdia sociálnej práce, Sociálna politika či Dejiny sociálnej práce a pod. Problematikou sa zaoberajú tiež viacerí zahraniční a domáci autori. V našom prostredí napr. Musil, 2004, 2013.

Čiastočne nachádzame odpovede v prácach, ktoré práve v danom období vznikli. Ako vidno, niektoré z nich pretrvali v čase, iné sa objavili v novom znení.:

- *Sociálna práca je profesia, ktorá vždy reagovala na ľudské utrpenie* (Hill 1875, Hamilton 1951, Perlman 1979, Staub-Bernasconi, Tokárová a kol. 2003)
- *Sociálna práca je profesia, ktorá bojuje proti sociálnej nespravodlivosti* (Reamer 2006, Howe 2004, Strieženec 1999, Cnaan, Dichter, Draine 2008, Chytil 2014, 2007)
- *K úlohám sociálnej práce patrí boj s chudobou...* (Arlt 1925, 1934, Levická 1999, 2015, Chytil, 2014, Maiss 2009).

Úlohy:

- 1) Zamyslite sa nad tým, kde v akej súvislosti ste sa s týmito alebo podobnými tvrdeniami stretli. Vyhľadajte ďalšie informácie v literatúre (využite aj internet) a napíšte odborné vysvetlenie oboch pojmov - minimálny rozsah pre podporu jedného tvrdenia sú 3 strany.
- 2) Pri tvorbe vlastného textu aplikujte princípy kritickej reflexie.
- 3) Diskutujte o rozdieloch v obsahu slovného spojenia „západná civilizácia“ v 19. storočí, „západná civilizácia“ v druhej polovici 20. storočia a „západná civilizácia“ v súčasnosti. Vychádzajte pritom z lokálneho prostredia.

Myslenie doby sa najlepšie odráža v misii a cieľoch profesie. Tak napr. podľa Alice Salomon (1921) misiou sociálnej práce je *pomoc pri tvorbe kráľovstva sociálnej spravodlivosti, justice, ktoré nielen dáva každému podľa jeho práce, ale tiež poskytuje ochranu a pomoc slabým a ktoré je založené na predpoklade, že tento cieľ bude prvou prioritou všeobecného práva.*

IFSW ako svoju misiu uvádza, že jej členovia *usilujú o sociálnu spravodlivosť, ľudské práva a sociálny rozvoj prostredníctvom podpory sociálnej práce, modely osvedčených postupov a uľahčenie medzinárodnej spolupráce.* (In Levická a kol., 2015).

Etický kódex sociálnych pracovníkov (2008) za misiu profesie označil snahu *posilniť ľudský blahobyť a prispieť k dosiahnutiu základných ľudských potrieb všetkých ľudí, s osobitným zreteľom na potreby a posilnenie postavenia ľudí, ktorí sú zraniteľní, utláčaní a*

žijú v chudobe. U niektorých autorov sa stretne s konkrétnejším vymedzením misie profesie ako napr. *dosiahnutie sociálnej spravodlivosti, zlepšenie postavenia chudobných a pomoc klientom k rozvoju ich sebaurčenia* (Chisala, 2006).

Ak sa majú sociálni pracovníci usilovať o naplnenie spomínaných cieľov, potom je potrebné, aby sociálna práca disponovala širokým spektrom poznatkov nielen z oblasti psychológie, filozofie, etiky, či sociológie. Sociálne problémy majú komplexný charakter a ich vznik a gradáciu ovplyvňujú tiež viaceré ekonomické a politické faktory. Pre správne zhodnotenie efektívnosti intervencií zameraných na jednotlivé oblasti praxe používaných v minulosti sa tiež vyžaduje, aby sociálni pracovníci aspoň na minimálnej úrovni disponovali vedomosťami o živote ľudí v konkrétnej dobe.

Viacerí autori upozorňujú na význam poznania dejín sociálnej práce nielen pre teoretickú výstavbu profesie, ale aj z hľadiska praxe (Brnula, 2012, Remley a Herlihy 2007, Levická, 1999 a i.). Levická a kol. (2015) poukazujú na význam poznania histórie profesie pre profesionálnu identitu sociálnych pracovníkov a pre ich reflektovanie statusu profesie. Prirodzenou súčasťou tohoto poznania sú aj informácie o živote a diele významných predstaviteľov profesie. Práve táto oblasť predstavuje špecifickú dilemu sociálnej práce a to v súvislosti so snahou priniesť odpoveď na otázku *Kto všetko má byť vnímaný ako predstaviteľ sociálnej práce?* Majú to byť osobnosti, ktoré patria do akademickej obce a ktoré možno nikdy nerealizovali praktickú sociálnu prácu ako napr. Štefan Strieženec? Alebo skôr praktici, ktorí ale nikdy neboli vedecky aktívny ako napr. Serafína Hermanová? Alebo majú napĺňať oba atribúty? Je možné v tomto kontexte uvažovať aj o tých, ktorí usilovali o sociálnu reformu spoločenského prostredia, hoci oni samotní by sa za sociálnych pracovníkov neoznačili? A ako je to s tými, ktorých označujeme za sociálnych reformátorov? Je možné v tomto kontexte uvažovať o nich ako o osobnostiach významných pre sociálnu prácu?

Do našej práce sme nezaradili len osobnosti, ktoré by reprezentovali priamo profesiu sociálna práca. Do učebnice sme vybrali osobnosti, ktoré svojím dielom ovplyvnili vývoj v profesii a to rovnako v teoretickej i praktickej oblasti. A práve prostredníctvom ich osobných príbehov chceme priblížiť zásadné teoretické východiská profesie.

Úlohy:

- 1) Na základe predchádzajúceho štúdia vytvorte obraz o živote spoločnosti v 19. storočí a zdefinujte najzávažnejšie sociálne problémy tej doby.
- 2) V relevantnej literatúre vyhľadajte ciele, úlohy a misiu sociálnej práce

2 Štefan ZÁVODNÍK – bojovník proti alkoholizmu

2. 9.1813 – 12. 2. 1885

Život a dielo Štefana Závodníka je bezprostredne spojené so situáciou na Slovensku na začiatku 19. storočia. Podobne ako ďalší významní predstavitelia tej doby, aj Závodník usiloval o zlepšenie života slovenského ľudu. Problémy, s ktorými zápasili obyvatelia tzv. Horného Uhorska, však neboli len regionálnymi problémami. Alkoholizmus, nedostatečná vzdelanosť, chudoba a pod. trápili nielen občanov Uhorska ako celku, ale zápasili s nimi napr. v Anglicku, Rusku, Francúzsku, v dnešnom Poľsku a pod. Do boja proti tzv. sociálnym neduhom bojovali v Európe, ale aj na iných kontinentoch stovky vzdelaných mužov, ku ktorým sa neskôr pridali aj vzdelané ženy. U nás to boli napr. sestry Royové. Pri takom množstve osobností niektoré mená zapadli do zabudnutia, no iné zostávajú stále živé. Do tej druhej kategórie patrí aj slovenský kňaz Štefan Závodník.

2. 1 Detstvo Štefana Závodníka

Obr. 17 Štefan Závodník

Zdroj: <https://www.google.sk/search?q=%C5%A1tefan+z%C3%A1vodn%C3%ADk&tbm>

Štefan Závodník sa narodil 2. septembra 1813 v Hornej Porube ako dvanásťte dieťa chudobných rodičov Karola Závodníka a Terézie, rodenej Páninovej. Otec, Karol Závodník, bol podlesným na dubnickom panstve grófa Štefana Illésházyho, ktorý bol krstným otcom Štefana Závodníka. Rodinné prostredie, v ktorom bol veľký počet detí, malo veľký vplyv na jeho formovanie. Naučilo ho sporivosti, pracovitosti a vytrvalosti a tiež mu umožnilo rozvíjať jeho neobyčajnú náklonnosť k spevu a hudbe (Cimbala, 2013).

V roku 1820 sa otec Karol Závodník spolu s celou rodinou presťahoval do Veľkých Stankoviec pri Trenčíne, kde sa začal intenzívne venovať svojmu najmladšiemu synovi Štefanovi. Učil ho po slovensky, nemecky, čítať a písať a preberal s ním základné počty.

V školskom roku 1821/1822 začal Štefan Závodník navštevovať verejnú školu v Trenčíne. Vďaka mimoriadnemu nadaniu a domácej príprave získal od grófa Illésházyho štipendium, čo mu umožnilo študovať na gymnáziu. Nižšie triedy gymnázia absolvoval v Trenčíne, kde na mladého Štefana mal mimoriadny vplyv profesor Smiday, ktorý ho pravdepodobne ovplyvnil pri výbere jeho budúceho kňazského povolania.

Ako 13-ročný, v roku 1826, prijal sviatosť birmovania, za svojho patróna si zvolil sv. Jána Nepomuckého. Birmovným otcom mu bol Andrej Begány, kaplán v Trenčíne.

V roku 1828 stratil Závodník otca, neskôr i matku. Gróf Illésházy, ktorý podporoval celé roky rodinu Karola Závodníka, určil sirotám rodičovskú penziu (každý do 24. roku) a zvláštnu starostlivosť venoval najmladšiemu Štefanovi, ktorého neustále finančne podporoval (Cimbala, 2013).

2.2 Kňazský život

Závodník bol Františkom Xaverom Hábelom, členom Slovenského učeného tovaríšstva prijatý do nitrianskeho kňazského seminára, kde počas celého obdobia dosahoval vynikajúce študijné výsledky. V Nitre neskôr pokračoval v ďalšom štúdiu teológie a filozofie. Závodník ovládal šesť cudzích jazykov – latinčinu, slovenčinu, taliančinu, francúzštinu, nemčinu a maďarčinu. Už ako bohoslovec mal verejnú kázeň a to dvakrát. Tú prvú mal v roku 1835, čiže ako 22-ročný, v omšenskom kostole pri trenčianskych Tepliciach, druhú o rok neskôr, teda v roku 1836 v Nitre v kostole Matky Božej. V roku 1836 Závodník úspešne ukončil bohoslovecké štúdiá. Keďže ešte nedosiahol kňazský vek, vysvätili ho len za diakona a na kňazskú vysviacku musel čakať až do jesene.

Dňa 4. septembra 1836 odišiel Závodník do Mončeku. V tamojšej kaplnke prijal z rúk nitrianskeho biskupa Jozefa Wuruma, bernolákovca a člena Slovenského učeného tovaríšstva, kňazskú vysviacku. Na prvé kaplánske miesto nastúpil Závodník vo Veľkej Divine pri Žiline, dňa 16. septembra roku 1836. Na základe biskupského nariadenia sa stal katechétom (učiteľom náboženstva) a vychovávateľom mladých grófov Ladislava, Gábora a Mórica Csákyovcov na Budatínskom zámku pri Žiline (Cimbala, 2013, Gašparec, 1958).

Od študentských čias Závodník participoval na mladšom katolíckom bernolákovskom hnutí, od roku 1840 udržiaval kontakty aj s členmi bratislavského Ústavu reči a literatúry československej, čo mu umožnilo byť v kontakte napr. aj s Ľudovítom Štúrom.

V roku 1840 si ho vyvolili za dvorného kazateľa a spovedníka na Budatínskom zámku. Dňa 5. Augusta 1841 ho menovali za farára vo Veľkej Divine, ale s podmienkou, že aj naďalej bude vychovávateľom na Budatínskom zámku.

2.3 Závodníkov sociálne aktivity

Kraj, v ktorom Závodník pôsobil, bol veľmi silne poznačený alkoholom nielen v dôsledku chudoby, ale aj epidemických chorôb, predovšetkým cholery, ktorej v roku 1831 podľahlo v okolí asi 49 ľudí. Medzi ľuďmi sa následne rozšírila mylná predstava, že alkohol je schopný túto epidémiu potlačiť. Ľudia v obave o svoj život podľahli nadmernej konzumácii alkoholu, výsledkom čoho bola strata záujmu o prácu, o budovanie hospodárstva, takže vo farnosti nastal všeobecný úpadok, mravná skaza a hrozil i hlad. Závodník po príchode do farnosti preto celé svoje úsilie zamerlal na jednoduchý ľud a na zlepšenie jeho životných podmienok. Začal cielene spoznávať sociálne postavenie a nábožensko-mravnú úroveň dedinských ľudí a okrem alkoholizmu spozoroval aj nápadný nedostatok vzdelania. Pretože bol spočiatku presvedčený, že príčinou chudoby dedinského ľudu a šíriacej sa mravnej skazy **je nevzdelanosť, zvýšenú pozornosť venoval školskej otázke**. Za jednu z príčin nízkej školskej dochádzky považoval vzdialenosť niektorých obcí patriacich do divinskej farnosti od jedinej školy. Deti boli roztrúsené po vzdialených obciach a kopaniciach a pre nedostatočný odev, najmä v zimnom období, sa často do školy nemohli dostať.

Závodník chcel zaškoliť všetky školopovinné deti a pozdvihnúť vzdelanostnú úroveň dospelých a pretože deti i dospelí nemohli denne dochádzať do školy, rozhodol sa aspoň raz týždenne ísť do všetkých dedín prislúchajúcich k farnosti a tam v súkromných domoch učiť deti i dospelých. Na túto činnosť však sám nestačil a preto si v roku 1842 vybral z jednotlivých filiálok 8 nadaných mládencov a tých potom každú nedeľu v zimnom období učil na fare. Zároveň im dával „direktívy“, akúsi osnovu, alebo usmernenie čo a ako majú nasledujúci týždeň vyučovať. **Íšlo o „prvú slovenskú putovnú školu“**, Závodník takýto typ vyučovania označil ako „**Škola Ďedínská**“. Na vyučovanie pomocných učiteľov – mládencov dozeral riadny učiteľ – pedagóg. Deti sa učili *čítať, písať, ďalej počty, hospodárstvo, prírodopis, zemepis, dejepis, spev i ručné práce*. Pre staršiu mládež zriadil Závodník nedeľnú školu. Tá mala najmä ráz praktický, vzhľadom na potreby dedinského ľudu. Závodník žiakom vysvetľoval užitočné spisy a dával im rôzne ponaučenia (Cimbala, 2013, Gašparec, 1958).

2. 3. 1 Závodníkov boj s alkoholizmom

Keďže sa situácia vo farnosti nelepšila, Závodník nadobudol presvedčenie, že nie nevzdelanosť, ale **alkoholizmus** je najväčším prekliatím dedinského ľudu. Preto sa začal zaujímať o problematiku alkoholizmu. Zistil, že pitie pálenky predstavuje celosvetový problém a taktiež získal informácie o tom, že boli vyvinuté a postupne sa osvedčujú určité metódy boja proti opilstvu, ako zakladanie tzv. „spolkov striezlivosti“ írskym kňazom Teobaldom Mathewom.

Roku 1843 podnikol významnú cestu do Sliezska a Haliče, kde už boli spolky striezlivosti (miernosti) a pozorne sledoval ich činnosť. Po návrate si vyžiadal povolenie od biskupského úradu v Nitre a 12. septembra 1844⁵ založil priekopnícky spolok striezlivosti. Pri tejto príležitosti obdržal zlatom vyšívajú, pre divínsku faru určenú zástavu „**Braterstva Strízlivosti**“. Symbolom „braterstva“ bol aj „zvláštny, pod kostolom vystavený kríž“. Spolok začal pomerne rýchlo vykazovať dobré výsledky. Do spolku patrila takmer celá farnosť.

Prvým členom spolku bol práve Závodník, ktorý vypracoval vzorový text sľubu striezlivosti. Ten dal potvrdiť nitrianskemu biskupovi Imrichovi Palugyaovi a predniesol ho farníkom. Znenie sľubu bolo nasledovné:

„Mi mnohým nešťastím poučení a presvedčení o tom, že opilstvo prináleží medzi najohavnejšie nepravosti, pred Bohom i pred ľuďmi, a že piť a obzvlášťne páleného zdraví ľudské podkopáva, telo i dušu kazí, leňivosť, marnotratnosť a chudobu, chlípnosť, zvádí a roztržitosti plodí, ba často i k ťažkým jinim hriechom zvádza: preto sme mi do kresťanského tohto Braterstva Strízlivosti vstúpili a zavazujeme sa pred Bohom i pred prítomnými obyvateľmi (spolu obyvateľmi) našimi, že nasledujúce povinnosti verne a svedomite zachovávať budeme:

I. Ja N.N. pred Bohom, Anjelom stražcom mojím I pred ľuďmi s pomocou bozkú, ke cti a chvále Blah. Panni Marie sa zarákam všetkých pálených nápojov, jako sú: rozolíš, slivovica, borovica a. t. d. a jiné pálené;- áno slubujem: že aj v jiných dovolených nápojoch k. p. vo víne a pive míru. Strízlivosti zachovávať chcem a nikdy sa neopijem. Po

II. Slubujem že od tohto okamžena se řádním opálcom v krčmách a na jiných zjavných místách spolu nezostaňem, ale hned' sa odálím kd'ekolvek si někdo rozum od Boha sebe daní pivom, vínom neb pálením prepíje. Po

⁵ Hoci je Závodník pokladaný za prvého zakladateľa spolokov striezlivosti, prvý spolok bojujúci proti alkoholizmu na území dnešného Slovenska založil už v roku 1840 Peter Árvay.

III. Slubujem že pri každej príležitosti mojích známich priateľov a d'ítki ktomu poved'em, abi sa toho jedovatého nápoja, tej pálenej otravi odrekli a k Braterstvu nášemu Strízlivosti sa pripojili. Po

IV. Slubujem, že na deň najsvätejšého ména Blah. Panni Marie S. Spoved' odbaviť, a prevelebnú svátosť oltárňú jakožto na závazek tohto kresťanského Braterstva Strízlivosti každoročne prijať chcem.

Jakožto verolomca haňebne ze spolku svého vihod'it', a celému zhromažd'enenému ludu pre vatšú potupu zjavne ohlásiť mohli.- Však ale trest a pokuta božá nech bi mňa navščivila, jestlibich já kedi tito slubi dobrovolne zrušil.

Amen.“

Úlohy:

- 1) Upravte text sľubu do súčasnej slovenčiny.
- 2) Najdite v literatúre modlitbu anonymných alkoholikov (alebo iného obdobného združenia) a porovnajte ho so Závodníkovým sľubom.

Závodníková koncepcia boja proti alkoholu umožňovala mierne pitie piva a vína. Sľub sa vykonával v chráme pred verejnosťou – bol teda predovšetkým psychologickým momentom, pretože odvtedy bol člen spolku vystavený kontrole svojho okolia. Avšak koncepcia bola pokroková, lebo prekračovala medze vtedy rozdrobenej osvetovej činnosti. Členom spolku mohol byť každý „bez rozdiľu víri neb veku“. Činnosť spolku bola spojená so vzdelávaco-osvetovou činnosťou a s pôsobením nedeľnej školy, ktorá učila gramotnosti. Gramotných farníkov potom Závodník cielene viedol k čítaniu protialkoholickéj literatúry, dokonca im ju aj sám zadovážoval a rozdával. Často sa čítavalo z knihy „Pálenka otrava“. Bol to preklad brožúrky s pôvodným názvom „Die Branntweinpest“ od švajčiarskeho autora **Heinricha Zschokkeho**. Závodník sa snažil farníkom poskytnúť alternatívnu činnosť – činnosť nedeľných škôl, čitateľskú činnosť či pracovnú (remeslá, ručné práce). Okrem toho Závodník skladal aj náboženské piesne s protialkoholickou tematikou, ktoré sa spievali v kostole.

„Braterstvo Strízlivosti“ bolo bezprostredne spojené s tzv. „Bratestvom čnosti a ňevinnosti“, ktoré založil Závodník v roku 1845 vo Veľkej Divine. Išlo o spolok pre deti a mládež, ktorý ich mal vychovávať k dobrým mravom a pripravovať na členstvo v spolkoch miernosti v dospelosti. Vznik spolku vyplýval priamo zo Závodníkovho presvedčenia vychovávať k strízlivosti každého bez rozdielu veku a náboženstva. Vzhľadom na to, že nepovažoval členstvo detí a mládeže spolu s dospelými za vhodné, pristúpil preto k založeniu „školi Braterstva“. Každé dieťa vstupujúce do tohto podporného spolku muselo dodržiavať základné princípy, ktoré Závodník jednoznačne stanovil a to:

„I. Pobožne sa modlívať a svaté pesne s radosťou spívať.

II. Do školi usilovno chodiť- učeň o Bohu, o víre ku spaseňú duši potrebné sa pilno z katechismu sa učiť.

III. Rodičov a starších číť.

IV. Páleného a opilstva sa chrániť.

V. Od korhelov, jakožto od najsvatších čnosti a ňevinnosti ňepráťelov sa oddáliť. Jako aj od tých

VI. Kterí bárs strízliví bi haňebné, ňestidaté reči hovorili, ňebo pesničky také spívali, sa musíťe zdáliť- a sami též z úst vašich aňi nejaké hrešeni, aňi oškľivích oplžľích rečí ňeb pesní ňevipusťíťe.

VII. Jaknáhle sa zvečerá se západom slnka z hudbi neb jinej zábavki domou sa vráťíťe a pred oči vašich rodičov sa ustanovíťe;- k čomu ňech vám jest Boh na pomoci!“

Závodník si vymyslel rôzne formy psychologickkej intervencie, ktoré mali deti prinútiť dodržiavať stanovené princípy. Išlo napr. o verejné pokarhanie, verejné vylúčenie zo spolku za prítomnosti všetkých farníkov. Ďalšou formou postihu bolo verejné odobratie darov, ktoré deti obdržali pri vstupe do spolku (náučné knihy, pesničky, ruženec) a odovzdanie týchto darov inému, poslušnejšiemu dieťaťu. Závodníkovia protialkoholická činnosť mala teda komplexnú a premyslenú podobu.

Závodník však narazil na tvrdý odpor zo strany predajcov alkoholu, ktorí bránili činnosti spolku a snažili sa docieľiť jeho zrušenie. Najvyšší ordinát (biskupský úrad) však 10. decembra 1844 opätovne odobril prácu spolku a umožnil mu pokračovať v činnosti. Závodník si uvedomoval, že problémy s alkoholizmom majú takmer všetky farnosti a preto usiloval o rozšírenie spolkov strízlivosti na celnárodnú úroveň. V roku 1845 zvolal v Divine poradu s kňazmi zo siedmych susedných farností, cieľom ktorej bolo dohodnúť sa na tom, ako by sa

dali spolky striezlivosti zakladať, rozširovať a udržiavať na Slovensku. Na podporu tejto myšlienky sa Závodník rozhodol pripraviť do tlače 5 obsiahlych kázní o striezlivosti pod menom „Hlas Pastírskí“. Ešte toho roku 29. septembra 1845 nitriansky bispup vyhovel ich žiadosti, aby bolo možné vytvoriť spolky striezlivosti (miernosti) na každej fare. (Gašparec,1958).

Závodník vnímal alkoholizmus nie ako izolovaný spoločenský problém, ale ako výsledok pôsobenia viacerých negatívnych faktorov a to predovšetkým nedostatočného vzdelania a veľkej chudoby. Preto svoj boj s alkoholizmom posilil aj o aktivity zamerané do týchto oblastí. Vypracoval vlastnú vzdelávacú–výchovnú koncepciu, v ktorej kládol dôraz na mravnú výchovu a prevenciu. Dôsledkom bolo v roku 1846 založenie „Ústavu čnosti a nevinnosti“, ako prípravnej školy pre spolky striezlivosti a dobré mravy. Takisto sa usiloval aj o zakladanie a podporu tzv. verejných kuchýň, ktoré sa v Uhorsku, konkrétne na Slovenku začali zakladať v roku 1847. Verejné kuchyne rozdávali poddanému ľudu zadarmo polievku. Závodník získal pre svoju činnosť aj podporu členov spolku Tatrín. 12. augusta 1847 sa na fare vo Veselom uskutočnila ustanovujúca schôdza centrálného spolku zakladateľov bratstiev striezlivosti v celom Uhorsku. Zástupcovia dvanástich stolíc si jednohlasne zvolili za **predsedu centrálného spolku Štefana Závodníka**, „Mathewa nášeho“, pretože ako jeden z mála sa zaoberal pitím pálenky komplexne, na rozličných úrovniach. Na tejto schôdzi bol poverený vypracovaním petície, ktorá mala vyzvať uhorský snem k podpore zakladania spolkov miernosti a taktiež k tomu, aby sa snem zaoberal riešením otázky pálení, ktorých počet bol v Uhorsku neprimerane vysoký. Závodníkovi sa podarilo získať 40 000 podpisov, ktoré potom zástupcovia Trenčianskej stolice *Pavol Kubica a Eudovít Vacho* v podobe petície a priloženého „prosbopisu“ predložili krajiniskému snemu a biskupom. Petícia však zostala bez odozvy.

Všetky vzniknuté a vznikajúce uhorské spolky miernosti mali byť registrované práve v tomto Centrálnom spolku. Účelom bolo získať komplexný prehľad o činnosti spolkov striezlivosti v Uhorsku. Do programu bola prijatá aj starostlivosť o primeranú literatúru pre spolky, styk so spolkami striezlivosti v zahraničí, financovanie spoločných podujatí a predsavzatie ročne vydať jednu až dve publikácie o činnosti spolkov striezlivosti. Formulovali sa tu aj nasledovné požiadavky na uhorskú vládu:

- 1. Pálenie pálenky treba s' ažiť a obmedziť**
- 2. Opilstvo treba trestať zákonom**
- 3. Domáce pálenie pálenky treba úplne zakázať**
- 4. Treba zrušiť potulné hudby (cigánske a pod.), alebo obmedziť ich fungovanie len na určité obdobia (fašiangy, hody, svadby a pod.)**

5. *Vziať spolky striezlivosti pod ochranu zákona.*

Jednou zo Závodníkových úloh bolo aj napísať ďakovný list Theobaldovi Mathewovi. Závodník a jeho spolupracovníci žiadali, aby výroba pálenky a jej dovoz podliehali špeciálnemu a hlavne vyššiemu zdaneniu a prostriedky takto získané boli využité na rozvoj regiónov.

Dobre rozbehnutú činnosť skomplikovalo obvinenie Závodníka z panslavizmu, v dôsledku čoho prišlo v roku 1848 k úradnému zhabaniu všetkých jeho spisov a korešpondencie, čím sa v podstate začala kampaň proti spolkom striezlivosti, ktoré oficiálne uhorské kruhy začali vnímať ako hniezda panslavizmu a nie ako miesta sociálnej osvety a prevencie. Závodníka začali považovať za nebezpečného buriča. Závodník bol nútený 1. Októbra 1848 opustiť divinskú faru a újsť do kúpeľov Ustroň v Sliezsku. Vo svojej činnosti pokračoval aj v exile za čo bol v neprítomnosti odsúdený a súčasne mu bol súdnym rozhodnutím zhabaný majetok a aj jeho fare boli odopreté cirkevné príspevky. Závodníkovu aktivitu v exile potvrdzuje aj fakt, že s podporou grófa i Leopolda Lažanského sa v Olomouci zúčastnil osobitnej audiencie, na ktorej bol predstavený Jeho Veličenstvu Františkovi Jozefovi I. Závodník na audiencii intervenoval v prospech slovanskej otázky a v prospech slovenských dobrovoľníkov.

V decembri 1850 prišiel do Pružiny, kde bol vymenovaný za farára a už v nasledujúcom roku založil spolok striezlivosti, pričom ako základninu pre vznik spolku použil vlastný majetok. Spolok vznikol 8. decembra 1851 s názvom Braterstvo Strízlivosti, ktoré na začiatku malo 40 členov. O rok neskôr založil aj spolok čnosti a nevinnosti, teda podporný spolok pre spolok striezlivosti, aby tak výchovno-preventívne pôsobil na mládež (Cimbala, 2013, Gašparec, 1958).

2.3.2 *Ďalšie Závodníkovy sociálne aktivity*

Závodník považoval za dôležitú praktickú vzdelanosť ľudu, ktorá by mu umožnila prosperovať. Zameral sa najmä na rozvoj ovocinárstva. Roku 1852 založil „Ščepnicu“, ktorá mala slúžiť celej stolici. Z 30. 000 stromčekov vypestovaných v ščepnici sa mnohé rozдали, iné sa predávali za 4 grajciare po celej župe. Založením ščepnice na území fary, pri čom mu pomohol Augustín Ostrolúcky, sa Závodník natoľko zaslúžil o rozvoj slovenského ovocinárstva, že sa o tom dozvedeli až v Bavorsku, kde ho frauendorfská pomologická

(ovocinárska) spoločnosť zvolila za svojho člena. Závodník sa roku 1852 stal aj členom Záhradníckeho spolku v Prahe.

Závodník v rozsiahlej pružinskej farnosti zriadil štyri „dedinské školy“. Zatiaľ čo pred príchodom Závodníka navštevoval školu minimálny počet detí, teraz ich do školy začalo chodiť až 130. V roku 1856 kúpil v Pružine súkromný dom susediaci so školou, aby ju otvorením druhej školy mohol rozšíriť. Vlastnými nákladmi zabezpečil zariadenie, pomôcky a platil v nej učiteľa – *Franka Schleiera*, čím sa počet žiakov čoskoro zvýšil na 230-250.

Závodník zabezpečil tiež možnosti literárneho a hudobného vyžitia a taktiež rozvíjal aj divadelnú činnosť školskej mládeže.

Závodník založil aj nedeľnú školu pre dospelých a zabezpečil im vhodné knihy a časopisy, najmä z odboru poľnohospodárstva. Pružinská nedeľná škola sa rozrástla a navštevovalo ju 94 osôb. Závodník v nej neskôr zaviedol aj praktický odbor vzdelávania – košíkárstvo. Pretože však neexistoval jednotný spôsob odovzdávania skúseností, zaviedol Závodník „ústav košíkársky, v ktorom v útorok a štvrtok chudobné dietky sa cvičia v dokonalejšom pletení košíkov, s ktorým obchodom mnohí farníci pružinskí sebe každodennú výživnosť vyhladávajú“.

Jeho činnosť bola všestranná o čom svedčí skutočnosť, že sa mu vo Viedni prostredníctvom misijnej spoločnosti sv. Severína podarilo vymôcť cisársko-kráľovské uznesenie o postavení kostola a fary v Mojtíne, čím sa usiloval priblížiť k obyvateľom kopaníc. A tiež jeho menovanie dekanom a školdozorcom 12. novembra 1860.

Závodníkovi sa taktiež podarilo naplniť svoj ďalší cieľ – založiť Spolok slovenských učiteľov avšak stanovy, ktoré vytvoril neboli v Pešti одобrené a preto nemohol existovať. Taktiež sa mu podarilo založiť dievčenskú výšivkársku školu pri pružinskej katolíckej škole, ktorej práce prezentoval na svetovej výstave.

Po zrušení Matice slovenskej a troch slovenských gymnázií, ako aj po zákaze spolkov striezlivosti (miernosti) sa musel Závodník uspokojiť len s činnosťou v pružinskej farnosti.

Závodník mnoho času venoval zakladaniu tzv. „*vzájomných pomocníc*“ v Pružine i okolitých dedinách, ktorých snahou bolo bojovať proti biede. Išlo o tzv. „ľudové peňažníctvo“ –

V roku 1870 sa začali integrovať spolky striezlivosti do tzv. bratstiev sv. Ruženca. Spolky tak po zákaze v roku 1847 neprestali existovať, včlenili sa však viac do náboženskej sféry a začali sa označovať ako „Arcibraterstvá sv. Ruženca“, čím sa preniesli na cirkevnú pôdu, ktorej sa

štátne zákony netýkali. Túto ideu bratstiev sv. Ruženca priniesli na Slovensko misionári z Haliče a Moravy. V roku 1874 sa dostali aj do bývalej Závodníckovej farnosti – do Veľkej Diviny. Závodník založil „Arcibraterstvo sv. Ruženca“ so spolkom striezlivosti a spolkom cnosti a nevinnosti aj na svojej fare v Pružine. Snažil sa taktiež zaviesť novú chrámovú tradíciu, aby sa u nich dvakrát do roka konala protialkoholická kázeň. Vláda však znemožnila túto protialkoholickú činnosť rehoľníkov tým, že ich vyhostila z krajiny. Nasledovalo úradné zakázanie Arcibraterstiev sv. Ruženca so spolkom miernosti. Napriek tomu katolícki kňazi pokračovali v šírení striezlivosti. Najaktívnejším popri Závodníkovi bol jeho kaplán **Ján Nepomuk Kmoško**. Počet členov v tom období bol 61.000 (Cimbala, 2013, Gašparec, 1958).

Záverom

Závodníckova protialkoholická činnosť vychádzala z osvedčených postupov a rozvíjajúcich sa vedeckých a klinických metód. Jeho spolková činnosť využívala rôzne formy psychologickéj intervencie a rôzne motivačné formy. Závodníckovo snaženie bolo metodické a systematické. Čerpal predovšetkým zo zahraničných skúseností, ktoré si osvojoval neúnavným štúdiom zahraničnej odbornej literatúry. Snažil sa vykonávať aj mnohé študijné cesty, aby sa adresne a konkrétne zoznámil so spôsob organizovania boja proti alkoholizmu a s postupmi a možnosťami intervencie a prevencie.

Charakteristickým znakom šírenia protialkoholického hnutia a spolkovej činnosti v Európe bolo, že takmer výhradne bolo závislé na činnosti kňazov.

Vo všeobecnosti sa činnosť spolkov vo Veľkej Divine považuje za priekopnícku v kontexte celého Uhorska. Založenie spolkov vo Veľkej Divine znamenalo začiatok Závodníckovej dlhodobej, cieľavedomej a systematickej protialkoholickéj činnosti, ktorou strhol celé horné Uhorsko. Závodník sa totiž stal organizátorom a iniciátorom celonárodného abstinentného hnutia, v čom je treba vidieť jeho priekopnícky proces.

Okrem toho, že Závodník založil spolok striezlivosti, napísal aj 5 protialkoholických kázní. Každú nedeľu jednu z nich prečítal a po tomto 5-týždňovom cykle vyzval farníkov, aby do spolku vstúpili. Oboznamoval ich s protialkoholickým bojom v zahraničí, burcoval ich svedomie, aby prestali s nadmerným pitím alkoholu a poukazoval na neblahé dôsledky pitia alkoholu. Jeho cieľom bolo ľudí varovať, odstrašiť ich pred pitím alkoholu a presvedčiť ich, aby zložili sľub miernosti a striktne ho dodržiavali. Ozrejmil ako aj mravné a náboženské dôsledky pitia pálenky, tak aj konzekvencie sociálneho, výchovného a v neposlednom rade

ekonomického a spoločenského charakteru. Obzvlášť poukazoval na zdravotné riziká a dopady, pričom sa zaoberal aj telesným a duševným zdravím. Okrem toho atakoval aj všetkých krčmárov, ktorým pripisoval veľkú vinu pri alkoholizovaní spoločnosti práve svojim ekonomickým záujmom. Obracal sa aj na vrchnosť, aby sa v tejto problematike začal angažovať.

Na širšiu verejnosť pôsobil Závodník predovšetkým svojimi protialkoholickými článkami, ktoré uverejňoval v časopisoch „Cyrill a Method“, „Katolícke noviny“, „Obzor“, „Kazateľ“, „Pešťbudínske vedomosti“ a v ďalších. Bol taktiež propagátorom spolkovéj činnosti medzi duchovnými, ktorých podnecoval a podporoval.

O význame Závodníkovej práce svedčí aj list **pápeža Leva XIII.** z 5. novembra 1879, v ktorom vzdal hold a uznanie Štefanovi Závodníkovi a jeho kaplánovi Jánovi Nepomukovi Kmoškovi za ich obetavú prácu pri zakladaní ružencových Arcibratstiev so spolkami striezlivosti, ktorými pracovali na otriazvení a morálnej obrode veriacich. Počet členov sa sv. Ruženca sa v roku 1883 pohyboval okolo 65.000.

Závodník i na sklonku života pokračoval v svojej činnosti. Ešte v roku 1883 prijal na svojej fare misionárov šíriacich vieru a striezlivosť. Ani napriek snahe Závodníka a jeho spolupracovníkov sa nepodarilo zastaviť ani zmierniť vlnu alkoholizmu, ktorá už o desať rokov úplne zachvátila Trenčiansku stolicu a stala sa nevládnuteľnou.

V roku 1885 už aj sami župní predstavení, čiže predstavitelia štátnych orgánov, podporovali založenie Stoličného trenčianskeho spolku striezlivosti. Práve v roku úmrtia Štefana Závodníka teda došlo – možno symbolicky a aj paradoxne – k tomu, o čo sa snažil celý svoj život: o oficiálne uznanie činnosti spolkov striezlivosti, ich zákonnú ochranu a štátnu podporu.

Úlohy:

- 1) Vyhľadajte v literatúre ďalšie osobnosti, ktorých prácu je možné porovnať so Závodníkovým celoživotným dielom.
- 2) Porovnajte Závodníkovu názory na boj s alkoholizmom s názormi súčasných odborníkov.

3 Octavia HILL – príbeh o chudobe a nádeji

3. decembra 1838 – 3. augusta 1912

Primárnymi zdrojmi pre spravovanie životného príbehu Octavie Hill boli pre nás dve práce. Prvou bola práca **Octavie Hill** „*Homes of the London poor*“, ktorá vyšla v Londýne v roku 1875. Druhou prácou bola „*Life of Octavia Hill*“ autorom ktorej je rodinný priateľ - F.D. Maurice. Práca, ktorá vyšla v Londýne len rok po smrti O. Hill na takmer 600 stranách zachytáva nielen najvýznamnejšie údalosti Octaviinho života, ale vykresľuje aj veľkú časť života Octáviinej rodiny.

Pri štúdiu nám dostupných zdrojov sme nadobudli presvedčenie, že hovoriť o jej živote znamená hovoriť o jej celoživotnom diele zacielenom na zlepšenie životných podmienok chudobných ľudí.

3.1 Rodinné zázemie a rané detstvo

Octaviin otec – James Hill bol začiatkom 19. storočia úspešným obchodníkom a neskôr sa začal venovať aj podnikaniu v oblasti bankovníctva. V roku 1825 ho podobne ako veľa ďalších, zasiahla všeobecná banková kríza, ktorá sa prevalila cez Anglicko. Časť majetku sa mu podarilo zachrániť a on húževnato pracoval, aby ťažkosti prekonal. Napriek mnohým úspechom, v roku 1832 jeho problémy vzrástli, čo súviselo najmä s úmrtím jeho druhej manželky (Maurice, 1913). James Hill sa musel postarať o deti z dvoch predchádzajúcich manželstiev. V novinách si prečítal články o výchove od Caroline Southwood Smith a požiadal ju, aby sa ujala výchovy jeho detí. Z prvého manželstva mal James Hill dve dcéry – Juliu a Louisu. Z druhého manželstva mal Margaret, Idu a Kate. James Hill mal len jediného syna, Arthura. Keď Caroline Southwood Smith prijala ponuku vychovávať jeho deti, pravdepodne ju ani nenapadlo, že sa za ich otca vydá. Zosobášili sa v roku 1835. S Caroline mal James Hill ďalšie dcery Mirandu, Gertrude a **Octaviu, ktorá sa narodila 3. decembra 1838** v meste Wisbech (Maurice, 1913, Bell, 1942).

Obr. 1 Rodný dom Octavie Hill, v ktorom je t.č. zriadené múzeum O.Hill

Zdroj: www.tripadvisor.co.uk

O tom, že nevlastné deti mali ku Caroline pekný vzťah svedčí aj gratulácia, ktorú jej k narodeniu Octavie napísala Louisa Hill

„Srdečne sa radujem z toho, že máš dievčatko; ty jej dáš silu, aby vydržala a vzdorovala zlám, ktoré súvisia s údelom ženy. Pridá sa k tým zopár vzdelaným ženám, ktoré budú formovať, obávam sa žiaľ, len veľmi malú časť ľudstva. No zabudla som pritom na vekový rozdiel. Toto malé dieťa patrí takmer už do tretej generácie. Bude práve v rozkvet, keď my budeme už staré, ak nie mŕtve. Ešte sa môžu udiat ohromné zmeny, kým z nej vyrastie dospelá žena“ (Boyd, 1982, s. 95).

Octáviino detstvo, podobne ako detstvo jej súrodencov, bolo ovplyvňované názormi jej rodičov a starých rodičov. Otec, James Hill, bol liberál a vášnivý zástanca občianských práv, so zaujmom o vzdelávanie (predovšetkým u menších detí), umenie (kúpil miestne divadlo) a založil v meste Wisbech, kde žil, noviny (Boyd, 1982). Starý otec z matkinej strany - doktor Southwood Smith, ktorý pracoval v londýnskej nemocnici v East Ende, bol známy reformátor v oblasti starostlivosti o zdravie. Tvrdil, že preľudnené byty, znečistené vodné zdroje, zlá kanalizácia sú príčinami chorôb (Boyd, 1982; Maurice, 1913). Southwood Smith viedol aj kampane proti detskej práci v baniach a tiež kampane zamerané na bytové podmienky mestského chudobného obyvateľstva. Caroline – Octaviina matka bola vzdelanou ženou, ktorá sa zaujímala o.i. o nové trendy v oblasti pedagogiky, najmä tie od Pestalozziho (Maurice, 1913, Darley, 2012). Toto prostredie bolo takmer ideálne pre zdravý rozvoj všetkých detí. Zároveň to bolo tiež prostredie, ktoré umožnilo deťom spoznať aj svet chudobných ľudí.

Octavia bola pozoruhodné malé stvorenie, ako píše Bell (1942). Zdedila niečo z energie svojho otca. Túžila napríklad po poli „*takom rozľahlom, že v ňom budem môcť bežať navždy*“ (Bell, 1942, s. 5). Bola taká veselá a plná života, že jej matka napísala: „*Horko-ťažko dokáže kráčať, skôr poskakuje ako keby bola malá kengura*“ (Bell, 1942, s. 5). Taktiež bola očividne inteligentná. Nielen, že trávila množstvo času každý deň tým, že si čítala keď nemala ešte ani 5 rokov, ale dokonca dokázala písať plynulé listy, v ktorých ukázala na svoj vek nezvyčajnú schopnosť vyjadrovania sa (Bell, 1942, s. 5).

Hladký priebeh jej detstva prerušil otcov bankrot v roku 1840 (Darley, 2012), ktorý veľmi ťažko dopadol na rodinu. Domu vo Wisbechu sa museli vzdať a deti z jeho skoršieho manželstva museli ísť k starej mame z matkinej strany. Sestru Gertrude (si neskôr osvojil starý otec, doktor Southwood Smith. Napriek zlým ekonomickým pomerom, ktoré rodinu nútili sťahovať sa z miesta na miesto, sa im narodili ďalšie dve dcéry - v roku 1840 Emily a v r. 1843 Florence. Úzkosť a starosti zapríčinené bankrotom napokon James Hill nezvládol. Fyzicky aj psychicky sa zrútil a nebol schopný postarať sa o svoju rodinu (Maurice, 1913). Ako uvádza Darley (2012), Octaviina matka, Caroline, sa preto obrátila s prosbou o pomoc na svojho otca. Ten sa stal v mnohých ohľadoch náhradným otcom jej detí. Svoju dcéru aj s deťmi ubytoval v malom domčeku vo Finchley. Hillovci tak museli žiť v nových ekonomických podmienkach, ktoré boli veľmi blízke chudobe. Z vyjadrenia, ktoré neskôr napísala jej dcéra Miranda, je vidieť, že chudoba ich matku nezlomila.:

„Je ťažké vysvetliť tým, čo nikdy nepoznali pani Hill, aký bol jej vplyv na tých, ktorí s ňou prišli do kontaktu. Na jej deťoch to zanechalo nezmazateľný dojem, taký hlboký, ako život sám, a zároveň taký trvalý. Z jej knihy „Poznámky k edukácii“ je viditeľné, ako veľmi chcela vynikať v edukácii. Zriedkakedy dávala nejaké príkazy, či vytvárala nejaké pravidlo. No jej deti cítili, že žije ustavične v prítomnosti Božej, že je plná dobroty, a že morálna krása je pre ňu rovnakým potešením ako je pre mnohých ľudí vonkajšia krása. Bola horlivá, no rovnako tak vyrovnaná. Prísť do jej izby bolo ako vstúpiť do pokojného neba, kde nie je žiadne zlo ani horkosť. Jej deti sa od raného detstva tiež učili z jej spôsobu myslenia, že ak je nejaká vec správna, tak sa musí spraviť. Tu prestali existovať akékoľvek pochybnosti. A tento pocit je takou veľkou pomocou pre bojzlivé povahy, či ľudí so slabou vôľou, že ho poznajú len tí, ktorí to sami zakúsili“ (Maurice, 1913, s. 4).

Caroline Hill sa napokon rozhodla v 1852 roku presťahovať do Londýna a nájsť tam prácu nielen pre seba, ale aj pre svoje deti. Dúfala, že riadne zamestnanie im prinesie tak spoločníkov,

ako aj finančnú nezávislosť (Boyd, 1982). Carolie dostala prácu manažérky a účtovníčky v družstevnej *remeselnej dielni ženského spolku*. Vo veku štrnásť rokov sa Octavia Hill stala asistentkou svojej matky a mala zodpovednosť za otrhané školáčky⁶ vo veku od osem do sedemnásť rokov, ktoré tu boli zamestnané (Darley, 2012). Dievčatá, ktoré mala na starosti, vyrábali v dielni hračky. Jej práca si vyžadovala istú skúsenosť v administratíve a v aritmetike a bola výzvou, ktorá si od nej vyžadovala dobré komunikačné zručnosti, ktoré potrebovala ak sa chcela dohovoriť s rozmanitými ľuďmi. S deťmi, ktoré tu pracovali, s vedúcimi skupín, s obchodníkmi, pre ktorých plnila objednávky, či s lídrami kresťanského socializmu, ktorým sa zodpovedala. Dozerala na detskú prácu, ktorá bola platená za každý kus, rozdeľovala im rozličné úlohy, vyberala dizajny, určovala ceny nábytku a dozerala naň, keď bol dokončený, zabalený a poslaný cez predvázdzaciu miestnosť, aby bol predaný spolu so sklenenými výrobkami, ktoré vyrábali zase ženy. Navyše udržiavala bankové kontá a snažila sa, aby vynášali (Boyd, 1982). Octavia prostredníctvom kamarátstva s deťmi, ktoré mala v práci na starosti, poznala svet londýnskej chudoby. Bola zdesená biedou, ktorá ju obklopovala (Boyd, 1982). Ako uvádza Darley (2012), dievčatá, ktoré vyrábali hračky sa po práci vracali domov do zúfalých podmienok. Občas sa Octavii naskytla aj príležitosť navštíviť ich domovy. Videla, že deti bývali na ohavných a zdraviu škodlivých miestach. V jednej miestnosti žilo osem až desať členov rodiny. Octaviine názory, opierajúce sa o vlastnú skúsenosť, boli umocnené aj knihou od Henryho Mayhewa s názvom „Londýnska práca a londýnska chudoba“ (London Labour and the London Poor, ktorá bola publikovaná v roku 1861), ktorú dostala od priateľa zo spolku. Bolo zrejmé, že deti nepotrebujú takú pomoc, ktorá ich naučí zarobiť pár penny, aby ich potom mohli doniesť domov, do často bezcitných a márnokratných rodín. Octavia videla, že deti si z domu nosili veľmi málo jedla a preto navrhla, že dajú dokopy ich skromné finančné zdroje, kúpia potraviny a sami si budú variť. Stôl prestretý bielym obrusom, rozhovory pokrývajúce široké okruhy tém – rodinný život, knihy, spievanie, zvieratá, kvety – to všetko mohli deti vďaka tomuto nápadu zažívať. Okrem toho si Octavia všimla, že deti nemajú žiadnu skúsenosť s prírodou a samozrejme ani s nijakým druhom rekreácie a preto začala organizovať nedeľné výlety. Medzi obľúbené miesta patrili Hampstead Heath a Bishop's Wood (Boyd, 1982).

Práca v ženskom spolku priviedla Octaviu a jej matku do kontaktu s kruhmi kresťanského socializmu, najmä s reverendom F. D. Mauriceom. Aj keď bola Octavia len mladým dievčaťom, jej zmysel pre sociálne záležitosti bol ohromujúci. Toto napísala svojej

⁶ Za „školáčky“ ich Hill označila preto, lebo popri práci sa dievčatá aj vzdelávali.

mladšej sestre Emily o príjemnom večeri s priateľmi v Romforde: „*zhromaždení okolo ohňa...sme sa rozprávali o spolku, Ruskinovi, o chudobných, o vzdelávaní, o politike a histórii*“ (Darley, 2012).

Pokrokovosť myslenia Caroline Hill sa prejavil aj v otázkách náboženstva. Nesnažila sa nijako vnútiť im konkrétne náboženské presvedčenie svojich detí, hoci ona sama bola unitárkou, a nechala na ich dospelé rozhodnutie, aby si sami zvolili čomu chcú veriť. Octavia spolu so sestrami Mirandou a Emiliy sa v r. 1857 nechali pokrstiť a neskôr confirmovať do Anglikánskej cirkvi (Whelan, 1998, Darley, 2012). Vieru Octavia pokladala za súkromnú vec, a preto ju v neskoršom živote nevnašala ani do svojej práce a nezištne pomáhala každému človeku bez ohľadu na jeho náboženské presvedčenie (Darley, 2012).

Jednou z najdôležitejších osôb, ktoré ovplyvnili Octaviu Hill a jej neskoršiu prácu, bol John Ruskin⁷. John Ruskin prišiel do Octaviinho života prvý krát prostredníctvom časopisu *Modern Painters* (Moderní maliari) a neskôr osobne, keď sa stretli v ženskom spolku. Octavia mala pätnásť a bola ním fascinovaná (Hill, 1875, Maurice, 1913, Darley, 2012). V roku 1855 ju začal učiť ako maľovať kópie slávnych obrazov. Keď sa ženský spolok začal rozpadáť, obrátila sa na neho s prosbou o radu, pretože jej, aj matke hrozila strata práce. Situáciu je pomohol vyriešiť F. D. Maurice, ktorý viedol *Working Men's College*. Ten jej začiatkom roka 1856 ponúkol prácu sekretárky pre ženské triedy za plat 26 libier ročne (Darley, 2012), kde učil aj Ruskin.

Po nejakom čase začala vyučovať aj Octavia. Učila na Women's College, ktorá sa nachádzala v Red Lion Square (Holborn). Cieľom školy bolo vzdelávať ženy v takých „povolaniach, v ktorých mohli byť užitočné tým menej šťastným príslušníčkam ich pohlavia“ (Darley, 2012). Popri vzdelávaní žien sa Octavia začala zaoberať aj otázkou ich práv, čo sa odrazilo aj v jej práci. Angažovala sa napr. v kampani Barbare Leigh Smith Bodichon, ktorá sa týkala úpravy zákona o vlastníctve vydatých žien. Octavia pre kampaň vyzbierala 24 000 podpisov (Darley, 2012).

Pozícia „sekretárky“ vo Women's College predpokladala, že Octavia okrem administratívnych prác spojených s vyučovaním, bude vedieť ženám tiež poradiť, ktoré predmety by pre nich boli najvhodnejšie a tiež sa od nej očakávalo, že bude vedieť zastúpiť

⁷ John Ruskin sa narodil v roku 1819. Znáмым sa stal v roku 1843 keď začal písať svoju viacdielnu prácu „*Modern Painters*“ (Moderní maliari), kde sa venoval kritike umenia. Veril tomu, že umenie odráža morálny stav ľudí a spoločnosti, ktorá ho vytvorila (Tait, 2005).

hociktorého učiteľa, ktorý by chýbal v jej triede (Darley, 2012, Maurice, 1913). Ak si uvedomíme, že Octávia v tom čase mala sotva 17 rokov, potom musíme obdivovať nielen jej pracovitosť, ale tiež odvahu s ktorou sa tejto náročnej úlohy zhostila.

3.2 Aktivity zamerané na bývanie pre chudobných

Popri ostatnej práci sa Octavia venovala takmer denne maľovaniu v Dulwich Art Gallery a National Gallery, čo sa spájalo s množstvom hodín, ktoré boli potrebné na zlepšenie jej maliarskeho umenia. Už v roku 1859 začala pociťovať únavu z vyčerpania, čoho si všimla nielen jej rodina, ale aj širšie okolie. Nakoniec na nátlak rodiny odcestovala do Normandie na dovolenku, ale to si už priveľké a dlhotrvajúce pracovné tempo začalo vyberať svoju daň. A aj v nasledujúcich rokoch bola z času-na čas prinútená prerušiť prácu práve z týchto príčin (Darley, 2012).

Rodina bola sústavne v tiesni kvôli peniazom. Splatenie otcových dlhov a pôžičiek od starého otca znamenalo, že rodina bola stále na pokraji chudoby. Nielen Octavia, ale aj jej sestry si zarábali učením, ktoré bolo v tom čase jedným z mála pracovných možností pre ženy zo strednej a vyššej vrstvy. Octaviina sestra Miranda si dokonca zriadila vlastnú menšiu organizáciu. Rok po smrti starého otca doktora Southwood Smitha, v roku 1862 si Caroline Hill spolu s dcérami otvorili školu v ich dome *na Nottingham Place*. Maurice, ktorý osobne poznal rodinu Carolyn Hill v tejto súvislosti napísal, že presťahovanie sa na Nottingham Place zapríčinilo jednu z najväčších kríz v Octaviinom živote (Maurice, 1913). Octavia so svojou rodinou boli denno-denne konfrontované s podmienkami a životom londýnskej chudoby a zvlášť s osudmi žien a detí žijúcich v tomto prostredí. Octavia vedela, že ak reálne chce dosiahnuť nejakú zmenu v ich živote, musí im pomôcť s ich bývaním. Mauriceho manželka v jeho knihe takto spomína:

„Ked' sme prišli do Nottingham Place, Octavia si zriadila, aby mohla mať v našej kuchyni každý týždeň stretnutia s chudobnými ženami, aby ich učila strihať a vyrábať oblečenie. Raz večer, jedna zo žien omdlela a my sme zistili, že bola celú predošlú noc hore lebo prala, a zároveň jednou nohou hojdala kolísku svojho dieťaťa. Nasledujúci deň Octavia prišla do ženinho domu a zistila, že býva vo vlhkej zdraviu škodlivej kuchyni. Octavia najviac túžila pomôcť jej presťahovať sa do zdravšieho prostredia. Strávila dlhý čas hľadaním niečoho iného. No nemohla nájsť nič, kde by ju zobrali aj s deťmi. Vtedy všetko, čo ako dieťa počula zo skúseností jej starého otca, doktora Southwood Smitha, v East London, a všetko, čo vedela o

domoch, v ktorých bývali výrobcovia hračiek, sa jej znovu nahrnulo do mysle a uvedomila si, že aj za jej vlastnými dverami striehne rovnako veľké zlo“ (Maurice, 1913, s. 189).

Keď v roku 1864 zomrel otec Johna Ruskina a zanechal mu značnú sumu peňazí, Octavia mohla začať premieňať svoj sen na skutočnosť: zriadiť slušné bývanie pre chudobných. Ruskin, ktorý hľadal zmysluplné využitie zdedených finančných prostriedkov, si vypočul Octaviin návrh a rozhodol sa vložiť financie do jej plánu s tým, že dostane 5 percent zo zisku (Darley, 2012). Podľa vyjadrenia autorov, ktorí sa zaoberajú životopisom O. Hill, Ruskin nepožadoval 5% podiel zo zisku neúčelovo, ale preto, že chcel, aby Octavia premenila svoj sen aj na úspešný investičný projekt, teda projekt prinášajúci zisk. Ruskin predpokladal, že to by mohlo zabezpečiť dlhodobé trvanie Octaviinho projektu a zároveň by to mohlo fungovať ako príklad pre iných investorov, čo Octavia vo svojej skromnosti odmietla. Nepokladala svoju prácu pre chudobných za natoľko významnú, aby ju iní nasledovali (Maurice, 1913, s. 189).

Obr. 2 Octavia Hill v r. 1877

Zdroj: spartacus-educational.com

Hoci bolo v Londýne veľa domov, v ktorých žili chudobní pracujúci, prevažne nevyhovovali Octaviiným predstavám. Pod vplyvom svojho starého otca sa usilovala nájsť dom, ktorý bude mať kúsok záhradky, alebo bude v blízkosti parku, aby jej nájomníci mali prístup aspoň k troche zelene. Prvá nehnuteľnosť, ktorú kúpili, mala paradoxne názov *Paradise Place* („Rajské miesto“), neskôr pribudol dom na Garbutt Place. Domy, ktoré Octavia získala pre svoj plán, boli v zlom stave a preto ako prvé bolo potrebné ich dať do poriadku. Budovy sa upratali, vylepšila sa ventilácia, vyčistili sa odtoky a vymaľovali steny.

Neporiadni nájomníci, notorickí neplatiči, boli z ubytovania vyhodení. Žiadne ďalšie zariadenie však do domu nebolo pridané. Nie skôr, ako sa nájomníci osvedčili, že sú schopní sa o ňo dobre postarať. Nájomníci si cenili drobné výdobytky, na ktoré museli čakať a zdalo sa, že si

cenia viac to, o čo sa zaslúžili svojou starostlivosťou, ako nejaké, síce drahšie veci, ku ktorým by prišli bez svojho pričinenia (Hill, 1875).

Ľudia žijúci v nájomných domoch Octavie Hill zvyčajne nemali stálu prácu. Pracovali len príležitostne, v lepšom prípade ako sezónni zamestnanci a preto nemohli získať ubytovanie v robotníckych domoch, v ktorých sa vyžadovalo potvrdenie od zamestnávateľa, aby mali istotu, že budú mať z čoho zaplatiť nájomné (Darley, 2012). Neutešené životné prostredie ako keby sa prenieslo aj do života rodín, ktoré tu bývali. Život týchto ľudí bol tak ťažký, že často zabúdali na starostlivosť o vlastné deti. Podľa Hill príčinou toho, že ženy sa vôbec nestarali o svoje domácnosti bola nedostatočná sebaúcta týchto žien. Octavia Hill vnímala výnimočné postavenie ženy-matky v spoločnosti a jej vplyv na výchovu detí, preto sa rozhodla pri svojej práci zamerať práve na ženy. Jej cieľom bolo vybudovať ich sebaúctu a následne im pomôcť prevziať zodpovednosť za vlastný život a ich domov (Hill, 1875). O. Hill sa snažila vniesť do svojich nájomných bytov pravidlá, ktoré by postupne učili nájomcov lepšie zvládať nielen údržbu vlastného bytu, ale aj svoj život. Jedným z prvých opatrení, ktoré zaviedla, bola snaha presvedčiť nájomcov, aby si miesto jednej izby prenajímali dve. Ako sa aj sama vyjadrila, práve preľudnené izby boli často zdrojom infekcií, z hygienického hľadiska boli viac ako problémové. O. Hill poukazovala aj na skutočnosť, že preľudnené prostredie, v ktorom rodiny žili, bolo tiež zdrojom rodinných konfliktov a z toho prameniaceho napätia (Darley, 2012).

Po úprave prvých nájomných domov jej John Ruskin kúpil ďalšie na Freshwater Place a celý proces začal od znova. Sama O. Hill pomenovala spôsob práce **manažmentom bývania**⁸ (housing managment)⁹.

Spôsob výkonu bytového manažmentu popísala aj samotná O. Hill (1875)¹⁰ a okrem nej mnohí ďalší autori, ktorí sa venovali buďto priamo samotnej O. Hill, alebo problematike bytového manažmentu, či neskôr sociálneho bývania (Wyatt, 2000, Darley, 2012).

Práca začínala vždy rovnako a to odstránením problémových nájomníkov a zabezpečením hygieny v jednotlivých bytoch aj v celom dome a tiež budovaním dobrých

⁸ Podľa Darley (2004) bytový manažment začínal pôvodne ako práca pre ženy. Ich prácu je možné pokladať za včasnú sociálnu prácu, pretože na rozdiel od iných majiteľov nájomných domov cieľom O. Hill a jej spolupracovníčok nebol finančný zisk z nájomného bývania, ale celková premena životov obyvateľov nájomných bytov.

⁹ Anglický termín housing managment je možné preložiť aj ako bytový manažment aj ako manažment bývania. Prikláňame sa k druhej alternatíve hlavne preto, že Hill sa nezameriavala len na ergonomické usporiadanie bytu, či ekonomickú náročnosť bytových domov, ale na bývanie ako jeden z indikátorov kvality života.

¹⁰ Homes of the London poor

vzťahov so svojimi nájomníkmi. Aj do svojej starostlivosti o nájomné byty a ich obyvateľov prirodzene prenášala svoj umelecký cit.

Okrem iného sa Hill snažila medzi svojimi nájomníkmi rozvíjať aj lásku ku kráse. Podľa nej títo ľudia potrebujú do svojich životov radosť a krásu, ktorú im ale neposkytne ťažká práca a monotónne životy. Krásu a radosť je do ich životov potrebné vnieť. Toto presvedčenie bolo dôvodom jej organizačného úsilia zameraného na prípravu rôznych akcií spojených so spevom, tancom, herectvom, výletmi do prírody, či spoločnými oslavami (Hill, 1875). Hill sa usilovala aby „krása“ bola prítomná v životoch jej nájomníkov, pričom si uvedomovala, že oni samotní nebudú zo začiatku pociťovať potrebu obklopiť sa jednoduchou krásou, ktorá spočíva napr. v upravenom byte, či okolí nájomného domu. Octaviin cit pre umenie sa prejavil aj pri opravovaní bytových domov, ktoré či už spravovala pre ich majiteľa, alebo boli v jej vlastníctve. Na obrázku č. 3 vidíme domy na Red Cross.

Obr. 3 Domčeky na Red Cross v Southwarku

Zdroj: <https://municipaldreams.wordpress.com/2015/11/03/octavia-hill-a-life-more-noble/>

Za najdôležitejšiu prácu považovala Octavia vyberanie nájomného. Vyberanie nájomného chápala ako príležitosť pre pravidelný kontakt s nájomníkmi a tiež aj ako príležitosť k ich prevýchove. Práve preto touto úlohou nepoverila nikoho iného, ale robila to ona sama.

Osobné vyberanie nájomného jej poskytlo príležitosť spoznať každú rodinu osobitne. Počas týchto stretnutí prijímala od nájomcov ich žiadosti týkajúce sa potrebných opráv a tiež sťažnosti na správanie sa iných nájomníkov (sťažnosti na neporiadok, či na spory riešené násilím a pod.). Bola to tiež príležitosť, aby sa nájomcovia podelili o svoje radostné, či smutné zážitky v súvislosti s prácou, zdravím, či ich každodenným životom.

Z predchádzajúcich skúseností vedela, že niektorí správcovia dovolili svojim nájomcom aby s platením nájomného meškali aj sedem či osem týždňov, čím sa zadlžili tak, že neboli schopní dlh splatiť. O. Hill sa stotožnila s Ruskinovým tvrdením, že každý muž by mal byť schopný platiť za byt včas a preto nepripustila, aby nájomné bolo nezaplatené viac ako dva týždne (Hill, 1875). Nájomné vyberala pravidelne a tak jej nájomci vedeli presne kedy príde. Vzhľadom k množstvu domov, ktoré spravovala, vyberala nájomné v pondelok, utorok a stredu ráno. Po obede a vo štvrtok a piatok riešila platby faktúr, nedoplatky, nové prenájmy atď. (Waytt, 2000). V štvrtok a piatok sa stretávala s opravármi, ktorí robili nielen počítačnú renováciu domov, ale starali sa aj o ich ďalšiu údržbu. Najskôr chodila na kontrolu v pravidelných intervaloch. Takto vzbudila v nájomníkoch túžbu po tom, aby jej spravili radosť a potešili ju, a tiež aby videli jej spokojnosť. O niečo neskôr ich navštevovala aj v neohlásených časoch, kedy neboli pripravení, čím v nich postupne vybuodovala zmysel pre priebežný poriadok, nie len jednorazové účelové upratovanie (Hill, 1875).

Čo sa týkalo opráv, Octavia na ne pravidelne odkladala určitú sumu z vybraného nájomného. Bolo to ako keby spoločné šetrenie jej a jej nájomcov. Opravy sa potom realizovali priebežne, pričom nájomci rozhodovali o tom, čo je potrebné urobiť ako prvé. Ak po štvrtroku, po opravení všetkého potrebného, z týchto peňazí niečo ostalo, každý z nájomníkov sa mohol vyjadriť k tomu, na čo sa peniaze použijú, aby sa tak zvýšil komfort ich obydli. Tento prístup zvolila Hill z prevýchovných dôvodov, aby nájomcov naučila šetriť. Ako konštatuje vo svojej práci, tento plán fungoval obdivuhodne, čo sa po čase premietlo do výrazného zníženia výdavkov na odstránenie škôd spôsobených nedbanlivým správaním nájomníkov. Pokiaľ šetrenie na opravu bývania pokladali nájomcovia za rozumné, šetrenie na starobu takto nevnímali a napriek veľkej snahe ich Hill nedokázala presvedčiť o význame úspor na starobu (Hill, 1875).

Nájomcovia mali aj ďalšie povinnosti ako napr. udržiavanie bytovej a domovej hygieny, starostlivosť o rodinu, správnu výchovu detí apod. Starostlivosť o vzdelanie detí patrilo medzi Hillovej podmienky, aby nájomníci mohli v dome ostať. Ak niekto zanedbával školskú dochádzku svojich detí, hrozila mu výpoveď a to aj napriek tomu, že včas platil nájomné.

Keďže Octavia Hill bola svedkom toho, ako zlé životné podmienky odvádzajú pozornosť rodičov a hlavne matiek od starostlivosti o ich deti, upriamila svoju pozornosť práve na matky a deti. Jedným z jej cieľov bolo, aby sa matky dokázali zodpovedne postarať o svoje deti. Octavia si však pri tomto uvedomovala aj dôležitosť, akú majú ženy, ako vychovávateľky, ktoré by s deťmi trávili vonku čas, učili ich rôzne hry, dozerali na ne a boli im rozhodcami. Všimla si totiž, že deti často spolu nevedia dobre vychádzať, bijú sa, alebo si len vymýšľajú nezmyselné hry, ktoré v ničom nepodporujú ich rozvoj. Život v najhorších častiach Londýna nedával príležitosť ani pre pobyt na zdravom vzduchu a ani pre rozvoj nejakého vzťahu k prírode. O. Hill preto dala podnet k organizovaniu výletov s deťmi na vidiek. Medzi opatrenia, ktoré prispeli ku komfortu bývania a k zdraviu nájomníkov, patrilo aj vytvorenie sušiarne na kúsok pôdy pred nájomnými domami. Predtým si nájomníci vešali mokrú bielizeň z predných okien, oproti stene, kde nemohla dostatočne uschnúť. Sušiareň pred domami mohli využívať v čase školského vyučovania, pretože daný kúsok pôdy slúžil aj ako ihrisko pre deti nájomníkov, ale aj deti zo susedstva. Išlo o oplotené, bezpečné miesto, kde sa mohli deti hrať (Hill, 1875).

Napriek tomu, že Hill prenajímala byty veľmi chudobným ľuďom a ich rodinám, Hill pokladala za správne, aby si všetky povinnosti plnili včas a zodpovedne. Ako sa sama vyjadrila, plnenie povinností bolo pre nájomníkov najlepšou výchovou a dodávalo im dôstojnosť a dobrý pocit. Hill tvrdo vyžadovala, aby si zlú situáciu jej nájomcovia riešili vlastnou usilovnou prácou, aj keď len príležitostnou. Octavia vedela aké ťažké je nájsť prácu a preto v čase, keď boli bez práce sa snažila zamestnávať svojich nájomníkov aby im aspoň čiastočne pomohla nahradiť výpadok platu, hoci aj nepravidelného. Prácu ponúkala nielen mužom, ale podľa toho čo bolo potrebné urobiť, ju ponúkala jednotlivým členom rodiny. Mužom sa snažila ponúknuť prácu na domoch a to bez ohľadu na možnosti, ktoré jej ponúkal rozpočet. Uvedomovala si totiž, čo spraví s rodinou takých päť šilingov počas týždňa, keď sa nedarí. Napríklad ponúkala starším dievčatám tri krát za týždeň platené zamestnanie, ktorého náplňou bolo umývanie chodieb v domoch. Dohľad nad hygienou nájomných domov a ich okolia bola podľa nej práca správkyne, ktorá musela kontrolovať či nájomníci udržiavali čistotu v pracovni, na dvoroch, schodiskách a pod. (Hill, 1875). Do svojej misie si zaradila aj šírenie osvety zameranej na význam dobrých bytových podmienok. Snažila sa presadiť myšlienku, že rodiny by mali bývať nie v jednej, ale v dvoch izbách. Tomuto presvedčeniu prispôsobila aj výšku nájomného. Nájomné za dvojizbový byt bolo len o málo vyššie ako nájomné za jednu izbu. Napriek tomu sa jej nájomcov nedarilo presvedčiť. Ako sa Hill vyjadrila, peniaze radšej využili na jedlo, šaty či obuv. Dokonca dali prednosť bývaniu v temných podzemných miestnostiach v neporiadku a

špine, než by išli bývať do lepších bytov, za ktoré bolo treba platiť niečo navyiac. Ako sama píše (Hill, 1875), jej nájomníci boli väčšinou z triedy, ktorá bola v tej dobe oveľa nižšie ako trieda robotníkov¹¹. Ich chudoba bola nielen výsledkom nedostatku pravidelnej práce, ale aj ich osobných vlastností, ktoré často razy boli práve produktom nevyhovujúceho prostredia. Hill však tvrdí, že každej z rodín, ktoré prešli počas štyroch rokov¹² jej starostlivosťou, sa podarilo vymaniť zo zúfalstva spojeného s otvorenou biedou. Na zmenu ich situácie stačila malá podpora a pomoc vo forme občasnej práce a tiež starostlivosť spojená s výchovou. Podmienkou bola ochota rodiny vynaložiť nejakú námahu na zmenu. Rodinám, ktoré nechceli na svojej zmene pracovať, Hill zrušila nájomné zmluvy, aby neboli negatívnym príkladom pre ostatných nájomcov. K zrušeniu zmlúv pristúpila až po vyčerpaní všetkých iných možností. Ako sa vyjadřila, práve osobná skúsenosť so zlepšením životných podmienok bola pre jej nájomníkov najlepšou motiváciou k práci na vlastnej zmene (Hill, 1875):

O. Hill pritom sledovala aj ekonomické aspekty. Zisk do 5% tvoril Ruskinov podiel a zvyšný zisk investovala do bývania pre nájomníkov. Už sme spomínali, že nájomci sa podieľali na rozhodovaní o tom, aké opravy sú potrebné. Taký istý prístup zvolila O. Hill aj pri rozhodovaní o tom, ako bude zisk použitý. Mohli si zvoliť či sa zisk investuje do detského ihriska, kurzu šitia alebo spevu, či do iného projektu (Darley, 2012). Podľa O. Hill sa takto učili nielen správne rozhodovaniu, ale aj zodpovednosti (1875).

Pokladala za potrebné, aby bola so svojimi nájomníkmi v pravidelnom kontakte, preto si hneď na začiatku zriadila pri vlastnom dome miestnosť určenú výhradne len pre tieto stretnutia. Táto miestnosť sa stala akýmsi komunitným centrom. Miestnosť sa využívala tiež na prácu rôznych krúžkov a na vzdelávania chlapcov, dievčat, ale aj dospelých. Hill bola presvedčená, že zmena života týchto rodín závisí od vzdelávania dospelých, ktoré je potrebné obohatiť aj o osvetu predovšetkým v oblasti hygienických návykov a starostlivosti o vlastné zdravie (Hill, 1875). Popri práci so správou nájomných domov a práci s nájomcami sa O. Hill angažovala aj vo verejnom živote, kde sa usilovala presadiť svoje názory aj na politickom poli.

Po čase sa naplnil jej predpoklad, že niektorí obyvatelia Londýna budú nasledovať jej a Ruskinov príklad a začnú finančne podporovať jej misiu, alebo začnú sami budovať byty pre najchudobnejších nájomníkov. Medzi nich patrila napr. grófká z Ducie, ktorá počas roka 1869

¹¹ V originálnom texte je použité anglické slovo „mechanic“, ktoré aj v slovenskom jazyku označuje mechanika. Keďže ale z histórie poznáme triedu robotníkov a nie triedu mechanikov, rozhodli sme v preklade použiť termín „robotník“, ktorý viac zodpovedá slovenskej jazykovej praxi.

¹² O štyroch rokoch sa zmieňuje preto, lebo v čase keď písala svoju prácu sledovala len určitý počet rokov. Z jej práce sa nedozvedáme o celom období jej pôsobenia v oblasti manažmentu bývania.

kúpila šesť desaťizbových domov a ich správu zverila práve O. Hill. V roku 1884 bola O. Hill oslovená cirkevnými komisármi s ponukou, aby prevzala bytový manažment ich nehnuteľností, spočiatku v Deptforde a v Southwarku. Postupne jej manažmentu prenechali viac bytov, najmä rozsiahlu zastavanú oblasť v štvrti Walworth, na juhu Londýna. Jej úspechy presvedčili investorov aby s ňou konzultovali prestavbu nehnuteľností. Jej model bývania rodinného rozmeru postupne začal konkurovať existujúcemu modelu industriálnych budov. Takisto si viacerí osvojili jej prístup aj v zapájaní nájomníkov do návrhu úprav domov, ktoré mali byť rekonštruované.

Táto činnosť si vyžiadala aby Hill s pribúdajúcimi povinnosťami rozšírila aj počet spolupracovníčok. Hoci v počiatkoch zastávala názor, že je lepšie stavať na spolupráci s dobrovoľníkmi, ktoré do toho vkladajú celé srdce, postupne začala preferovať vyškolené a platené spolupracovníčky (Hill, 1875, Darley, 2012). Ako uvádza Darley (2012), medzi ženy, ktoré Octavii vypomáhali pri výbere nájomného patrili napríklad Henrietta Barnett¹³, Beatrice Webb¹⁴, Catherine Courtney¹⁵ a Emma Cons¹⁶. Všetky tieto Octaviine spolupracovníčky sa neskôr rozhodli pokračovať vo vlastnej práci niekde inde, pričom sa doživotne angažovali v práci v prospech chudobných.

Úloha:

Porovnajte Hillovej predstavy so súčasnými konceptami sociálneho bývania. Koncepty môžu mať lokálny charakter (napr. komunitný, alebo národný), ale môžu pochádzať aj z iného kultúrneho prostredia (iného štátu).

¹³ Henrietta Barnett bola sociálnou reformátorkou, pedagogičkou a spisovateľkou. Spolu s manželom Samuelom Barnettom založili v roku 1884 Toynbee Hall.

¹⁴ Beatrice Webb sa angažovala v oblasti sociológie, ekonómie, socializmu a sociálnej reformy. Bola spoluzakladateľkou London School of Economics and Political Science (Londýnskej školy ekonómie a politickej vedy).

¹⁵ Catherine Courtney aktívne pracovala v charitatívnych organizáciách a bola sociálnou pracovníčkou.

¹⁶ Emma Cons bola sociálnou reformátorkou, pedagogičkou a tiež divadelnou manažerkou. Energicky bojovala za volebné práva žien a za ich právo pracovať vo volených funkciách. Angažovala sa v oblasti vzdelávania žien, hlavne pracujúcich žien a podporovala tiež vzdelávanie pracujúcich mužov. V londýnskej časti Durrý Lane založila domov pre pracujúce dievčatá. Jej zásluhou sa tiež otvorili jasle a klinika pre ženy, ku ktorej patril „the Home for Feeble-Minded girls“ (domov pre padlé dievčatá).

3.3 Hillovej predstavy o pomoci

Predstavy O. Hill o profesionálnej (ale aj neprofesionálnej) pomoci nájdeme nielen v jej prácach, ale aj v informáciách o jej sociálno-politických aktivitách, ktoré sú zachytené v dobových novinách, či v prácach jej súčasníkov, či autorov, ktorí sa zaoberali otázkami pomoci v kontexte sociálnej práce a sociálnych služieb. Vzhľadom k cieľu učebnice, prinášame len vybrané informácie z tejto oblasti.

Čo sa týka vnímania potreby pomoci a pomáhania jednotlivcom, ktorí boli zasiahnutí sociálnymi problémami, O. Hill jednoznačne zastávala stanovisko, že týmto ľuďom je potrebné pomáhať. Dávanie almužien, či riešenie problémov za svojich klientov však nevnímala ako užitočné a ani ako morálne správne. Bola presvedčená, že dary a almužny nenúti chudobných hľadať riešenie, tvrdila, že človek si viac cení to, do čoho musí niečo investovať (Hill, 1875). Almužna je síce prejavom súcitu, ale chudobní ľudia nepotrebujú súcit, či ľútosť, ani jedno im nepomôže. Dôležité pre nich je, aby im niekto poskytol nadhľad a pomohol im nájsť riešenia ich problémov, vrátane toho že im pomôže porozumieť tomu, ako sa oni samotní môžu zapojiť do odstraňovania vlastných problémov¹⁷.

Práca v oblasti manažmentu bývania poskytla Hill dostatok príležitostí pre spoznávanie nielen príbehov jednotlivcov či rodín, ale aj pre spoznávanie ľudských charakterov. V ťažkých situáciách nájomníci často reagovali neadekvátne, a preto Hill upozorňovala na to, že v situáciách, keď sú pracovníci svedkami utrpenia je dôležité zostať trpezlivým a udržať si sebakontrolu. Aj v týchto prípadoch je potrebné usilovať o vytvorenie takých situácií, v ktorých by sa nájomcovia mohli osvedčiť a dokázať si, že majú na viac, ako nevhodne reagovať, či rezignovane očakávať pomoc. Octavia Hill si dobre uvedomovala, že je ťažké nereagovať na utrpenie iného človeka, napriek tomu však zastávala názor, že **nie je vždy najlepším riešením byť nápomocný a snažiť sa človeku z daného utrpenia za každú cenu uľaviť**. A to z dvoch dôvodov. Tým prvým je skutočnosť, že niektoré utrpenie a bolesť môže odstrániť len samotný trpiteľ. Druhým dôvodom je podľa nej fakt, že v ťažkých situáciách trpiaci dokážu objaviť svoj potenciál pre riešenie situácie. Napríklad zvýšia svoje úsilie pri hľadaní práce, alebo zmenia správanie, ktoré ich do situácie dostalo atď. Preto je podľa nej v niektorých prípadoch **úplne nevyhnutné nepomáhať**. Ako píše, v tejto práci je niekedy treba použiť aj tvrdšie zbrane ako sú výčitky, či nátlak. Napríklad doručenie oznámenia

¹⁷ V tomto jej prístupe k nájomcom je možné identifikovať základy poradenstva, ktoré tvorilo stabilnú súčasť jej práce, hoci ona samotná nehovorí o poradenstve, ale skôr o prevýchove, alebo vedení nájomcov.

o vyst'ahovaní neplatičovi nájomného, ktoré takmer vždy viedlo k rýchlej splátke dlžnej časti. O. Hill sa tak vyhla najčastejšej chybe, ktorej sa dopúšťali niektorí správcovia a to, že v dôsledku ľútosti a súcitu s týmito rodinami, dovoľovali im zadlžovať sa¹⁸ (Hill, 1875).

Napriek tomuto presvedčeniu Hill tvrdila, že je potrebné týchto ľudí brať ako svojich priateľov a prejavovať rovnaký rešpekt k ich súkromiu a nezávislosti a preukazovať im rovnakú zdvorilosť, akú by sme preukazovali blízkym priateľom. Upozorňovala, že ide o náročnú situáciu, ktorá si vyžaduje, aby sme zvládli osciláciu medzi dvomi pólmi. Pokiaľ ide o obchodné vzťahy je potrebné striktné vystupovanie a priateľstvo a rešpekt v ostatných situáciách. Ako sama konštatovala, princípy a spôsoby jej práce neboli získané z teórie, ale boli získané osobnými skúsenosťami s praktickým riešením konkrétnych individuálnych prípadov. Upozorňuje, že ich aplikácia v praxi nesmie byť automatická, pretože práca sa líši od jedného prípadu k druhému, keďže každá situácia je nová a niečím jedinečná a tomuto je potrebné prispôbiť aj aplikáciu jej princípov a spôsobov práce (Hill, 1875).

V nasledovnej časti v krátkosti predstavíme jej názory na význam osobného vzťahu so svojimi nájomníkmi, ktorý musí byť podľa nej vybudovaný na dôvere a poznaní aby tak poskytoval základ pre:

- videnie reálnej pozície danej rodiny,
- to, aby v pravý čas bolo poukázané na dôsledky niektorých návykov,
- nájdenie správnych prostriedkov na zabezpečenie vzdelania detí a ich uplatnenie v živote,
- udržiavanie pozitívnych myšlienok v človeku,
- rázne odmietnutie poskytovania pomoci¹⁹,
- vzbudzovanie svojpomoci,
- živenie aj toho najmenšieho prejavu sebaúcty,
- a nakoniec pre ochotu byť vždy nablízku a podať pomocnú ruku ako starý dobrý priateľ, ktorý plní rôzne úlohy, no nikdy nedáva almužny. Veď dávno už dal omnoho viac, ako len materiálnu pomoc (Hill, 1875).

Jej veľkou snahou bolo, aby práca s chudobnými (profesionálna alebo charitatívna) smerovala k budovaniu a posilňovaniu ich sebaúcty, pretože bola presvedčená, že pre rozhodnutie pracovať na zmene svojho života je u každého, teda aj u tých najchudobnejších, sebaúcta

¹⁸ Je rozdiel medzi dnešnými nebankovými subjektami, ktoré kalkuluju zisk práve prostredníctvom poskytnutia pôžičiek a ich úrokových podmienok, ktoré jedinec nedokáže splatiť a preto prichádzajú títo jednotlivci v exekúcií o všetok majetok. Ľudia, ktorým služby poskytovala Hill a jej podobní, nemali nič, čo by mohol nejaký exekútor zobrať. Každý deň však museli žiť v strachu, že pre dlhy sa dostanú do väzenia pre dlžníkov, či budú deportovaní na nútené práce do kolónii a pod.

¹⁹ V zmysle Hillovej chápania pomoci, teda almužny a pod.

jedným zo základných predpokladov. Osobne bola presvedčená, že je potrebné, aby sa „majetnejší“ jedinci angažovali v boji za zlepšenie situácie chudobných a preto bola inšpirátkorkou, organizátorkou a aktívnou účastníčkou mnohých kampaní, ktorých cieľom bolo zlepšiť životy zbedačených (Darley, 2012).

S týmto jej pozitívnym nastavením voči chudobným sú v ostrom kontraste jej názory na riešenie chudoby formou zásahov štátu, alebo miest do oblasti sociálneho zabezpečenia. Tieto zásahy nepomáhali podľa nej chudobným k ich samostatnosti a zodpovednosti za vlastný život. Octavia Hill dlhodobo bojovala proti komunálnym riešeniam krízy v bytovej otázke. Nesúhlasila ani so zriadením *The London county council* (Londýnska krajská rada) ani s narastajúcou účasťou miestnych autorít na rozhodovaní o poskytovaní bývania príslušníkom robotníckej triedy. Jej názory mali značnú váhu nielen pre jej praktickú charitatívnu činnosť a profesionálnu prácu v oblasti manažmentu bývania, ale aj preto, že v 80. rokoch 19. storočia sa stala kľúčovou postavou pri tvorbe politiky zameranej na sociálne otázky²⁰. Octavia Hill ostro vystupovala proti dôchodkom a tiež bojovala proti parlamentnému volebnému právu pre ženy, pričom argumentovala, že ženy podľa nej nedokážu robiť správne rozhodnutia v otázkach medzinárodnej politiky, obrany a národných rozpočtov. Bola však nadšenou zástankyňou toho, aby sa ženy zapájali do politiky na miestnej, prípadne vnútroštátnej úrovni. Životné skúsenosti ju privedli k presvedčeniu, že odstránenie chudoby a zlého bývania do značnej miery závisí aj na rozvoji komunity. Preto presadzovala názor, že ak sa majú riešiť bytové a iné problémy chudobných, je potrebné pracovať na riešení spolu s komunitou. Táto práca umožní mnohým ľuďom viesť život bez závislosti na milosrdenstve, almužne či inej nevhodnej pomoci. Preto popri riešení bytovej problematiky sa venovala aj zriaďovaniu dielní, klubov a ihrísk (Jordan In: Novotná, Schimmerlingová, 1992). Usilovala sa pozitívne ovplyvňovať predstavených obce, mecenášov a občanov, ktorí chceli pomáhať v tomto smere, a zdôrazňovala, že to, čo chudobní potrebujú, nie je almužna, ale priateľ. Konkrétne sa vyjadrila, že: „*Chceme, aby chudobní a bohatí, vzdelaní a nevzdelaní medzi sebou priamo komunikovali stále viac a viac. Chceme, aby nápady, vedomosti, obozretnosť, súcitiť, miernosť vzdelancov slúžili chudobným, a musíme si dať pozor na bariéry, ktoré stavajú výbory medzi ľuďmi, ktorí by sa mali stretávať tvárou v tvár*“ (Hill, 1875, s. 52).

²⁰ O význame jej postavenia v britskej spoločnosti svedčí aj skutočnosť, že od r. 1905 sa stala členkou kráľovskej komisie pre sociálne otázky a spolu s CHARLESOM BOOTHOM (významný anglický filantrop a výskumník v sociálnej oblasti), BEATRICE WEBB a GEORGEOM LANSBURYOM (britský politik a sociálny reformátor) a s ďalšími stúpenkami COS cestovala po celej krajine až do roku 1908 a zberali informácie o sociálnej situácii ľudí a častokrát riešili aj skutočne ťažké problémy chudoby v mestách i na vidieku (Darley, 2012).

Je málo známe, že Octávia Hill (1875, s. 28) patrila k tým, ktorý kritizovali živelnosť v spolčkovej činnosti. V súvislosti s prácou organizácií konštatuje: „*Je dobre známe, že existuje veľké množstvo organizácií, ktoré pracujú s chudobnými, a každá z nich je samostatná a nezávislá. To potom spôsobuje, že tej istej rodine je poskytnutá pomoc z rôznych strán a často v jeden deň, no potom sa s rodinou dlhší čas nepracuje.*“ Ďalej Octavia dodáva, že napriek tomu, že každá organizácia by zrejme najradšej riešila veci svojou vlastnou cestou, bolo by dobré, ak by ich vodcovia videli aj výhody, ktoré im môže dať poznanie autorít, ktoré rodiny rešpektujú, a ktoré poznajú ich históriu a pomoc, ktorej sa im už dostalo. Často totiž tieto organizácie naplňajú aj potreby, ktoré by správcovia ich domov radšej nechali nenaplnené, samozrejme v záujme vyššieho dobra (Hill, 1875). Je totiž naozaj pravda, že ak organizácie spolu nekomunikujú, dochádza k zbytočnému „prekrývaní“ pomoci. Človek, ktorý potrebuje pomoc potom ľahko zlenivie a začne si zvykať na to, že mu stále niekto pomáha. Prestane riešiť situáciu vlastnými silami. Takáto „pomoc“ má potom fatálne dôsledky. Octavia Hill pripúšťa, že dosť veľkú úlohu v boji proti „prekrývaní pomoci“ majú výbory pomoci (committees), ktoré systematicky a dôkladne preverujú žiadateľov o podporu. Takéto preverovanie zabezpečuje veľkú mieru zjednotenosti a to, že žiadna podpora sa neposkytne bez náležitého zváženia. Napriek takýmto výhodám, ktoré výbory mali, Octavia odmietala myšlienku, že by sa všetka charitatívna práca, ktorej sa venovala ona a jej pomocníci, mala odovzdať týmto výborom, ktoré si uplatňovali vlastné pravidlá.

Pripúšťala, že existuje veľa spolčkov, ktoré robia množstvo dobrej práce v oblasti bývania, no zároveň poukazovala na to, že niektorí majitelia a správcovia nie celkom rozumejú celej šírke problémov najchudobnejších, ktoré si mylne redukujú len na samotné bývanie (Hill, 1875, Mauritz, 1913). Tvrdila, že je takmer nemožné, aby nejaký spolok mohol niečo doceliť bez následnej práce. Ak by nejaký spolok len opravil domy a dal ich do skvelého stavu a odovzdal ich nájomníkom, s najväčšou pravdepodobnosťou by išlo o zbytočnú prácu. Bez starostlivosti o ľudí a ich prevýchove by sa po krátkom čase prejavili ich zlé návyky a ľahostajnosť, čo by sa odrazilo aj na stave nájomných domov. Jednoducho nemožno jednať s ľuďmi a s ich domovmi oddelene. Princíp, na ktorom celá práca stojí spočíva v tom, že obyvatelia a ich prostredie musia byť vylepšované spoločne (Hill, 1875).

Veľký potenciál Octavia videla v dobrovoľníctve. Ford (In Spain, 2006) uvádza pasáž z jedného z listov, ktoré Octavia publikovala²¹, kde sumarizuje svoje očakávania od dobrovoľníkov.

Podľa Hill, k úlohám dobrovoľníkov patrí:

- dohľad nad upratovaním domov,
- zodpovednosť za vedenie záznamov,
- poskytovanie rád /poradenstvo týkajúceho sa opráv a vylepšení nájomných domov
- pomoc pri výbere nájomníkov
- poskytovanie všetkej osobnej pomoci (pri hľadaní práce, či pri zbieraní úspor) bez toho, aby narušili nezávislosť nájomníkov.

Riziká spolupráce s dobrovoľníkmi:

- nedá sa rátať so stabilným vysokým výkonom,
- dobrovoľníci netvorí jednotnú súdržnú skupinu,
- pretože im chýba vzdelanie, sú často nedôslední.

Dobrovoľníci preto potrebujú odborné vedenie, pod vedením ktorého sa eliminujú vyššie spomínané riziká. Hill upozorňovala aj na primeranosť množstva pridelenej práce, lebo ako píše, práca mnohých oddaných a úprimných dobrovoľníkov vychádzala nazmar, pretože im boli zverené príliš veľké štvrte, ich povinnosti neboli jasne vymedzené a ich práca nebola prepojená s prácou tých, ktorí sa riadili presným plánom (Hill, 1875). Aj na základe týchto skúseností tvrdila že:

- „1. ak majú životné podmienky chudobných natrvalo dosiahnuť zlepšenie, treba k nim pristupovať individuálne a ako k individuálnym bytostiam;*
- 2. na toto sú potrebné stovky pracovníkov;*
- 3. takéto obrovské množstvo pracovníkov treba nájsť medzi dobrovoľníkmi, ktorých pomoc sa v súčasnej dobe výrazne stráca“ (Hill, 1875, s. 53).*

Pre skvalitnenie práce dobrovoľníkov navrhovala spájanie dobrovoľníkov do harmonického celku, v rámci ktorého činnosť jedincov bude slobodná, ale systematická. Pomoc, na ktorej sa budú podieľať dobrovoľníci, by mala byť riadená prostredníctvom agentúry, ktorá by združovala korporáčne orgány, organizácie a tiež jednotlivcov, súkromné osoby. Takto riadená práca dobrovoľníkov si zachová priateľskosť a skutočnú solidaritu, ktorá je typická práve pre dobrovoľníkov. Zostane tiež zachovaný osobný kontakt dobrovoľníkov s nájomníkmi, ale aj priestor pre ich individuálne úsilie bez toho, aby sa stratila výhoda

²¹ Ako sme už na inom mieste uviedli, Octavia v rokoch 1864-1911 zverejňovala svoje myšlienky prostredníctvom listov s názvom „the Letters to Fellow Workers“ („Listy spolupracovníkom“). Uvedená pasáž je konkrétne z roku 1874.

podpory realizovanej na základe jednoznačných princípov, ktoré určil centrálny výbor COS (Hill, 1875).

Úlohy:

- 1.) Zosumarizujte Hillovej predstavy o pomoci a nájdite autora/autorov, ktorí zastávajú podobné názory.
- 2.) Vyhl'adajte v literatúre autorov, ktorých názory pokladáte za protikladné k Hillovým
- 3.) Diskutujte o príčinách v rozdielnych názoroch.

Záverom

Hektický spôsob života sa znova prejavil na jej zdraví. V roku 1877 skolabovala a na mnoho mesiacov bola prinútená zanechať svoju prácu. Do práce sa vrátila až po niekoľkých mesiacoch v zahraničí a následnom oddychu doma. Pretože jej zdravie bolo aj naďalej oslabené, rodina pre ňu našla spoločničku, Harriot Yorke, ktorá ostala po jej boku až do jej smrti a prebrala na seba viacero drobných prác, čím eliminovala množstvo stresu²². Octavia okrem toho delegovala mnoho každodenných úloh na svoje spolupracovníčky, čím sa síce zmiernila jej obrovská pracovná záťaž, ale pribudla jej ďalšia práca, tento raz v oblasti vzdelávania, ktorému sa pôvodne venovala len vo svojom centre a neskôr sa rozšírila aj do iných oblastí. V roku 1889 sa aktívne zapojila do vzdelávania na „the Women’s University Settlement“²³ v Nelson Square, v Southwarku. Hill vo svojom pedagogickom pôsobení odovzdávala svojim študentkám nielen teoretické poznatky, ale aj svoje praktické skúsenosti. A aj vďaka tomu v oblasti bytového manažmentu ženy prevzali vedenie. Napriek tomu, že Octavia Hill

²² Darley (2012) vo svojej práci uvádza, že príčinou jej kolapsu boli aj zrušené zasnubys advokátom Edwardom Bondom a tiež nepríjemné útoky na Octaviu Hill, ktoré boli publikované aj v londýnskych novinách, ale tiež ako pamflety vo forme samostatných listov. Pamflety boli rozdávané robotníkom a mal ich vydávať John Ruskin, ktorý sa dostal s Hill do sporu pre jej neochotu prepísať vlastníctvo bytových schém (návrhov) spoločnosti St. George’s Company, ktorú ona pokládala za nestabilnú. Hill vo svojej práci (1875) spomína ako veľmi ju v r. 1877 zasiahla smrť jej dlhoročnej priateľky Jane Nassau Senior, ktorá bola podľa jej vyjadrenia skúsenou sociálnou pracovníčkou a ktorá sa stala prvou ženskou inšpektorkou sociálneho zákonodarstva v Anglicku. Táto pozícia bola ponúknutá v r. 1872 aj O. Hill, ktorá ju pre množstvo práce odmietla (Darley, 2012, Hill, 1875).

²³ The Women’s University Settlement bol založený v roku 1887 a jeho zámerom bolo zabezpečiť blahobyt v tých najchudobnejších častiach Londýna a to najmä ženám a deťom prostredníctvom takých plánov a stratégií, ktoré by ich pozdvihli a dali im nové príležitosti v oblasti vzdelávania a rekreácie. Ženy z londýnskych škôl tam mohli bývať zadarmo, výmenou za ich prácu pre komunitu.

poukazovala na význam rodiny a na miesto ženy v rodine, bola horlivou zástankyňou toho, aby dievčatá pracovali mimo domova, aby sa tak naučili dôverovať vlastným schopnostiam (Darley, 2012)²⁴. Práca bytových manažérov, či skôr bytových manžériek bola podľa nej ideálnou príležitosťou pre ženy, ktoré mali vzdelanie a dostatočnú lásku k chudobným. Na bytové manažérky mala Hill (1875) pomerne náročné požiadavky. Podľa jej predstáv by mali vedieť ekonomicky premýšľať, byť zásadové voči nájomcom a prísne dodržiavať dohodnuté pravidlá, angažovať dobrovoľníkov do spolupráce atď. Očakávala, že budú vedieť správne a zodpovedne poradiť nájomcom pri riešení ich individuálnych sporov, že budú rozumieť a vedieť ako pracovať s rôznymi druhmi problémových jedincov ap. Ako uvádza vo svojej práci, je potrebné vedieť správne usporiadať jednotlivých nájomníkov vedľa seba. Aby napríklad nebývali pri sebe dvaja opilci, keďže je pravdepodobné, že budú potom popíjať spolu. Alebo aby v žiadnom z domov nebolo príliš veľa, alebo príliš málo detí. Hill sa tým snažila eliminovať každé potenciálne riziko, ktoré by mohlo ohroziť dobré spolunažívanie nájomníkov. Uvedomovala si, že ak budú vedľa seba bývať dvaja pochybní nájomníci, šanca na ich nápravu sa rapídne zníži. Preto dbala aj na tento aspekt bývania (Hill, 1875). Práve pre tieto nároky na prácu manažérov bývania zastávala O. Hill názor, aby nájomné domy *spravovali ženy z vyšších vrstiev*, ako boli samotní nájomníci (Hill, 1875).

²⁴ V chápaní významu sebadôvery pre jedinca bola výrazne ovplyvnená Samuelom Smilsom, hlavne jeho prácou „Self Help“ (1859). Toto dielo ju natoľko ovplyvnilo, že začala intenzívnejšie spolupracovať s COS the Charity Organization Society.

Obr. 4 O. Hill v r. 1898

Zdroj: spartacus-educational.com

Hill si uvedomovala potrebu šírenia nových poznatkov medzi ľuďmi. Preto sa starala o to, aby informácie o jej názoroch, skúsenostiach a pracovných postupoch boli verejne publikované a to prostredníctvom uverejnených článkov a tiež prostredníctvom výročných správ, ktoré Hill dávala súkromne tlačiť a distribuovala ich pod názvom „*The Letters to Fellow Workers*“ (Listy spolupracovníkom). Na šírenie svojich myšlienok a poznatkov využívala aj rôzne stretnutia a záujmové skupiny (Darley, 2012). Na jej články a správy reagovali domáci aj zahraniční odborníci.

4 Arnold TOYNBEE²⁵ - muž, po ktorom dostal meno slávny Toynbee Hall

23. augusta 1852-9. marca 1883

K mužom, ktorý zanechali svoju stopu v sociálnej práci patrí nesporne aj Arnold Toynbee, britský ekonomický historik, s veľkým záujmom o životné podmienky pracujúcich ľudí. Je možné, že práve jeho akademické poznatky boli príčinou veľkej sociálnej angažovanosti. Napriek krátkosti života zasiahol významne nielen do viacerých vedných oblastí, ale aj do niekoľkých praktických oblastí. Autori, ktorí sa pokúšajú zachytiť Toynbeeho odkaz, tak vždy robia z pohľadu vlastnej profesie, či vlastného vedeckého bádania. Naším cieľom je priblížiť osobnosť Arnolda Toynbeeho ako jedného z mužov, ktorí napriek tomu, že neboli sociálnymi pracovníkmi, mali významný vplyv na jej formovanie a rozvoj.

Obr. 9 Arnold Toynbee

Zdroj: Toynbee, Celia, 2015

4.1 Zo života Arnolda Toynbeeho

Arnold Toynbee sa narodil 23. augusta 1852 v Londýne ako jedno z deviatich detí Josepha a Harriet Toynbee. Otec - Joseph Toynbee bol lekárom²⁶ a je známy ako priekopník otolaryngológie. O jeho matke Harriet Toynbee, rod. Holmes, nemáme žiadne bližšie informácie. Otec bol členom Royal Society, prestížnej vedeckej spoločnosti. Toynbee už ako dieťa tak mohol počúvať vedecké diskusie otca a jeho kolegov na rozličné témy. Tento nenásilný vplyv vedeckého sveta posilňoval jeho záujem o pomerne širokú oblasť poznania (Toynbee, C., 2015).

²⁵ Píspevok vznikol v rámci projektu APVV-0524-12

²⁶ Niektoré zdroje uvádzajú, že bol chirugom (napr. Lekachman, 2008), iné tvrdia, že bol ušným lekárom (Milner, 1901).

Milner²⁷ (1901) v práci *Arnold Toynbee. A Reminiscence* spomína na neho, ako na dieťa hlbavé, skôr plaché, s veľkým záujmom o umenie, prírodu a poznanie. Ako píše Milner, Toynbee bol už ako dieťa pomerne chorľavý. Jeho zdravotný stav ovplyvňoval aj jeho školské výsledky.

Vzhľadom na svoj pôvod Arnold Toynbee navštevoval verejné školy²⁸ najskôr v Blackheath a neskôr školu v Woolwich. V roku 1873 začal študovať v Oxforde politickú ekonómiu. Zo začiatku navštevoval Pembroke College, podľa vyjadrenia Roberta Lekachmana (2008), túto školu navštevoval hlavne preto, že išlo o jednu z lacnejších vysokých škôl. Ako študent upútal pozornosť jedného z pedagógov Balliol College – Benjamina Jowetta²⁹ a s jeho podporou sa v roku 1875 stal študentom Balliol College, na ktorej po ukončení štúdia od roku 1878 pôsobil ako pedagóg (Griffin, 2012, Milner, 1901).

Obr. č. 10 Balliol College, Oxford

Zdroj: Toynbee, C., 2015, s. 7

Jowetta popri intelektuálnom potenciály u Toynbeeho zaujali jeho charakterové vlastnosti, predovšetkým úprimnosť a skromnosť (Milner, 1901). Podľa jeho súčasníkov, na formovanie názorov na niektoré sociálno-ekonomické otázky mala veľký vplyv tiež jeho viera (Lekachman, 2008, Griffin, 2012). Milner (1901) v tejto súvislosti napísal, že pre svoju vieru sa stal sociálnym reformátorom a pre sociálnu reformu sa stal ekonómom.

²⁷ Alfred Milner bol v rokoch 1911-1925

²⁸ V tom čase sa vzdelávali deti, najmä mladí muži na prestížnych školách, ktoré boli nielen ekonomicky veľmi náročné, ale boli tzv. strednej vrstve do ktorej patrila Toynbeeho rodina často nedostupné aj zo spoločenských dôvodov.

²⁹ Podľa Lekachmana (2008) študijné výsledky Toynbeeho pre jeho zdravotný stav neboli vynikajúce, ale eseje, ktoré počas štúdia napísal, boli mimoriadne kvalitné a spolu s jeho morálnymi vlastnosťami prispeli k tomu, že mu bolo ponúknuté miesto asistenta na Balliol College.

Arnold Toynbee sa pomerne mladý oženil s Charlotte Atwood, ktorá bola od neho o 12 rokov staršia. Celia Toynbee (2015) sa o ich manželstve vyjadrila ako bezdetnom, ale nádhernom. Ich vzťah bol založený na hlbokom vzájomnom porozumení, podpore a zdieľaní spoločných ideálov. Charlotte mu dokázala vytvoriť pokojné rodinné zázemie, ktoré Arnold Toynbee potreboval hlavne pre jeho celkovú fyzickú slabosť a veľké pracovné nasadenie (Lekachman, 2008, Milner,1901).

9. marca 1883 neočakávane podľahol **A. Toynbee** zápalu mozgových blán.

4.2 Toynbeeho prínos pre sociálnu prácu

Môžeme pokladať za prirodzený dôsledok prostredia, v ktorom Arnold Toynbee žil a v ktorom sa ako mladý muž pohyboval, že sa u neho vo veľmi mladom veku prejavil záujem o *sociálnu situáciu pracujúcich* – roľníkov, ale predovšetkým robotníkov. Toto jeho smerovanie zosilnelo po smrti otca, kedy sa rozhodol 14-ročný Arnold pokračovať v otcovej filantropickej činnosti (Toynbee, C., 2015).

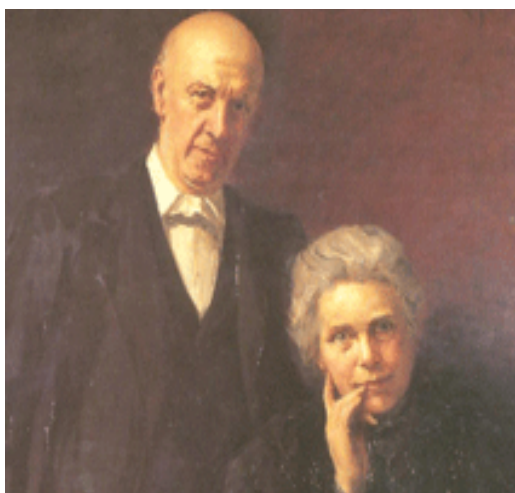
Nástup priemyselnej revolúcie priniesol nielen technický pokrok, ale tiež nárast nezamestnanosti a s tým aj ďalšiu vlnu pauperizácie. Život robotníkov, ktorý bol aj predtým ťažký, sa ešte zhoršil. V Anglicku, podobne ako aj v iných krajinách sa objavilo viacero politických snáh zameraných na riešenie šíriacej sa chudoby. Jednou z nich bol aj rodiaci sa marxizmus. Arnold, ktorý sa už počas štúdia zaoberal politickou ekonómiou vrátane dejín tejto oblasti, bol oboznámený aj s filozofiou marxizmu a aj keď ho niektoré myšlienky zaujali, nikdy sa nestal stúpencom tohto prúdu.

Domnievame sa, že jedným z faktorov, ktoré Toynbeeho v tomto období jeho života ovplyvnili bol častý kontakt s manželmi Barnettovými. Anglikánsky kňaz Samuel Barnett s manželkou Henriettou sa zámerne presťahovali do chudobnej štvrte *Whitechapel*, konkrétne do farnosti Sv. Júdu s cieľom zmierniť sociálne nerovnosti v jednom z najhorších londýnskych slumov. Západný Londýn bol notorický pre stiesnené a preplnené domy a tiež bujnajúcu prostitúciu a iné kriminálne javy. Barnett s manželkou videli svoje životné poslanie v zlepšovaní životných podmienok chudobných z tejto štvrti prostredníctvom vzdelávania robotníkov, zapájaním ich do športu, ale tiež aj podporou rozvoja ich umeleckého potenciálu. Otvárali večerné školy pre dospelých, poskytovali hudobné a kultúrne vyžitie pre farníkov a tiež boli členmi komisií v mnohých školách. Barnett bol zástancom pomoci zvnútra nie zvonku a koordinoval mnohé

charity. Barnettovci sa angažovali aj pri presadzovaní sociálnych reforiem. Samuel a Henrietta Barnettová, ale tiež ďalšie významné osobnosti, ktoré sa angažovali vo filantropickom a charitatívnom hnutí v Anglicku (ale aj mimo neho), poskytovali mladému Arnoldovi dostatok podnetov na rozvíjanie vlastných názorov a vedeckých úvah, v ktorých mali priestor aj niektoré tézy rodiaceho sa socialistického hnutia, aj tie, ktoré vyplývali z jeho náboženského presvedčenia.

Je prirodzené, že tieto aktivity priťahovali pozornosť A. Toynbeeho, ktorý hľadal možnosti riešenia anglickej chudoby. Nevieme kedy sa stretli osobne prvý raz, ale vieme, že Whitechapel po prvý raz navštívil v r. 1875 a až do svojej smrti zostal v priateľskom kontakte so Samuelom aj Henriettou Barnettovými.

Obr. 11 Samuel a Henriette Barnettoví

Zdroj: Toynbee, Celia, 2015

Toynbee, podobne ako jeho otec, bol presvedčený **o potrebe zlepšenia životných podmienok robotníkov** (Toynbee, C., 2015). Odpovede na otázku, ako to urobiť hľadal práve v ekonomických a sociálnopolitických teóriách, pričom veril v postupný progres dosiahnutý legálnou cestou – prostredníctvom zákonov bojujúcich s chudobou³⁰. Vo svojej vedeckej práci aplikoval historickú metódu zameranú na skúmanie ekonomických otázok v ich sociálnych a historických súvislostiach.

Na základe svojho výskumu Toynbee napadol dovedy platné tvrdenie, že je možné nastaviť nejaké univerzálne pravidlá, ktoré by boli použiteľné pre reguláciu voľného trhu tak, aby voľný obchod nebol obmedzený a zároveň bol prínosný pre väčšinu spoločnosti. Toynbee spochybnil

³⁰ Poor Law Guardian – súbor zákonov na ochranu chudobných

viaceré liberálne tézy, pričom nespochybňoval význam férovej hospodárskej súťaže, ktorá, ako sa vyjadril, je hnacou silou technického pokroku. Argumentoval, že ide len o technický pokrok, ktorý je dosahovaný za cenu obrovského plytvania prácou a životmi ľudí (Toynbee, 1920). Situácia je podľa neho riešiteľná prostredníctvom regulačných mechanizmov štátu. Nesúhlasil s neoverným predpokladom, že chudoba by mohla byť riešiteľná konceptom pomalého vývoja, ktorý sa bude riadiť pevnými pravidlami³¹. Regulačné zásahy podľa neho mali vychádzať z vedeckých zistení. **„Tí, ktorí aplikovali historickú metódu na politickú ekonomiu a vedu v spoločnosti, ukázali nespochybniteľný sklon odkryť nespravodlivosť, ktorej boli vystavené pokornejšie triedy spoločnosti, a brániť metódy a inštitúcie určené na ich ochranu, pričom práve im nebola nikdy predtým vedecká obhajoba umožnená“** (Toynbee, 1920, s. 34-35). Kriticky sa vyjadroval aj k otázke voľnej súťaže, ktorá už vtedy bola pokladaná za ekonomicky správne riešenie chudoby a iných sociálnych problémov. Toynbee (1920, s. 73) sa v tejto súvislosti vyjadril, že: **„Vplyv priemyselnej revolúcie preukázal, že voľná súťaž môže produkovať bohatstvo bez produkcie blahobytu.“** V svojich prednáškach venoval veľkú pozornosť **priemyselnej revolúcii**³². Na rozdiel od niektorých svojich súčasníkov však tvrdil, že priemyselná revolúcia nezrodila hospodársku súťaž, tá bola v ľudskej spoločnosti prítomná dávno pred jej nástupom. Priniesla však jej nové prejavy, ku ktorým patrila predovšetkým skutočnosť, že maximalizácia možných ziskov pri nástupe priemyselnej revolúcie sa spájala s minimalizáciou nákladov a to predovšetkým nákladov na mzdy robotníkov. Toynbee tvrdil, že konkurenčný boj, ktorý priniesol ranný kapitalizmus³³ musí byť kontrolovaný, aby sa neprehlbovala chudoba robotníkov a tak aj chudoba komunity. Podľa Toynbeeho, k negatívnym charakteristikám priemyselnej revolúcie patrí fakt, že sa narušil po stáročia panujúci vzťah medzi „pánom a mužom“, charakteristický pre agrárnu spoločnosť. Pán (teda vlastník) už nepociťoval zodpovednosť za „muža“ (robotníka) a jeho sociálnu situáciu. Správanie majiteľov tovární viedlo podľa Toynbeeho (1920) **k rýchlemu odcudzeniu sa spoločenských tried a k degradácii obrovského množstva robotníkov**. Riešením tejto nepriaznivej situácie je podľa neho radikálna viera (Radical Creed), ktorá by umožnila, aby sa v spoločnosti presadili niektoré nové pravidlá. Napr. spoločnosť musí pripustiť fakt, že niektorí

³¹ Ide o ekonomický koncept presadzovaný hlavne Spencerom a Mainem

³² Arnold Toynbee nie je autorom tohoto termínu, za toho je označovaný Fridrich Engels. Toynbee však vysvetľuje jej vznik, sprievodné znaky a možné sociálne dopady.

³³ Toynbee svoje závery vzťahoval k daniu, ktoré v Anglicku prebiehalo v prvých desaťročiach 19. storočia ako aj k reakciám, ktoré „dravý“ kapitalizmus vyvolal ako v oficiálnej hospodárskej a sociálnej politike krajiny, tak i v iniciatívach jednotlivcov, či náboženských skupín a hnutí.

Ľudia si nedokážu „svojpomocne“ vyriešiť svoje problémy a preto by im mala byť štátom poskytnutá pomoc. Stanovil aj tri podmienky poskytovania štátnej pomoci a to:

- 1) *Štátom poskytovaná pomoc musí reagovať na problémy/situácie, ktoré majú pre spoločnosť prvoradý význam,*
- 2) *táto pomoc musí byť realizovateľná,*
- 3) *zásah štátu nesmie oslabiť sebestačnosť/nezávislosť jednotlivcov, či organizácií.*

Toynbee (1920) zdôrazňoval, že ani vtedy, ak by bola šanca zásahom štátu odstrániť veľké sociálne zlo, nesmie touto intervenciou oslabiť sebadôveru jednotlivcov, či fungovanie dobrovoľníckych organizácií, ktoré si vybuodovali samotní ľudia na riešenie vlastných problémov.

Pomoc od štátu podopieral hlavne dvomi argumentmi.

- 1) Štát, to sú vlastne občania, ktorých „štát“ zastupuje. Je možné predpokladať, že väčšina občanov s myšlienkou pomoci ľuďom v núdzi súhlasí.
- 2) Prudký nárast továrenskej výroby vyvolaný priemyselnou revolúciou neodškriepiteľne priniesol výraznú eróziu životnej úrovne veľkej časti anglického obyvateľstva. K jej dôsledkom patrila tiež politická a ekonomická nestabilita, morálny úpadok a celkový rozvrat spoločnosti. A štát musí na túto situáciu reagovať. Je povinnosťou štátu vyvinúť úsilie na dosiahnutie pozitívnej zmeny.

Napriek kritike Toynbee však veril v potrebu teoretického aj praktického rozvoja hospodárskej politiky, ktorú je podľa neho potrebné skúmať a realizovať vždy v rámci konkrétnych historických okolností. Pozitívne chápal aj voľnú súťaž. Ako sa sám vyjadril, od voľného obchodu očakával, že pre ľudí prinesie viac možností na pravidelné zamestnanie, zvýšenie mzdy robotníkov a lacnejšie a stabilnejšie ceny potravín. Regulatívne zásahy zo strany štátu mali podľa neho minimalizovať negatívne dopady vývoja spoločnosti zo začiatku 19. storočia. Od akademickej obce, najmä od tých, ktorí patrili k strednej vyššej vrstve, očakával že sa budú s plnou vážnosťou zaoberať sociálnymi problémami. ***Je potrebné venovať zvláštnu pozornosť histórii sociálnych problémov, nielen tým, ktoré nám zasahujú do života teraz. Sociálne problémy nemajú totiž len dočasný charakter, takmer s istotou je možné očakávať, že znova a znova zasiahnu spoločnosť. Spoločnosť teda trvalo významne ovplyvňujú*** (Toynbee, 1920).

So svojou predstavou vhodného riešenia pre Anglicko oboznamoval nielen študentov, ale aj rady pracujúcich, vrátane ich odborárskych vodcov v Londýne, aj mimo neho. K pevným bodom jeho teórie patrili družstvá, dobrovoľnícke organizácie a odborové zväzy, ktoré podľa jeho predstáv mohli pomôcť úspešne bojovať pracujúcim proti chudobe. Toynbee si uvedomoval, že nestačí len existencia legislatívy na ochranu chudobných, ale je potrebné, aby

zákony poznali a rozumeli im práve robotníci. Preto absolvoval veľký rad prednášok vo veľkých priemyselných centrách, v ktorých robotníkom čítal a zároveň aj vysvetľoval práce, ktoré mali podľa neho poznať. Prednášal na nasledovné témy : **Podmienky zarábajúcich, Nárast chudoby, Teória mzdového fondu, Budúcnosť pracujúcej triedy, Poľnohospodárstvo a populácia** (Toynbee, A., 1920, Toynbee, C., 2015, Milner , 1901). V praktickej rovine sa usiloval zapojiť do lokálnej politiky a preto ako liberál kandidoval do mestského zastupiteľstva v Oxforde. Ešte počas života si za svoje aktivity zaslúžil prezývku **Ochranca chudobných**, ktorá bola potvrdením jeho hlbokého osobného záujmu o problémy chudobných.

Úlohy:

- 1.) Porovnajte Toynbeeho názory s názormi súčasných slovenských politikov, ktorí majú vplyv na tvorbu legislatívy. Vyberte si jedného predstaviteľa liberálneho a jedného sociálneho demokrata.
- 2.) V literatúre (politologickej, ekonomickej a pod.) nájdite odborné argumenty na podporu/vyvrátenie Toynbeeho názorov.

4.3 Toynbee Hall – pocta Arnoldovi Toynbeemu

Obr. 12 Toynbee Hall

https://en.wikipedia.org/wiki/Toynbee_Hall#/media/File:Toynbee_Hall_1902.jpg

Samuel Barnett, ktorý pôsobil aj na akademickej pôde, zdôrazňoval potrebu prepojenia teoretického vzdelávania s praktickým výkonom a tiež rozšírenia vzdelania aj na najchudobnejších občanov Anglicka. Podobne ako Toynbee a mnohí ďalší ich súčasníci zastával názor, že len prostredníctvom vzdelávania chudobných je možné meniť ich postavenie v spoločnosti. Barnett preto v roku 1877 vytvoril malú komisiu, ktorej cieľom bolo rozšíriť aktivity univerzity v Londýne aj do chudobných štvrtí. Komisia získala veľkú podporu a v októbri 1877 realizovali už prvé štyri prednášky vo *Whitechapl* (Gal, 2017).

Niektorí pripisujú myšlienku univerzitných usadlostí A. Toynbeemu, iní S. Barnettovi, ktorý rok po Toynbeeho smrti v roku 1884 v jednom zo svojich článkov verejne prezentoval túto myšlienku. Úlohou študentov v takomto centra podľa Barnetta bolo aby sa tu učili oni samotní a zároveň aby oni učili ostatných, mali teda poznanie aj dávať nielen dostávať. Pod vplyvom tohoto článku prišlo neskôr k vzniku Asociácie univerzitných usadlostí (Gál, 2017). My pokladáme za spravodlivé označiť túto myšlienku za výsledok ich spoločných diskusií. Zo zdrojov, s ktorými sme pracovali vieme, že Arnold Toynbee si uvedomoval riziko spojené len s teoretickým skúmaním problematiky a usiloval sa preto o prepojenie akademického výskumu s reálnym životom. Podľa Steyaerta (2013) je možné na Toynbeeho požiadavke „rozšírenia univerzity“ badať vplyv Eduarda Denisona³⁴. Univerzitné vzdelávanie podľa Arnolda Toynbeeho nereagovalo dostatočne na potreby doby. On sám vyzval svojich študentov, aby žili priamo v prostredí chudobnej londýnskej štvrte East End³⁵, kde budú mať príležitosť stretnúť sa s biedou tvárou v tvár a hľadať jej riešenie práve v tomto prostredí. Dobrovoľnícku prácu študentov v prospech obyvateľov komunity chápal ako **novú formu výuky** a riešenie konkrétnych problémov ľudí žijúcich v komunite zasiahnutej chudobou ako **rozšírenie učiva**. Práca pre najchudobnejšiu londýnsku komunitu dávala študentom príležitosť ukázať, že sa skutočne a osobne angažujú v prospech práce s rozrastajúcou sa populáciou chudobných (Toynbee, A. 1920).

³⁴ Eduard Denison (1840-1870) bol britským filantropom a politikom, ktorý sa zaujímal o problémy roľníctva a robotníctva. Bol členom *Society for the Relief of Distress* (charitatívna organizácia na podporu chudobných, založená v Londýne v roku 1860). Záujem o život chudobných robotníkov ho napokon priviedol k tomu, že v roku 1867 sa odsťahoval do jednej z chudobných častí Londýna, kde z vlastných peňazí postavil školu, ktorej fungovanie finančne dotoval. Škola stála na Philpot Street. Denison sám v nej viedol biblické hodiny a prednášal pre pracujúcich mužov. Bol jedným z prvých členov the Society for Organising Charitable Relief and Reprising Mendicity, ktorá vznikla rok pred jeho smrťou, teda v r. 1869.

³⁵ East End označuje jednak reálne existujúcu časť mesta Londýn a jednak sa v priebehu 19. storočia začal používať aj v prenesenom zmysle, ako pejoratívne označenie miesta s vysokou koncentráciou nežiaducich sociálnych javov. Prudký nárast populácie zapríčinil preplnenosť mesta ako takého a to nielen prirodzeným prírastkom, ale aj množstvom prisťahovalcov z vidieka, ktorí prichádzali do Londýna za prácou. V jednej štvrti Londýna sa postupne koncentrovali ľudia bez práce, žijúci v extrémnej chudobe, bez vzdelania a pod. East End sa stal synonymom chudoby, preľudnenia, chorobnosti a kriminality.

Spolu s manželmi Barnettovými uvažovali o zriadení miesta priamo uprostred East Endu, kde by mohol žiť a pracovať „duchovný vodca“ a aj dobrovoľníci. Dnes by sme takéto miesto nazvali komunitným centrom.

Toynbee bol presvedčený o tom, že život uprostred tejto komunity, posilní u študentov zmysel pre sociálnu spravodlivosť a spoločenskú zodpovednosť. Očakával tiež, že práve študenti a pedagógovia, ktorí budú dobre poznať obe strany britskej spoločnosti, dokážu vytvoriť pomyslený most, medzi dvomi odlišnými triedami³⁶.

K realizácii tejto myšlienky prišlo až rok po Toynbeeho smrti, v roku 1884, kedy bol otvorený **Toynbee Hall**³⁷, ktorý bol špeciálne vybudovaný za podpory COS ako **centrum pre sociálnu reformu**. Základom Toynbee Hall bola budova Chlapčenskej utečeneckej odbornej školy na *Commercial Street* vo *Whitechapel*, ktorá patrila k fare St. Judu, na ktorej pôsobil práve S: Barnett. Budovu školy, ktorá bola veľmi zanedbaná, Barnett od cirkvi odkúpil pre univerzitné komunity vo východnom Londýne. Sumu 6 250 £, čo bola cena budovy získali zo zbierky organizovanej univerzitnými komunitami a Samuelom Barnettom.

Toynbee Hall sa stal nielen centrom, v ktorom sa poskytovala pomoc a podpora chudobným obyvateľom tejto londýnskej štvrte, ale aj centrom, v ktorom prichádzalo k efektívnemu prepájaniu akademického prostredia s prostredím, v ktorom reálne prežívali chudobní svoj každodenný život. Za jeho otvorenie sa zaslúžil predovšetkým **Samuel Barnett**, ktorý pokračoval v plnení cieľov a ideálov, ktoré zdieľal spoločne s Arnoldom Toynbeem.

Podľa Steyaerta (2013) cieľom vybudovania Toynbee Hall bolo nadviazanie a posilnenie väzieb medzi akademikmi a obyvateľmi londýnskych slumov. Do Toynbee Hall prichádzali študenti tiež z Oxfordu a Cambridge a často prichádzali aj po ukončení štúdia, už ako pracujúci ľudia. Barnettovi, ktorý bol pedagogicky činný v Oxforde, sa tak splnil sen o spoločnej práci študentov Oxfordu a Cambridgu v prospech tých, ktorí to najviac potrebovali. Okrem priamej bezplatnej pomoci tu spolu so svojimi pedagógmi študovali život robotníkov žijúcich v londýnskych slumoch, organizovali pre nich rôzne aktivity zamerané na posilnenie komunity, na vzdelávanie jej členov a na posilnenie sociálnej solidarity (Steyaert, Jan, 2013). Ich činnosť je dnes označovaná ako sociálna práca v znevýhodnenej komunite. Nadväzujúc na

³⁶ Jeho myšlienka o „premostení“ triedy chudobných pracujúcich, nezamestnaných so strednou a prípadne aj vyššou triedou britskej spoločnosti, bola rozvíjaná aj po jeho smrti najmä Samuelom Barnettom a i. V roku 1888 tento smer získal pomenovanie **praktický socializmus**. (Harison, 2013).

³⁷ Aj po viac ako 130 rokoch je komunita ktorej sa profesionáli aj dobrovoľníci pracujúci v Toynbee Hall venujú stále pokladaná za jednu z najchudobnejších vo Veľkej Británii. Až 44% žijúcich v oblasti Tower Hamlet (jedna z oblastí spadajúcich do starostlivosti Toynbee Hall) žije pod hranicou chudoby (Gal, 2017).

Toynbeeho, študenti pracovali na vylepšení systému dávok pre chudobných, na lepšom dôchodkovom zabezpečení a na celkovom zlepšení životných podmienok chudobných.

Už po prvom roku činnosti boli v Toynbee Hall vybudované knižnica, výučbové centrum (triedy, ateliéry, laboratórium), jedáleň, spoločenské miestnosti a spálne pre 17 mužov, ktoré boli určené práve dobrovoľníkom. Dôkazom o tom, že si prácu v tomto prostredí neidealizovali bolo aj zriadenie súdu pre mladistvých, ktorý sa nachádzal na 1: poschodí Toynbee Hall. Priestory pre súd zahŕňali tiež kancelárie súdnych úradníkov, čakáreň a cely vyšetrovacej väzby. Priestory patriace súdu boli využívané aj ako priestory vhodné na usporadúvanie rôznych akcií ako napr. hudobných večerov či diskusií (Gál, 2017).

Väčšina ľudí pracujúcich v Toynbee Hall mala už jednu prácu v meste, alebo to boli solventní jedinci s kvalitným vzdelaním a svoju charitatívnu prácu preto realizovali v nedeľu alebo po večeroch počas týždňa. Okrem priamej praktickej pomoci ľuďom a poskytovaní právnej pomoci pro bono ľuďom žijúcim hlavne v štvrti Whitechapl, ich práca zahŕňala tiež návštevy chudobných v ich domovoch a tiež organizovanie, realizovanie vzdelávania pre obyvateľov tejto štvrte, z ktorých mnohí nemali ani riadne skončenú povinnú školskú dochádzku (Gál, 2017). Vzdelávanie bolo orientované nielen teoreticky, ale predovšetkým prakticky. Cieľom bolo, aby ľudia získali zručnosti a schopnosti potrebné na riešenie problémov, ktoré sprevádzali ich život. Vo vedeckej oblasti bola činnosť študentov a pedagógov zameraná na hľadanie riešení na prekonanie sociálnej nespravodlivosti, išlo teda o snahu zmeniť systém a politiku, ktorá mala dopad na každodenný život ľudí.

Toynbee Hall sa stal príkladom pre moderné riešenie širokej škály problémov spojených s chudobou. Od svojho vzniku pôsobil ako katalyzátor sociálnych zmien zacielený na boj proti chudobe. Ako píše Steyaert (2013) stal sa inšpiráciou nielen v Británii, ale aj v zahraničí. V roku 1888 ho navštívila Jane Addams, ktorá pod jeho vplyvom založila v USA Hull Haus. Praktické skúsenosti spojené s bojom proti chudobe tu získali také významné osobnosti ako *Charles Booth*³⁸, *Clement Attlee*, *Pierre de Coubertin*, *William Beveridge*. Beveridge strávil v Toynbee Halle takmer dva roky, od roku 1903 do roku 1905. Spolu s ním tam prišli tiež jeho študenti, z ktorých viacerí sa neskôr stali sociálni teoretici, či politici (Steyaert, 2013). Steyaert

³⁸ Charles Booth práve v prostredí Toynbee Hall realizoval výskum zameraný na mapovanie života chudoby v Londýne koncom 19. storočia, ktoré spracoval do práce *Life and Labour of the People in London* (1889). Táto jeho štúdia sa stala vzorovou pre skúmanie chudoby pre niekoľko nasledujúcich desaťročí. Booth tak významne ovplyvnil aj sociálny výskum/ výskum v sociálnej práci..

tvrdí, že Beveridge práve tu našiel inšpiráciu pre radikálne spoločenské zmeny, ktoré sú všeobecne známe ako welfare state a že s Toynbee Hallom udržiaval kontakt celý svoj život.

Záverom

Ak by sme mali Arnolda Toynbeeho zaradiť do niektorej z oblastí teórie a praxe, určite by to bola ekonómia, konkrétne politická ekonómia. Z nášho príspevku je však jasne badateľné, ako boli (a dodnes sú) jeho teoretické myšlienky, ale aj praktické činy úzko prepletené s vtedajšou sociálnou prácou. Sociálne pracovníčky a sociálnych pracovníkov bez pochyby dodnes oslovuje jeho hlboký záujem o osudy chudobných ľudí, podpora presadenia dôchodkového zabezpečenia, požiadavka pomoci štátu a podmienok s tým spojených ap. Vysokoškolských pedagógov určite zaujme jeho idea rozšírenej univerzity, vynesenie vzdelávania do reálneho života, ktorý sa tak stáva špecifickým cvičebným a tréningovým poľom.

K Toynbeeho aktivitám, ktoré sme doteraz nespomenuli patrila tiež jeho angažovanosť pri budovaní verejných knižníc a parkov, čím sa snažil prispieť jednak k vzdelávaniu obyvateľov East Endu a tiež skvalitniť ich životné prostredie. Aj vďaka nemu vznikol Toynbee Hall³⁹, v ktorom boli zriadené poradne pre občanov, bezplatné právne poradne, divadlo pre deti aj pre dospelých. Medzi aktivity tejto organizácie zaraďujeme vzdelávanie, tiež rôzne kluby, podporujúce záujmové a športové aktivity členov komunity. Odborníci, spolu s dobrovoľníkmi, zabezpečovali podporu pre deti so zdravotným postihnutím, sociálne služby pre seniorov, pomoc a podporu pre alkoholikov. Táto činnosť bola realizovaná ambulantne, ale tiež terénnou formou priamo v domácnostiach.

Toynbee Hall – sen, ktorý sníval Arnold Toynbee spolu so Samuelom Barnettom a ďalšími filantropmi, sa stal skutočnosťou. Pri jeho vzniku pravdepodobne nikto neočakával, že jeho činnosť bude tak pestrá a tak trvalá. Toynbee Hall aj dnes ponúka svoje služby tým, ktorí ich potrebujú. Medzi jeho zamestnancami nájdeme caseworkerov, psychológov, psychiatrov, ekonómov, poradcov, špecialistov na rôzne problémy a tiež dobrovoľníkov, ktorí sú s existenciou Toynbee Hall spojení od jeho vzniku.

³⁹ O význame A. Toynbeeho pre vznik zariadenia svedčí aj fakt, že pri slávnostnom otvorení Henrietta Barnettová povedala, že zariadenie bude trvalou stopou na „apoštola Arnolda“ (Toynbee, C. , 2015).

5 Juraj Schulpe - zabudnutý v chudobe

6. októbra 1867 - 27. marca 1936

Juraj Schulpe patrí medzi zabudnuté a koncom 20. storočia znovuobjavené filantropické osobnosti Slovenska, ktoré po krátkom období môžu byť znova zabudnuté. Či pôjde o krátke obdobie, v ktorom sa objaví niekoľko článkov o jeho mieste v slovenskej histórii, alebo sa zaradí medzi tie osobnosti, ktoré budú mať trvalé miesto v našich dejinách to ešte ukáže čas. Osobne zastávam názor, že by mal byť trvalou súčasťou dejín sociálnej práce. Patrí medzi tých niekoľko⁴⁰ významných osobností, ktorými sa Slovensko právom môže pýšiť.

Päť dôvodov prečo hovoriť o Jurajovi Schulpem⁴¹

1. Jeho humanitné myslenie, ktoré sa prejavilo v legislatívnej aktivite a tiež v teoretických prácach.
2. Jeho prakticky orientovaná filantropia.
3. Jeho vzťah k Slovensku, osobitne k Bratislave.
4. Pretrvávajúca potreba dobudovania historických súvislostí profesie;
5. Autorkina osobná zaujatosť osobou Juraja Schulpeho.

5.1 Niekoľko biografických dát

Juraj Schulpe býva označovaný ako potomok nemecko-maďarského šľachtického rodu Schulpe, ktorý mal rodinné sídlo v Torontálskej župe. Napriek tomu, že v slovenskom prostredí sa jeho meno často spája s titulom barón, Schulpe sám tento titul nepoužíval.

⁴⁰ O „niekoľkých osobnostiach“ hovorím preto, že dejiny slovenskej sociálnej práce, či sociálnej starostlivosti sú aj po takmer 30. rokoch obnoveného vzdelávania v odbore sociálna práca na vysokých školách, stále nedostatočne zmapované. V ostatnom desaťročí sa postupne objavilo niekoľko prác (kratších v časopisoch, či v zborníkoch), ale aj niektoré monografické práce, ktoré pomaly zapĺňajú biele miesta v našej histórii.

⁴¹ V prvých zdrojoch, v ktorých som našla informácie o Jurajovi Schulpem, bolo uvádzané jeho meno ako Juraj von Schulpe spolu s informáciou, že ide o baróna, ktorý žil v Bratislave. Neskôr som sa dostala k prácam G. Dudekovej, ktorá sa venuje osobe Juraja Schulpeho. Dudeková potvrdzuje, že cisár František Jozef I. v roku 1897 potvrdil príslušnosť k šľachtickému rodu aj pre Juraja Schulpeho. Rodina jeho matky, barónky Matildy Ňárievej, bola do šľachtického rodu povýšená v roku 1836 (Dudeková, 1993,1994,1995).

Obr. 5 Juraj Schulpe

Zdroj:

www.google.sk/search?q=Juraj+Schulpe
e+

Juraj Schulpe sa narodil **6.10.1867** v rodinnom sídle v Novom Kneževaci⁴² ako štvrté dieťa Emila Schulpeho a Matildy rodenej Ňáριοvej⁴³ V roku 1883 prichádza rodina do Bratislavy, aby Juraj spolu s bratom Alfonzom mohli začať štúdium práva na Kráľovskej právnickej akadémii. V roku 1885 spolu s bratom začali študovať na fakulte právnych a štátnych vied. Po ukončení štúdia v roku 1889 si Juraj Schulpe v Bratislave otvoril advokátsku kancelária, ktorá v krátkom čase získala neoficiálny názov *advokátska kancelária chudobných*.

V roku 1894 sa oženil s Etelou Sembergovou. O dva roky neskôr sa manželom narodil syn, ktorému dali meno Emil Ľudovít Viliam. *Zomrel v Bratislave* .

Hoci v mladosti rozvinul pomerne úspešnú spisovateľskú a prekladateľskú kariéru, koncom 19. storočia u neho jednoznačne prevážila orientácia na sociálne problémy Uhorska. Dudeková dáva túto zmenu do súvisu s jeho viacerými cestami po Európe počas ktorých sa osobne mohol oboznámiť so sociálnou a zdravotnou situáciou v navštívených krajinách. Ako uvádza (Dudeková, 1993, s. 31), cieľom týchto ciest bolo získať dostatok poznatkov, aby „zostavil program reforiem, ktorý by zodpovedal zaostalejším pomerom Uhorska“.

5.2 Juraj von Schulpe – sociálny reformátor.

Ako sme už v úvode spomenuli, Juraj Schulpe býva označovaný ako slovenský (uhorský) reformátor. Tento prívlastok získal pre jeho angažovanosť v sociálnej oblasti. Ako poslanec uhorského snemu predložil viacero legislatívnych návrhov, ktorých cieľom bolo dosiahnuť

⁴² Novy Kneževac, ktorý bol v minulosti súčasťou Rakúsko-Uhorskej monarchie je dnes súčasťou srbskej časti Vojvodiny

⁴³ Barónka Ňáριοvá pochádzala z rodiny, ktorá o. i. mala rodové majetky aj na území súčasného Slovenska, konkrétne napr. v Novohrade, na Orave, Turci a pod.

zlepšenie sociálnej situácie robotníkov a strednej vrstvy v Uhorsku. Návrhy ním predložených zákonov sa týkali:

- a) výstavby robotníckych bytov,
- b) starobného a invalidného poistenia (v tejto oblasti je badateľná jeho inšpirácia Bismarckom),
- c) boja proti tuberkulóze,
- d) zriadenia sprostredkovateľnej práce.

Skutočnosť, že Juraj Schulpe pochádzal zo šľachtického rodu nevyhnutne vyvoláva otázku, kde a prečo sa u neho objavil záujem o problémy robotníkov? Ako sa sám vyjadril, od 15. rokov sa pravidelne pohyboval v robotníckom prostredí a preto dôverne poznal problémy, s ktorými každodenne zápasili. Na základe preštudovaných materiálov je možné predpokladať, že motiváciu pre svoje aktivity zrejme čerpal z kresťanskej výchovy⁴⁴. Ďalším zdrojom boli jeho osobné skúsenosti zo zahraničných ciest, na ktorých sa zameriaval práve na štúdium sociálnych problémov a ich riešenie. Záujem o túto oblasť bol s najväčšou pravdepodobnosťou dôsledkom štúdia jeho obľúbených autorov ako boli Saint Simon, Owen, či Fourier. Juraj von Schulpe sa sám vyjadril o jeho zaujatí sociológiou, ktorá podľa neho bola vedou hľadajúcou odpovede na najpálčivejšie problémy doby. Podľa Dudekovej je opodstatnené hovoriť o Schulpem ako uznávanom praktickom sociológovi, ktorého možno označiť za priekopníka právnej sociológie v Uhorsku a tým aj na Slovensku. Ako sociológ bol známy a rešpektovaný aj v zahraničí. Pre sociálnych pracovníkov by v tomto kontexte mohli byť zaujímavé jeho aktivity, ktoré viedli k účasti na medzinárodnom kongrese venovanom bytovej otázke robotníkov, ktorý sa uskutočnil v roku 1895 v Bordeaux, kde bol zvolený za podpredsedu. Neskôr, v roku 1897 na kongrese „v Bruseli bol zvolený za hlavného tajomníka Medzinárodného združenia pre zákonnú ochranu robotníkov“ (Dudeková, 1993, s. 33).

Z pohľadu sociálnej práce pokladáme za potrebné upozorniť na nasledovné práce Juraja Schulpeho:

- ❖ *Törvényjavaslatok a socialis reformok terén* (1900),
- ❖ *A munkáslakásokról* (1901),
- ❖ *Die Socialreform-Bewegung in Ungarn* (1901),
- ❖ *Munkásügyi reformok. Államügyi, törvényhatósági és társadalmi szocializmus* (1908),

⁴⁴ Dudeková (1994) uvádza, že rodina patrila medzi tie šľachtické evanjelické rodiny, pre ktoré bola prirodzená prakticky orientovaná pomoc odkázaným rodinám v ich okolí.

v ktorých sú zachytené jeho názory na riešenie najvýznamnejších sociálnych a zdravotných problémov vtedajšieho Uhorska. Schulpe prichádzal s ich riešeniami postupne, pričom niektoré mali formu legislatívnych návrhov a iné podobu štúdií, či ucelených teoretických prác. Postupne tak vybudoval komplexný sociálny program.

Schulpeho sociálny program obsahoval časti zamerané na oblasť verejnej aj priemyselnej hygieny, ochrany zdravia pri práci, najmä na prevenciu proti úrazom a pred chorobami z povolania, boja proti tuberkulóze a pod.⁴⁵ V sociálnej oblasti obsahoval riešenie bývania robotníkov, návrhy na boj s alkoholizmom. Z pohľadu sociálnej práce sú tiež cenné jeho požiadavky na obmedzenie práce detí a žien v rizikovom prostredí, právo na pracovné voľno, zavedenie poistenia pre robotníkov, vybudovanie siete sprostredkovateľní práce na území dnešného Slovenska, či starostlivosti o deti robotníkov. Schulpeho sociálny program obsahoval aj návrhy pre oblasť vzdelávania, kde presadzoval rozširovanie siete večerných škôl, divadelných predstavení, múzeí a ľudových knižníc, ktoré mali poskytovať aj prednáškovú či inú vzdelávaciu aktivitu napr. kurzy pre robotníkov ap.

5.3 Sociálno-etický svetonázor Juraaja von Schulpe

Jeho svetonázor je obsiahnutý v práci *Sociálno-etické štúdie*, ktorá vyšla v nemeckom aj maďarskom jazyku. Základnými piliermi, z ktorých vyrastá, sú kresťanský humanizmus solidarita a tolerancia. Ide o vlastnosti, ktoré očakáva hlavne u osobností zasahujúcich do spravovania a vedenia krajiny, medzi ktorých radil tiež učiteľov, vedcov, či teológov. V 20. rokoch minulého storočia predstavil svoju koncepciu ideálneho svetového sociálneho systému a tiež projekt medzinárodnej mierovej organizácie. V práci prezentuje nasledovné zásady, ktoré by mali byť rešpektované v sociálnodemokratickej spoločnosti:

- a) sloboda,
- b) rovnosť,
- c) bratstvo,
- d) sociálna spravodlivosť,
- e) sociálny zmier.

Od konca prvej svetovej vojny sa vo svete kumulovali sociálne problémy a postupne svet ovládla veľká hospodárska kríza, ktorej najvážnejšími následkami boli krachy veľkého počtu firiem, bánk a v neposlednej rade veľká nezamestnanosť. Chudoba, hlad a strach sa stali súčasťou každodenného života. Robotníci preto organizovali protestné pochody a štrajky. V

⁴⁵ Dudeková (1994) uvádza, že v roku 1898 predložil Schulpe uhorskej vláde návrh na riešenie tuberkulózy, ktoré vláda ignorovala, O tri roky neskôr v r. 1901 prišiel takmer s totožným návrhom Róbert Koch.

tejto atmosfére upozorňoval Schulpe na potrebu zachovania sociálneho zmieru. Schulpe veril, že ak spoločnosť rešpektuje ideál kresťanskej lásky a pravdy, potom je schopná zabezpečiť slušné životné podmienky pre robotníkov a tiež primeranú prosperitu pre tých, ktorí ich zamestnávajú. Osobne bol presvedčený, že tento cieľ je možné presadzovať aj bez príslušnosti k nejakej politickej strane, pretože ide nadstranícky cieľ, ktorý je blízky každému, kto verí v humanizmus⁴⁶.

Schulpeho snahy nezostali nepovšimnuté. Opakovane bol ocenený a to:

- ❖ v roku 1898 mu udelili rytiersky kríž Rádu Františka Jozefa;
- ❖ v roku 1911 mu František Jozef udelil titul Uhorský kráľovský dvorský radca;
- ❖ rytiersky kríž rádu Johanitov (dostal pravdepodobne tiež v roku 1898),
- ❖ čestný doktorát viacerých európskych univerzít a vedeckých inštitúcií.

5.4 Praktická filantropia – alebo svetonázor v praxi

V roku **1894** začal stavať byty pre robotníkov. Na Šancovej ulici v Bratislave vykúpil pozemok a dal na ňom na vlastné náklady postaviť 9 budov s nájomnými bytmi. K bytu patrila tiež povala, pivnica a záhradka. Súčasťou tohto robotníckeho sídliska boli aj spoločné priestory, v ktorých sa nachádzala *spoločenská miestnosť s knižnicou, óvoda - detská opatrovňa* (postavená v roku 1903⁴⁷), *zdravotné stredisko/nemocničná izba, kúpeľ, lekáreň, mangľovňa, pracovňa, skladové priestory, robotnícke kasíno* a tiež *malé múzeum*. Robotnícka kolónia bola vybavená elektrinou, splachovacími záchodmi a kanalizáciou. V robotníckom sídlisku fungovala domová samospráva, ktorá riešila vnútorné problémy obyvateľov kolónie. Toto moderné robotnícke sídlisko Schulpe nazval **Klingerova robotnícka kolónia**⁴⁸. Klingerova robotnícka kolónia bola v tom čase pokladaná za *vzorový model bývania robotníkov* pre Uhorsko.

⁴⁶ Juraj Schulpe aj napriek tomu, že bol poslancom Uhorského snemu a že zastával radu rôznych funkcií, nikdy nebol členom nejakej politickej strany a ako uvádzajú Obuchová a Holčík (2006), jeho heslom bolo *humanizmus a nadstraníkosť*.

⁴⁷ Schulpe založil škôlku pre deti v období, keď sa stupňovala maďarizácia slovenských detí už v predškolských zariadeniach. A aj po prijatí Apponiho zákonov, konkrétne článkov 26 a 27, ktoré boli obsiahnuté v Corpus iuris (Uhorskom zákonníku) z roku 1907, ktoré legalizovali maďarizáciu detí inej národnosti, sa prikláňal k tomu, aby pracujúci rodičia dávali deti do škôlky. Podľa neho bolo potrebné zriaďovať škôlky, aby zamestnaní rodičia mali kam zveriť svoje deti na čas, keď sú v práci. Deťom sa podľa neho majú venovať kvalifikovaní pedagógovia, ktorí okrem dohľadu usilujú aj o ich rozvoj. Schulpe ich vnímal z pohľadu inštitúcie poskytujúcej bezpečie a rozvoj detí. Vzhľadom na jeho pôvod je pochopiteľné, že v zavedení maďarčiny ako vyučovacieho jazyka na všetkých typoch ľudových (základných) škôl a v škôlok nevidel žiadne nebezpečie.

⁴⁸ Predpokladám, že názov robotníckeho sídliska Schulpe odvodil podľa majiteľa továrne, v ktorej boli robotníci zamestnaní, Markusa Klingerera. Familiárne bola továreň nazývaná Klingerka.

Obr.6 Schulpeho robotnícka kolónia

Zdroj: www.bratislava.sme.sk/c/3600806/

Vzhľadom k problémom s bývaním robotníkov mesto Bratislava rozhodlo, že odpustí Schulpemu dane na dobu 25 rokov. Okolo roku 1904 prišlo k zmene názvu kolónie. Na podnet jej obyvateľov bola premenovaná na **Schulpeho robotnícku kolóniu**.

Bývanie v Schulpeho bytoch bolo spojené nielen na tú dobu s vysokým hygienickým štandardom, ale aj finančnou prístupnosťou. V porovnaní s inými nájomnými robotníckymi bytmi, ktoré nemali splachovacie WC a ani vodovod, bolo nájomné v Schulpeho kolónii o 20-30% lacnejšie. Ako uvádza Dudeková (1998), v roku 1894 bolo ročné nájomné v týchto bytoch 70 až 80 forintov. Pričom bývanie pre robotnícke rodiny v iných častiach mesta pozostávalo z izby s kuchyňou, ktorá bola umiestnená buďto v pivničných priestoroch, alebo na povale⁴⁹. Ročné nájomné v nich sa pohybovalo v rozpätí od 80 do 100 forintov. Ale napr. v rokoch 1901-1904 bolo ročné nájomné za byt v Schulpeho kolónii 140 korún, ale nájomné za jednoizbový byt v iných častiach Bratislavy sa pohybovalo medzi 200 až 280 korunami. Nasledovný obrázok zachytáva jeden z takýchto bytov.

⁴⁹ Avizovanú „kuchyňu“ je na obrázku možno vidieť v tzv. zádverí, teda v priestore hneď pri dverách. Sporák, ktorý je tam umiestnený slúžil zároveň ako ohrevné teleso, ako odkladací, či sušiaci priestor. Ďalšie súčasti kuchyne sú umiestnené na stenách izby apod.

Obr.7 V pivničnom byte (autor fotografie I. Marko)

Zdroj: *webumenia.sk*

V roku 1900 zo Schulpeho podnetu bola v Budapešti otvorená prvá uhorská *sprostredkovateľňa práce* a o pár rokov neskôr bola otvorená tiež bratislavská sprostredkovateľňa práce s pôsobnosťou pre Horné Uhorsko, teda súčasné Slovensko⁵⁰. Prvým predsedom bratislavskej sprostredkovateľne sa stal práve Juraj Schulpe.

Medzi rokmi 1890 – 1914 zastával viacero funkcií v mestskej správe, čo prirodzene využil na presadenie viacerých svojich predstáv o riešení sociálnych problémov na úrovni mesta. Toto jeho úsilie bolo vždy sprevádzané vlastným vkladom – pracovným aj finančným. Na pretrvávajúci nedostatok bytov pre robotníkov reagoval tým, že prispel na výstavbu ďalších bytov a tak bola v roku 1902 na Palárikovej ulici dokončená výstavba ďalších 10 domov. Na ich výstavbu zakúpil pozemok a venoval 6000,-korún.

Výstavba ďalších bytových domov pre robotníkov bola nevyhnutná aj preto, že nedostatok bytov vyháňal robotnícke rodiny priamo na ulicu, nútil mnohohodné rodiny aby bývali v stiesnených bytoch, kde v jednej izbe spolu žili zdraví i chorí, z ktorých veľa malo tuberkulózu (Ortvy, 2003). Schulpeho nesporná zásluha je v tom, že znova a znova hľadá podporu aj

⁵⁰ Lulják (2011) uvádza, že na základe nariadenia Uhorského ministerstva obchodu boli v roku 1906 otvorené súčasne tri sprostredkovateľne v Bratislave, Košiciach a Banskej Bystrici.

priamo na meste, ale tiež u solventných jednotlivcov, aby bolo možné vybudovať v Bratislave ďalšie byty pre robotníkov.

Schulpe prispel tiež na výstavbu Ľudovej (základnej) školy na Karpatskej ulici, ktorá bola postavená v roku 1908 a určená bola práve pre vzdelávanie detí robotníkov. Ako predseda sociálnej (dobrodejskej) komisie mesta, ktorej vznik sám inicioval a následne stál v jej čele desať rokov, sa zaslúžil o zriadenie staníc na vydávanie mlieka a chleba. Schulpe túto činnosť nielen organizačne zabezpečoval a finančne podporoval, ale sám sa osobne zúčastňoval pri kupovaní a roznášaní chleba a mlieka najbiednejším obyvateľom mesta (Dudeková, 1995, 1993) a knížiek pre chudobné deti (Dudeková, 2001).

K jeho ďalším aktivitám patrilo založenie „Ľudového domu“, ktorý chápal ako inštitúciu, ktorá má prispieť k vzdelávaniu robotníkov a ich kultúrnemu rozvoju. Spolu s ďalšími osobnosťami sa zaslúžil tiež o vznik bratislavskej mestskej knižnice a v neposlednom rade stál tiež pri vybudovaní priestorov pre bratislavskú YMCU, ktorej výhodne odpredal časť svojich pozemkov, aby mohla na nich postaviť budovu, ktorá by plne vyhovovala činnosti tejto organizácie. Schulpe takto podporil hlavný cieľ organizácie, ktorým bola a aj zostala až do súčasnosti výchova mladých mužov a chlapcov od 12 rokov v duchu kresťanských zásad,

Úlohy:

- 1.) Porovnajte Schulpeho zásady so základnými profesijnými hodnotami, ktoré sú uvedené v Etickom kódexe sociálnych pracovníkov.
- 2.) Porovnajte Schulpeho názory a praktické aktivity s dielom Octavie Hill.

Záverom

Po vzniku ČSR mesto Bratislava zrušilo oslobodenie od dane z domov v Schulpeho robotníckej kolónii. A čo viac, daň mu bola vyrúbená späť od r 1894. K tomuto prišlo v čase,

keď už Schulpe sám býval v jednom z bytov kolónie. Z finančných dôvodov preto Schulpe ponúkol robotnícku kolóniu na odpredaj mestu. Tento predaj sa ťahal celé štyri roky.

Obr. 8 Juraj Schulpe

Zdroj: www.gmb.sk

Mesto Bratislava napokon súhlasilo s odkúpením kolónie a tiež s tým, že Schulpe zostane bývať v 1 izbovom byte a že mu bude ročne vyplácať dohodnutú časť z kúpnej zmluvy. Z týchto peňazí dostal len jedinú splátku a krátko na to zomrel **27. marca 1936 — opustený, len v prítomnosti pani V. Knappovej, svojej domácej.** Pochovaný je na bratislavskom evanjelickom cintoríne Pri kozej bráne.

Informácie, ktoré by vysvetlili, ako sa z bohatého šľachtica, úspešného politika, právnik a vedca stal nemajetný človek, momentálne nemám k dispozícii a preto môžeme len predpokladať ako k tomu prišlo.

Okrem pozitívnych názorov na Schulpeho, sa v dobovej literatúre stretneme aj s názormi, podľa ktorých išlo o *utopistického vizionára, naivného rojka, žijúceho odtrhnuto od reality, človeka závislého na opiátoch*, ba dokonca bol pokladaný za *socialistického dobrodruha* (www.budovaymca.sk). Predpokladám, že práve tieto názory na Schulpeho sociálne aktivity mali negatívny vplyv na vzťah jeho rodiny k samotnému Jurajovi Schulpemu.

Usudzujem tak aj preto, lebo rodina, najmä bratia Viliam a Alfonz, ho ešte začiatkom 20. storočia finančne podporovala a tiež mal politickú podporu bratranca Béllu Talliána (ktorý v rokoch 1903-1935 bol ministrom poľnohospodárstva), je možné, že keď videli aké veľké čiastky venuje Juraj Schulpe na svoje sociálno-reformátorské projekty, osvojili si niektorý z vyššie uvedených prívlastkov. Čo je známe, je fakt, že začiatkom 20. rokov minulého storočia rodina s ním prerušila kontakty.

Chýbajúce informácie, ktoré by mohli objasniť čo sa stalo s Jurajom Schulpem v posledných rokoch jeho života sa môžu nachádzať v doteraz nepreskúmaných dobových dokumentoch. Takisto zastávame názor, že by sme mali analyzovať jeho práce z pohľadu našej profesie,

predovšetkým jeho dvojzväzkové dielo *Munkásügyi reformok. Államügyi , törvényhatósági és társadalmi szocializmus*, ktoré vyšlo v roku 1908. Aj keď najmä Dudekovej práce prinášajú pre sociálnu prácu veľa zaujímavých informácií, je možné, že niektoré pre profesiu významné fakty zostali nepovšimnuté.

6 Ilse von Arlt a jej cesta k vede o starostlivosti⁵¹

1. mája 1876 - 25. januára 1960

V literatúre (Matoušek a kol., 2001, Paulík, 2005, Trevithick, 2006) sa opakovane stretávame s tvrdením, že pri zrode sociálnej práce stáli ženy, pričom sa poukazuje predovšetkým na ich praktické aktivity v prospech ľudí odkázaných na pomoc. Zastávame názor, že ak by sa všetky tieto ženy zamerali len na rutinne opakované činnosti v prospech núdznych, nikdy by k vzniku našej profesie neprišlo. Už spomínaná Octavia Hill vypracovala celú koncepciu sociálneho bývania, Elizabeth Frey bola iniciátorkou britského väzenského systému, naša Elena Maróthy Šoltéssová vybudovala a realizovala ucelenú koncepciu tzv. ženského vzdelávania a pod. Medzi tieto ženy – reformátorky patrí aj Ilse von Arlt.

6.1 Biografia

Ilse von Arlt sa narodila 1.5. 1876 vo Viedni ako jediná dcéra z pomedzi štyroch detí otcovi Ferdinandovi Karlovi Chevalier von Arlt, ktorý bol oftamológom a univerzitným profesorom⁵² a matke Marie Amalie Elisabeth Hönig Edle von Hönigsberg, ktorá bola talentovanou maliarkou⁵³ (Mais, Ertl, 2011).

⁵¹ Pre názov príspevku o Ilse von Arltovej sme si prepožičali názov jej poslednej práce ***Cesty k vede o starostlivosti***

⁵² Starý otec Ferdinand Ritter von Arlt (1812- 1887) sa narodil v Čechách a pôsobil v Prahe, neskôr vo Viedni. Napriek skromným pomerom, z ktorých rodina pochádzala bol Ferdinand Ritter povýšený do šľachtického stavu práve za jeho výsledky v oblasti očného lekárstva a tiež za pedagogickú činnosť, keďže pôsobil ako profesor medicíny na univerzite. Počas jeho pôsobenia v Prahe sa mu narodil syn Ferdinand (1849 – 1917), Ilsin otec (Arlt, 1958, Mais, 2011).

⁵³ Marie Amalie Elisabeth Hönig Edle von Hönigsberg (1849-1923) sa narodila vo Viedni v známej židovskej rodine. Samotná Ilse však bola katolíčka (Mais, M. 2011).

Obr. 13 Mladá Ilse von Arlt

<https://www.google.sk/search?biw=991&bih=768&tbm=isch&sa=1&q=Ilse+von+arlt&oq=Ilse+von+arlt&gs>

Vzdelávala sa v domácom prostredí pod vedením matky a postupne zložila pred komisiou všetky štátne skúšky, ktoré jej umožnili pokračovať v ďalšom štúdiu.⁵⁴ V roku 1896 získala povolenie vyučovať angličtinu a tiež mala začať pôsobiť ako vychovávateľka, zo zdravotných dôvodov však nemohla nastúpiť do práce.

Rozhodla sa teda, že sa bude naďalej venovať štúdiu a keďže ako žena mala problém začať študovať na univerzite, aktívne sa zapájala do činnosti novozaloženej spoločnosti *Sozialen Bildungsvereins*, konkrétne do činnosti jej pobočky v Graze (Arlt, 1958, Mais, Ertl, 2011), kam sa s rodičmi presťahovala ako 16-ročná.

6.2 Začiatky jej vedeckej dráhy

V roku 1901 bol publikovaný jej článok s názvom „Nemecký spolok pre sociálnu politiku“, ktorý zaujal profesora Ernsta Mischlera a ten ju prijal ako hosťujúcu (mimoriadnu) študentku do svojho seminára a neskôr jej ponúkol miesto vedeckej asistentky na Štajerskom štátnom štatistickom úrade. V tomto období sa stretla tiež s významným sociálnym politikom profesorom Philippovichom z Viedne a na návrh oboch profesorov napísala príspevok „*International Association for Legalized Workers' Protection*“ na kongres v Mníchove, v ktorom upozornila na niektoré problémy v súvislosti s nočnou prácou žien v rakúskom priemysle. Pri písaní tohto príspevku využila svoje skúsenosti z výskumu orientovaného na

⁵⁴ Informácie o jej vzdelaní sa líšia. Jeden zdroj uvádza, že pretože sa vzdelávala v domácom prostredí nebolo jej dovolené urobiť oficiálnu maturitnú skúšku, čo sa neskôr ukázalo ako prekážka pre jej vstup do univerzitného vzdelávania. Druhý, že maturitu urobila na základe špeciálneho povolenia a dokonca uvádza, že maturovala v anglickom jazyku (Mais, M., 2011). Ako dôvod jej oficiálneho neprijatia na univerzitu uvádza jej pohlavie, ženy v tom čase boli v Rakúsku na univerzity prijímané skôr výnimočne a nie na všetky odbory. Keďže Ilse von Arlt mala záujem o štúdium ekonomiky a politických vied, ako žena nebola na univerzitu prijatá.

pracovné podmienky robotníkov v továrňach. Ako sa vyjadrila sama Arlt (1958, s. 10), „*tento článok zohral rozhodujúcu rolu pri otvorení prístupu žien na právnické fakulty rakúskych univerzít*“.

Vzhľadom k jej aktivitám zameraným na vedecké skúmanie života v chudobných mestských štvrtiach, pracovných podmienok robotníkov v továrňach, ale tiež života v mestských slumoch, jej bolo ponúknuté miesto pracovného inšpektora, čo ale nemohla pre svoj zdravotný stav prijať (Arlt, 1958).

V rokoch 1901-1905 napokon predsa len na základe výnimky, ktorá jej bola udelená, študovala na Viedenskej univerzite u profesora Philippovicha národnú ekonomiku a politiku. Ešte v detstve sa osobne zoznámila s problémami chudobných a chudoba ju zaujímala aj ako vedecký problém. Preto sa osobne zapájala do rôznych sociálnych prieskumov, písala články pre časopisy, ale aj celé práce, v ktorých upozorňovala na problémy spojené s chudobou a ľudským utrpením. Mimoriadnu pozornosť venovala najmä pracovným podmienkam žien, upozorňovala na problémy, ktoré vznikajú v rodinách v dôsledku toho, že pracujú aj matky, tiež na problémy slobodných matiek. Požadovala, aby sa štát viac angažoval v oblasti, ktorú by sme dnes označili za sociálnu ochranu, a požadovala aby bola prijatá legislatíva, ktorá by zabezpečila pracujúcim právo na dovolenku, dávky v nezamestnanosti a počas choroby, dávky pre invalidov, ale tiež ochranu detí. Snažila sa nielen kriticky hodnotiť podmienky pracujúcich a ľudí bez práce v Rakúsku, ale na základe svojich vedeckých poznatkov aj navrhovať príslušné reformy (Arlt, 1932, Mais, Pantucek, 2008, Mais, 2009). Práve skúsenosti z tejto práce formovali jej predstavy o tom, aké vzdelanie by mali mať tí, ktorí budú v praxi pracovať na zlepšení života chudobných a to na rôznych sociálnych pozíciách.

Svoje predstavy o profesii sociálna práca ako aj o príprave sociálnych pracovníkov prvý raz predstavila v roku 1910 na medzinárodnom kongrese „*Care in Public Work and Private Welfare*“ v Kodani. O dva roky neskôr, v roku 1912, otvorila vo Viedni „*Vereinigte Fachkurse für Volkspflege*“, prvú školu sociálnej práce v Rakúsko-Uhorsku. Neskôr vydala prácu „*Die Grundlagen der Fürsorge*“ (Arlt, 1921), o ktorej môžeme predpokladať, že je prvou rakúskou učebnicou pre sociálne pracovníčky (Mais, Ertl, 2011). O dva roky neskôr, v roku 1923 vydala prácu *Die Gestaltung der Hilfe (Konštrukcia pomoci)*. Ako jedna z mála zakladateľiek vzdelávania v oblasti sociálnej práce v tom čase zastávala názor, že toto vzdelávanie by mohlo byť prospešné aj pre chlapcov (Arlt, 1921).

V roku 1938 bola Arltovej škola zavretá z politických dôvodov - matka Ilsy Arltovej bola totiž židovka. A hoci ona sama bola katolíčka, jej knihy boli verejne zničené a ich vydávanie zakázané. Samotná Arlt mala zakázané vyučovať a tiež opustiť Rakúsko, v dôsledku čoho sa dostala do vážnych ekonomických problémov a ako sa sama vyjadrila, toto obdobie prežila len vďaka pomoci rodičov jej študentov a bývalých študentov (Arlt, 1950).

V roku 1946 znovu otvorila svoju školu, ale v roku 1950 ju z finančných dôvodov musela zatvoriť. V roku 1954 jej bola za celoživotnú prácu udelená cena **Dr. Karla Rennera**, ktorú môžu získať len mimoriadni vedci. Ako osemdesiatročná dokončila prácu s názvom *Cesty k vede o starostlivosti*⁵⁵, ktorá tlačou vyšla v roku 1958. Ilse Arlt zomrela 25. januára 1960 a na dlhé desaťročia upadla do zabudnutia (M-ais, Ertl, 2011).

Začiatkom 90. rokov minulého storočia v Rakúsku začalo znova ožívať úsilie o vybudovanie sociálnej práce ako vedeckej disciplíny s čím je spojené úsilie rakúskych kolegov o skompletizovanie jej diela a vedeckú analýzu prínosu Ilse von Arlt pre rozvoj sociálnej práce v Rakúsku (Mais, Pantuček, 2008).

6.3 Chudoba a potreby - základné prvky teórie Ilse von Arlt

Nespornou snahou Ilse von Arlt od vstupu do sociálnej sféry bolo vybudovanie nezávislej sociálnej vedy, ktorá by tvorila základ sociálnej práce ako academickej disciplíny (Arlt, 1921, 1925, 1937, 1958).

Jej vzdelanie ju prirodzeným spôsobom nasmerovalo nielen k aktívnej pomoci chudobným, ale predovšetkým k výskumu zameranému na fenomén chudoby. Toto jej zameranie bolo do veľkej miery ovplyvnené skutočnosťou, že neexistovali spoľahlivé informácie objasňujúce chudobu ako sociálny jav, v dôsledku čoho vedecká obec nebola schopná konsenzu v otázke teoretického osvetlenia chudoby v celej šírke tohto javu. Podľa jej slov, sociálne vedy majú za povinnosť študovať, poznávať a objasňovať chudobu ako sociálny jav vo všetkých jeho súvislostiach (Arlt, 1925). Chudobu chápala ako proces, ktorý prebieha na pozadí multi-kauzálnych podmienok trvalého nedostatku. Ako zdôrazňovala, v centre pozornosti sociálnej práce musí stáť aplikovaný výskum, objektom ktorého má byť chudoba. Výskum má priniesť informácie sprostredkujúce identifikáciu a opis poškodenia jedinca a rodiny chudobou, pochopenie príčin a vplyvu prostredia na vývoj procesov spojených

⁵⁵ Názov knihy v nemeckom originály je: *Wege zu einer Fürsorgewissenschaft*.

s chudobou ako aj identifikáciu existujúcich nástrojov a spôsobov riešenia chudoby. V neposlednom rade by sa výskum mal zamerať aj na evalvaciu účinnosti nástrojov a metód na odstraňovanie chudoby (Arlt, 1921, 1925, 1948). Štúdium chudoby je potrebné nielen pre potrebu pomoci realizovanej na individuálnej úrovni, ale aj s ohľadom na nesporný záujem každej krajiny na celkovej prosperite spoločnosti. Zo začiatku sa upriamovala najmä na odhalenie príčin, ktoré spôsobujú chudobu, neskôr rozšírila svoj vedecký záujem aj o oblasť výskumu blahobytu života, t. j. života, kedy jeho nositeľ netrpí nedostatkom, pretože si môže zabezpečiť naplnenie základných ľudských potrieb (Arlt, 1932, Mais, Pantucek, 2008). Vychádzala z predpokladu, že ak chce spoločnosť odstraňovať problémy spojené s chudobou, potom musí porozumieť práve vzťahom medzi individuálnou a spoločenskou prosperitou. Predpokladala, že ak výskum chudoby bude spojený len s cieľom dosiahnuť negáciu chudoby, nemôžu jeho výsledky byť použité ako východisko pre pozitívnu sociálnu prácu, ktorá sa usiluje o dosiahnutie sociálneho blahobytu. Preto sa so svojimi výskumnými aktivitami zameriavala na čo najkomplexnejšie poznanie a porozumenie chudobe. Tajne navštevovala rôzne továrne v Rakúsku aj v Nemecku, kde pozorovaním chcela získať dostatok relevantných faktov, ktoré by jej umožnili porozumieť životným podmienkam robotníkov. Výskum zameraný len na chudobu spojenú s robotníkmi ona sama pokladala za nedostatočný pre porozumenie chudobe a preto ho rozširuje aj na skúmanie chudoby spojenej so životom ľudí pracujúcich v poľnohospodárstve a na život vo vnútri rodín trpiacich chudobou a pod.

Akademický výskum zameraný na ekonomické súvislosti fungovania štátnej ekonomiky sa jej pre porozumenie chudoby javil ako nedostatočný, pretože tento sa orientoval na skúmanie chudoby v makrorovine, čo podľa nej neumožnilo zachytiť prežívanie chudoby na individuálnej úrovni (Arlt. 1925).

Arltovej nespokojnosť ju napokon priviedla k tomu, aby tzv. „*negatívny výskum chudoby*“ preorientovala na „*pozitívny*“. Tento pozitívne orientovaný výskum sa zameriaval na meranie pohody spojenej s ***uspokojovaním základných potrieb***. Arlt formuluje základnú výskumnú otázku, na ktorú by sociálna práca mala hľadať odpoveď a tou je: ***„Ako je možné dosiahnuť, aby jedinci žili zdravým životným štýlom, ktorý im umožňuje dosiahnuť primeranú kvalitu života a zamerať sa na budúcnosť?“*** (Arlt, 1948, s. 19). Pozitívne orientovaný výskum chudoby v jej chápaní je jednoducho hľadaním cesty, ktorá k rozvoju a prosperite vedie jednotlivca aj spoločnosť ako celku.

V súvislosti s tým definovala aj *hranicu chudoby* ako „*najvyšší stupeň deprivácie tolerovaný v danej kultúre*“ (Arlt, 1933, s.65), po jej prekročení sa klient ocitá na prahu núdze. *Prah núdze* je označením hraničnej biedy, kedy príjem jedinca (rodiny) nepostačuje na pokrytie jeho nevyhnutných životných potrieb. Táto skutočnosť spôsobuje nielen ekonomické ohrozenie jednotlivca (rodiny), ale aj biologické, psychické a sociálne poškodenie, ktoré v závislosti od dĺžky pôsobenia na jedinca môže mať devastačný charakter. Práve v dôsledku devastačného charakteru prahu núdze je v záujme štátu realizovať pomoc, ktorá by zabránila jeho prekročeniu väčším počtom obyvateľstva. Z tohto vyplýva požiadavka, aby sa k plánovaniu a realizovaniu sociálnych služieb pristupovalo na základe vedeckých analýz, ktoré môžu sociálnym pracovníkom pomôcť vybudovať dostatočne širokú poznatkovú bázu, na základe ktorej sa bude rozvíjať profesionálna starostlivosť. Arlt (1958) zastáva názor, že výskum chudoby musí byť spojený s antropologickou perspektívou, ktorá sa zameriava na odhalenie faktorov potrebných pre tzv. humánne podmienky života, alebo inak povedané, potrebných pre dosiahnutie blahobytu. Jej ekonomické vzdelanie ju viedlo aj k skúmaniu vzájomného ovplyvňovania sa dvoch fenoménov a to chudoby a prosperity a tiež toho, ako tento vzťah vplýva na hospodársky život krajiny. Na mikroúrovni je podľa Arltovej potreba venovať výskumnú pozornosť vzťahu medzi potrebou životnej spokojnosti a chudobou. Súčasťou jej výskumnej pozornosti sa tiež stal konzum⁵⁶ v zmysle bežnej spotreby. „*Spotreba je tvorivá sila, ale iba vtedy, ak ide o slobodne zvolenú vlastnú spotrebu* (Arlt, 1958, s. 74)“. Ale len spotreba vedená skutočne individuálnou potrebou je pokladaná za tvorivú silu, podieľajúcu sa na formovaní osobnosti. Externe regulovaná, byrokraticky, politicky alebo komerčne usmerňovaná spotreba, nemôže byť z pohľadu sociálnej práce chápaná ako tvorivý prvok podieľajúci sa na formovaní jedinca. Spotrebu (konzum) chápe ako hnací motor ekonomiky.

6.4 Arltovej model potrieb

V tejto súvislosti zavádza termín *kreatívne konzumné schopnosti* – čím označuje schopnosť jedinca rozhodovať o tom, ktorá jeho **potreba** má mať pri napĺňaní prioritu, teda ktorá má byť uspokojená ako prvá. Arlt napokon na základe získaných dát formuluje viacero zaujímavých myšlienok, ktoré premieta do svojho *teoretického konceptu potrieb* (Arlt, 1958), ktorý je pokladaný za základ súčasnej bio-psycho-sociálnej teórie ľudských potrieb (Mais,

⁵⁶ Je zaujímavé sledovať, ako sa problematika spotreby/konzumu v kontexte sociálnej práce (ale nielen jej) za ostatné obdobie premenila. Na veľký významový posun poukazuje aj pojem „konzumná spoločnosť“, ktorý sa o niekoľko rokov neskôr začal používať na označenie súčasnej spoločnosti, pričom jeho konotácie sú z pohľadu sociálnej práce jednoznačne negatívne.

Pantucek, 2008). Na základe vlastných výskumných zistení formulovala Arlt (1934, s.6) svoju sociálnu teóriu, základom ktorej je 13 potrieb, spoločných pre všetkých ľudí, aj keď sa tieto môžu líšiť v svojej intenzite v závislosti od veku a špeciálnych životných situácií jednotlivých klientov. Medzi základné ľudské potreby zaradila:

- 1) výživu (jedlo a pitie),
- 2) bývanie (v zmysle prostredia pre život)
- 3) osobnú starostlivosť (zahrňujúca hygienu, starostlivosť o fyzický vzhľad atď.)
- 4) oblečenie,
- 5) rekreácia (voľný čas, odpočinok,)
- 6) ovzdušie (čistý vzduch),
- 7) vzdelanie,
- 8) duševnú hygienu (zameraná na duševný rozvoj a zahŕňajúca aj náboženstvo a vieru),
- 9) právnu pomoc (vrátane právnej ochrany, mimoriadnu pozornosť Arlt venuje v tejto súvislosti individuálnej slobode)
- 10) rodinný život,
- 11) lekársku pomoc a zdravotnú starostlivosť,
- 12) prevenciu nehôd a prvú pomoc,
- 13) vzdelávanie pre ekonomickú efektívnosť.⁵⁷

Vzťah medzi napĺňaním trinástich základných potrieb a individuálnou spokojnosťou klienta je podľa Arlt ovplyvnený kultúrno-ekonomickým prostredím, v ktorom sa jedinec nachádza. Ako uvádza, človek sa môže dobre rozvíjať len vtedy, ak sú naplnené jeho potreby. Podľa Arlt (1933) problémy vznikajú vtedy, ak aspoň jedna z vyššie uvedených potrieb nie je dostatočne naplnená, pretože kvalita uspokojenia, respektíve neuspokojenia jednej potreby vplýva na kvalitu uspokojenia inej potreby.

Jednotlivé potreby sa navzájom ovplyvňujú a zároveň tak ovplyvňujú celkovú kvalitu života človeka.⁵⁸ Každá potreba je tak súčasne vnímaná aj ako príčina, aj ako následok. Príčina vyvolávajúca novú potrebu. Následok ako dôsledok naplnenia potreby alebo deficitu viažuceho sa k danej potrebe. Pričom ako Arlt zdôrazňuje (1932) pri hodnotení situácie je potrebné vychádzať zo skutočnosti, že napĺňanie potrieb je spojená s racionálnym spotrebiteľským

⁵⁷ V tejto súvislosti poukazujeme na to, že EU už niekoľko rokov zdôrazňuje potrebu rozvíjať tzv. finančnú gramotnosť obyvateľov EU. Finančná gramotnosť je jedným z predpokladov boja proti rozširujúcej sa chudobe u ľudí s nízkymi príjmami.

⁵⁸ Na rozdiel od Maslowa, ktorý prichádza s teóriou potrieb neskôr (v roku 1943 vyšla jeho štúdia: A theory of human motivation. In: Psychological Review, 50, (4), pp. 370-96) a štrukturuje ľudské potreby hierarchicky, Arltovej model potrieb zodpovedá špirálovitému, cyklickému usporiadaniu. Za zaujímavé pokladáme tiež to, že Arlt zdôrazňovala, že nedostatok vyvolaný nenaplnenými potrebami v tomto zmysle sa môže vyskytnúť aj u vzdelaných a finančne dobre situovaných ľudí.

správaním. Napĺňanie potrieb neznamena „plytvanie“ so zdrojmi a to ani ekonomickými ani personálnymi, či sociálnymi zdrojmi. Posúdenie situácie tak predpokladá, že existuje zadefinovaná minimálna hranica, ktorá je merateľná a jasne stanovuje mieru napĺnenia jednotlivých potrieb. Arlt zastávala názor, že je možné vytvoriť merateľný konštrukt⁵⁹, ktorý by dokázal objektivizovať merania orientované na životné podmienky pre oblasť životnej pohody. V prípade ich nenapĺnenia by sme mohli hovoriť o životnej nepohode v konkrétnom prípade. Pri rozhodovaní o forme a miere pomoci je potrebné, aby sociálni pracovníci posudzovali konkrétnu životnú situáciu konkrétneho človeka. „Miera“ pre napĺnenie jednotlivých potrieb má poslúžiť sociálnym pracovníkom, aby sa vedeli orientovať pri rozhodovaní o jej naplnení. Nie každý klient musí pociťovať na stanovenej úrovni nedostatok. Sociálni pracovníci by si mali byť tejto skutočnosti vedomí, mali by jej venovať primeranú pozornosť nielen vo vzťahu k plánovanej pomoci, ale mali by sa ňou zaoberať aj výskumne.

V súvislosti s potrebami Arlt poukázala na ich emocionálny rozmer (1958), ktorý je pri plánovaní pomoci rovnako významným faktorom ako samotná chudoba, či iný dôvod ktorý je indikátorom pomoci.

Pri konkrétnej snahe sociálnych pracovníkov prispieť k napĺňaniu potrieb ich klientov je potrebné, aby zobrali do úvahy tri komponenty a to:

- 1) genetiku,
- 2) životný príbeh,
- 3) prostredie (Arlt, 1932, 1937).

Takéto chápanie posilňuje cyklický charakter Arltovej modelu potrieb. Arlt do koncepcie potrieb vkladá aj svoje staršie úvahy o „prahu núdze“, ktorého dosiahnutie či prekročenie spôsobuje nielen v individuálnej ale aj v celospoločenskej rovine značné škody (Arlt, 1921). Legitimita sociálnej práce je tak odvodzovaná nielen z vedeckého poznania, ale tiež zo skutočnosti, že takto organizovaná sociálna starostlivosť je užitočná nielen pre znevýhodnených jednotlivcov či komunity, ale prispieva tiež k sociálno-kultúrnemu rozvoju spoločnosti ako celku (Mais, Pantucek, 2008).

⁵⁹ V súčasnosti existuje viacero konštruktov, ktoré sa na vedeckom základe usilujú stanoviť prah núdze. Najznámejším z nich je technika „spotrebného koša“. Bližšie pozri napr. Ivančíková, 2004, Konopásek, 1991 ai.

Úlohy:

- 1.) Porovnajte súbor potrieb definovaných Ilse von Arlt s potrebami definovaným A. Maslowom.
- 2.) Diskutujte o využití oboch prístupov v praxi sociálnej práce.

6.5 Arltovej názory na pomoc

Sama Arlt (1958) zastávala názor, že kultúrny stav krajiny vytvára nielen podmienky pre pozitívny rozvoj, ale ovplyvňuje aj hranice pre „toleranciu“ ľudského utrpenia. Hodnoty akceptované v spoločnosti totiž významnou mierou ovplyvňujú vnímanie individuálneho utrpenia ako spoločného sociálneho problému a tiež ovplyvňujú spôsob, akým spoločnosť na individuálne utrpenie spojené s chudobou reaguje.

Arlt (1926, 1932, 1958) opakovane vo svojich prácach upozorňuje, že pri snahe správne porozumieť ľudskému utrpeniu je nevyhnutné, aby sociálni pracovníci venovali pozornosť zisťovaniu spôsobu, akým sa narába s kauzalitou, čo sa často robí zjednodušene, plošne a stereotypne, čo vedie nielen k nesprávnym teoretickým záverom, ale aj k zle realizovanej sociálnej starostlivosti a sociálnym službám. Je síce nesporné, že každý jav, s ktorým sa sociálni pracovníci zaoberajú bol vyvolaný nejakou príčinou, ale neplatí, že ten istý jav je spôsobený tou istou príčinou a naopak. Chudoba môže byť výsledkom veľmi rôznorodých príčin.

Arlt dobre poznala prax a preto upozorňovala, že **každá aj tá najlepšia organizovaná sociálna starostlivosť nevyhnutne vyvoláva nežiaduce vedľajšie účinky**. Vychádzajúc z tohto predpokladu formulovala **zákonitosti pomoci**. Sociálna práca má preto usilovať, aby sa snažila o identifikáciu možných rizík a nežiadúcich vedľajších účinkov, ktoré sa viažu ku konkrétnej forme pomoci. Práca žiadneho sociálneho pracovníka a žiadnej organizácie poskytujúcej sociálnu starostlivosť sa tak nezaobíde bez kritickej sebareflexie. To znamená, že je rovnako potrebné analyticky spracovať tých klientov, ktorí z pomoci prosperovali ako aj tých, kde sa ukazovala pomoc ako neúčinná a vedecky skúmať čo bolo príčinou neúčinnosti – či bola

nedostatočná miera pomoci, nevyhovujúca forma pomoci ap. Sociálni pracovníci sa musia usilovať vedecky fundovaným spôsobom zistiť, či programy inštitúcií poskytujúcich pomoc sú efektívne vo vzťahu k celkovej populácii potrebujúcej pomoc. Takto budovaná sociálna práca bude zákonite smerovať k tvorbe profesionálnych štandardov, ktoré budú základom pre profesionálne poskytovanú pomoc (Arlt, 1958).

Okrem vedeckého prístupu k posudzovaniu realizovanej pomoci, je potrebné, aby aktivity vykonávané sociálnymi pracovníkmi skutočne prinášali do života svojich klientov pozitívne pocity, spojené s radosťou z obyčajného života.

Pomoc musí byť realizovaná bez toho, aby bola v akejkoľvek aj v tej najmenšej miere spájaná s ponižovaním klientov. Medzi „ponižujúce“, klienta urážajúce spôsoby konania zaradila posielanie klienta z jedného miesta na druhé, dlhé a zbytočné čakanie, necitlivo vedené rozhovory, ale aj mnohé ďalšie spôsoby správania, ktoré môžu klienta ponižovať, čo už to robí sociálny pracovník úmyselne, alebo nie (Arlt, 1958).

Za špecifickú formu ponižovania Arlt pokladala konanie sociálneho pracovníka, ktoré neakceptuje schopnosť klienta aktívne sa zapájať do riešenia vlastnej situácie. Podľa nej sociálni pracovníci majú umožniť klientom bojovať za zlepšenie ich vlastných životov. Takýto prístup nie je dôležitý len pre klientov sociálnej práce, ale aj pre samotných sociálnych pracovníkov.

Obr. 14 Ilse von Arlt

Možnosť aktívne sa podieľať na tejto zmene posilňuje ich vlastnú sebaúctu, získava im rešpekt ich okolia a umožňuje im využiť svoje skúsenosti pre pomoc iným. Ako sa vyjadřila, klienti sú partnermi vo výmenných sociálnych vzťahoch prebiehajúcich v ich každodennom kontakte s pomáhajúcimi osobami.

<https://www.google.sk/search?biw=991&bih=768&tbm=isch&sa=1&q=Ilse+von+arlt&oq=Ilse+von+arlt&gs>

Sociálna práca nikdy nesmie byť budovaná a vnímaná len ako veda o deficitoch jej klientov a následne o možnostiach riešenia týchto deficitov, ale musí byť budovaná a reflektovaná aj ako veda o prínose chudobných, ktorí sú síce utlačovaní a zraniteľní, pre spoločnosť ako celok. Pozornosť pritom musí byť naozaj zameraná na individuálne ľudské bytosti a možnosti napĺňania ich potrieb a nie na štrukturálne prvky systému starostlivosti (Arlt, 1958).

Ilse Arlt v snahe porozumieť chudobe a s ňou spojeným javom vytvorila osobitnú teóriu postavenú na výskume ľudských potrieb v kontexte ekonomických faktorov, pričom východiskovým bodom je človek ako jednotlivý prípad. Pri poskytovaní pomoci je potrebné na individuálnej úrovni analyzovať vnútorné aj vonkajšie faktory, ktoré môžu byť príčinou chudoby (Arlt, 1932). *Chudoba a utrpenie sú dynamické javy* a preto je potrebné, aby súčasťou sociálnej diagnózy bola aj individuálna história chudoby. *„Súčasná podoba odkázanosti je zvyčajne dôsledkom skoršieho nedostatku“* (Arlt, 1933, s. 68). Potreby prejavujúce sa v neskoršom živote môžu byť:

- „1. normálnymi požiadavkami danej vekovej skupiny,
2. môžu byť vyvolané deficitmi z minulosti, ktoré spôsobili nespokojnosť v minulosti v oblasti napĺňania potrieb,
3. potreby, vyvolané potrebou uspokojiť neúmerne zvýšené potreby, ktoré neboli naplnené v minulosti“ (Arlt, 1933, s. 68).

Úlohy sociálnej práce ako profesie rozširuje nasledovne: *„V tomto zmysle sociálna práca nemôže byť obmedzená len na úľavu od utrpenia, ale mala by slúžiť aj na sprístupnenie radosti zo života“* (Arlt, 1958, s. 38). Podľa jej názoru, sociálni pracovníci *nemôžu čakať až za nimi prídu ľudia, oni sami ponúkajú svoje služby a snažia sa priblížiť k tým, ktorí potrebujú pomoc, bez toho, aby o tom vedeli* (Arlt, 1921). „Nevedomosť“ klientov nespočívala v tom, že by nevnímali svoju zlú situáciu, ale v tom, že si neboli vedomí pomoci, ktorú by mohli získať.

Sociálna starostlivosť v jej chápaní zahŕňa aj sociálno-politické opatrenia, najmä opatrenia spojené so sociálnou ochranou pracujúcich, s verejnou zdravotnou starostlivosťou a tiež s ekonomicky správnymi opatreniami. Zmeny, ktoré sociálni pracovníci chcú v spoločnosti dosiahnuť, je možné realizovať len s ekonomickou podporou štátu.

Aktivity, ktoré sprevádzali celý jej život mali vždy dvojaký charakter: vedecký aj praktický. V praktickej rovine sa usilovala o zlepšenie života chudobných, cesta k tomu podľa nej viedla

cez praktickú pomoc založenú na vedeckom poznaní. Napr. začiatkom 20. storočia sa osobne angažovala za zlepšenie starostlivosti a sociálnej ochrany dojčiat a malých detí. Vo viacerých článkoch sa angažovala za vytvorenie podmienok pre pracujúce ženy, ktoré by im umožnili dosiahnuť rovnováhu medzi pracovným a rodinným životom. K jej najradikálnejšej požiadavke uverejnenej ešte v roku 1904 patrilo, aby ženám pracujúcim v továrňach, bolo umožnené zostať doma s dieťaťom počas prvého roka jeho veku. Ako sa v tom článku vyjadrila, ak chce niekto pomôcť dieťaťu, je potrebné pomôcť matke. Podľa jej názorov rodina by v tomto období mala byť finančne podporovaná z verejných zdrojov, tiež by z nich malo byť zabezpečené poistenie pre matky, podmienkou poskytnutia týchto finančných prostriedkov by mala byť dobrá starostlivosť o deti. Ako zdôrazňovala, výhodou použitia finančných prostriedkov z verejných zdrojov na poistenie matiek by bolo tiež, že dieťa by bolo v starostlivosti lekára, čo by prispelo k zlepšeniu zdravotnej úrovne detskej populácie (Arlt, 1958).

6.6 Ilse von Arlt – zakladateľka vzdelávania pre sociálnych pracovníkov v Rakúsko – Uhorsku

Ilse von Arlt založila prvú školu pre sociálne pracovníčky v Rakúsko-Uhorsku a keďže v tom čase sme boli jeho súčasťou aj my, môžeme ju pokladať aj za našu prvú školu. Ako sa ona sama vyjadrila pri oslavách 25. výročia založenia školy, študovali na nej dve anglické, jedna švédska a niekoľko českých a slovenských študentiek (Mais, Ertl, 2011). Môžeme teda oprávnené tvrdiť, že s touto školou sú skutočne spojené aj začiatky slovenskej sociálnej práce. Aj keď dnes nepoznáme konkrétne mená spomínaných študentiek, môžeme predpokladať, že práve ony sa aktívne zapojili do budovania sociálnej práce v domácom prostredí a tak mohli preniesť niektoré jej myšlienky do československého prostredia.

Hoci v tom čase termín „sociálna práca“ bol už dostatočne etablovaný, pri pomenovaní školy ako aj oblasti štúdia Arlt zámerne použila iný, jej vlastný termín a to die *Volkspflege*⁶⁰. Vychádzajúc z jej prác (Arlt 1921, 1937, 1958) je možné predpokladať, že novým termínom chcela Ilse von Arlt signalizovať odlišný, jej vlastný pohľad na sociálnu prácu. Predovšetkým

⁶⁰ Termín *Volkspflege* je možné do slovenčiny preložiť ako : *ľudová starostlivosť, resp. starostlivosť o ľudí, primárna starostlivosť*, ale tiež by bolo akceptovateľné prekladať ho z kontextu jej prác ako **verejná starostlivosť o ľudí**. Osobne sa domnievam, že práve tento tretí spôsob najvýstižnejšie zachytáva význam termínu *Volkspflege*, ktorý Ilse von Arlt používa vo význame verejná, alebo ešte presnejšie všeobecná starostlivosť, ktorú chápe nielen ako starostlivosť užitočnú pre konkrétneho jednotlivca, ale zároveň ako pomoc užitočnú pre spoločnosť ako celok.

ako sama zdôrazňovala, tento odlišný pojem vychádza aj z iného chápania pomoci, ktorá má byť smerovaná k ľuďom odkázaným na pomoc. Študenti sa majú naučiť chápať, že „*Verejná starostlivosť je špeciálnou metódou poskytovania podpory založenou na analýze utrpenia a biedy a na základe toho navrhnuť vhodnej ekonomickej pomoci, ktorá zohľadňuje všetky individuálne potreby ako aj etnické zvyky a tradície*“ (Arlt, 1921, s.79). Podobne aj na označenie vykonávateľiek odborne poskytovanej pomoci nepoužila termín sociálne pracovníčky, ale termín *Wohlfahrtspflegerinnen*, čo je možné preložiť ako *opatrovateľky blahobytu, či opatrovatel'ky prosperity*. Toto pomenovanie odrážalo jej predstavy o cieľoch ich práce (Arlt, 1921, 1937).

Vzdelávanie od začiatku spájala s vedeckou prácou. Podľa jej názorov škola mala byť zároveň aj výskumnou inštitúciou, ktorá realizuje základný výskum orientovaný na dôležité oblasti sociálnej politiky a mala by tiež úzko spolupracovať s opatrovateľskou starostlivosťou v praxi a preto súčasťou školy bol *Die Forschung und experimentelle Institution der Volkskommissare Pflege*, ktorý je možné pokladať za prvý výskumný a experimentálny inštitút sociálnej práce v Rakúsko-Uhorsku. Vedecko-výskumná práca bola pevnou súčasťou pedagogického procesu tejto školy (Arlt, 1950).

Škola by mala pripraviť tých, ktorí chcú poskytovať profesionálnu starostlivosť tak, aby ich konanie vychádzalo z vedeckých poznatkov a osobných, hlboko etických postojov, ktoré im umožnia aby v kontakte s klientami boli schopní odhaliť každý vhodný spôsob vedúci ku klientovej prosperite, pričom budú starostlivo vychádzať z jeho potrieb a budú posilňovať také klientovo konanie, ktoré mu umožní aktivizovať vlastný potenciál. Rozmanitosť ľudských životov kladie na školy, ktoré pripravujú sociálnych pracovníkov požiadavku, aby im umožnili počas štúdia v dostatočnej miere precvičovať vnímanie s porozumením, reflektovať vlastné postoje a trénovať požadované profesionálne zručnosti. Pričom je treba upevňovať v ich myšliach fakt, že kvalitná pomoc sa spája s nasledovnými princípmi: *rýchlosť, ľudská dôstojnosť, láskavosť, sloboda, vecná správnosť, vhodná aplikácia a ekonomický princíp pomoci*⁶¹.

Škola by tiež mala viesť svojich študentov k tomu, aby sa zaujímali o ďalšie možnosti vedeckého budovania sociálnej práce. Jej študenti sa spolu s ňou podieľali na terénnom

⁶¹ Ekonomický princíp pomoci vysvetľuje Arltová ako najväčší výkon (v zmysle účinku) spojený s najmenším úsilím (Arlt, 1958).

výskume, čím sa Arlt podarilo nazhromaždiť rozsiahlu zbierku materiálov, ktoré používala priamo vo výučbe. Na základe týchto reálnych podkladov potom študenti vypracovávali návrhy na riešenie konkrétnych foriem pomoci, alebo sa učili odhaľovať indikátory, ktoré mali potenciál vyvolávať zmeny v živote jedincov aj spoločnosti. Tieto svoje skúsenosti Arlt zapracovala aj do svojich prác, čím umožnila, aby z jej poznatkov čerpali aj ďalší pedagógovia, ktorí sa podieľali na príprave sociálnych pracovníkov.

Záverom

Ilse von Arlt nesporne prispela k vzniku profesionálnej sociálnej práce v Rakúsko-Uhorsku a jej následnému rozvoju v Rakúsku v medzivojnovom období. Viaceré jej myšlienky sú inšpirujúce aj pre súčasnú sociálnu prácu.

Chápanie sociálnej pomoci ako súčasť komplexnej sociálnej práce, ktorá je určená nielen ako profesionálna pomoc jednotlivcovi, ale v svojej podstate je tiež príspevkom k sociálno-kultúrnemu rozvoju spoločnosti ako celku. Arlt (1925, 1958) počas celej svojej tvorivej činnosti poukazovala na potrebu zaoberať sa na vedeckej úrovni chudobou, ktorú chápala ako základnú príčinu sociálnych problémov klientov. Chudoba je najvýznamnejším faktorom, ale nie jediným, ktorý zapríčiňuje neschopnosť napĺňať základné ľudské potreby. Sociálna práca v jej chápaní je pozitívne orientovaná profesia, ktorej hlavným cieľom je pomôcť klientom dosiahnuť primeranú kvalitu života všetkých občanov. Na mikrorovine sa tento cieľ napĺňa priamou prácou s jednotlivcom, pri ktorej sociálni pracovníci využívajú najnovšie vedecké poznatky pre plánovanie efektívnej pomoci. Na makroúrovni sa sociálni pracovníci orientujú na tvorbu pozitívnej sociálnej politiky, predovšetkým sociálno-právnej ochrany, ktorá môže zabezpečiť všetkým občanom primeranú mieru pomoci, ktorá má byť garantovaná štátom.

Prepájanie individuálnej a sociálnej roviny pri budovaní sociálnej práce v teoretickej i praktickej rovine poukazuje na skutočnosť, že Ilse von Arlt použila systémový prístup a to v čase, keď sa tento ešte neuplatňoval. V jej prácach sa opakovane stretáme s upozorňovaním na ekosociálne súvislosti sociálnej práce, ktorá vyúsťuje do požiadavky, aby sociálna práca smerovala k zlepšovaniu životnej úrovne spoločnosti ako celku.

Sociálna práca sa nemá usilovať len o odstraňovanie biedy a utrpenia z individuálnych ľudských životov (čo podľa nej predstavuje negatívny prístup k profesii), ale má sa zamerať na to, aby jej prostredníctvom klienti mohli zažívať pocity radosti a spokojnosti (pozitívne ladená

sociálna práca). Za nadčasové pokladáme jej presvedčenie, že jednoduchým poskytovaním peňazí toto nie je možné.

Úlohy:

- 1) Porovnajte Arltovej názory na vzdelávanie sociálnych pracovníkov s niekym z jej súčastníkov.
- 2) Porovnajte jej názory na vzdelávanie sociálnych pracovníkov s vlastným štúdiom a diskutujte o zhodách a rozdieloch.

7 Otto Rank - jeho vplyv na teóriu a prax sociálnej práce

22. apríla 1884 – 31. októbra 1939

V rámci predstavenia osobností, ktoré nie sú až tak často spomínané v súvislosti so sociálnou prácou, no napriek tomu svojim prínosom obohatili jej oblasť, by sme radi predstavili psychológa, psychoterapeuta, filozofa pedagóga, psychoanalytika a jedného z najvplyvnejších teoretikov 20. storočia Otta Ranka, ktorý sa významným spôsobom pričínil o vytvorenie funkčnej školy sociálnej práce, ktorú propagovali a rozvíjali Virginia Robinson, Jese Taft, Smelley a iní.

7.1 Zo života Otta Ranka

Obr. 14 Otto Rank

Zdroj:

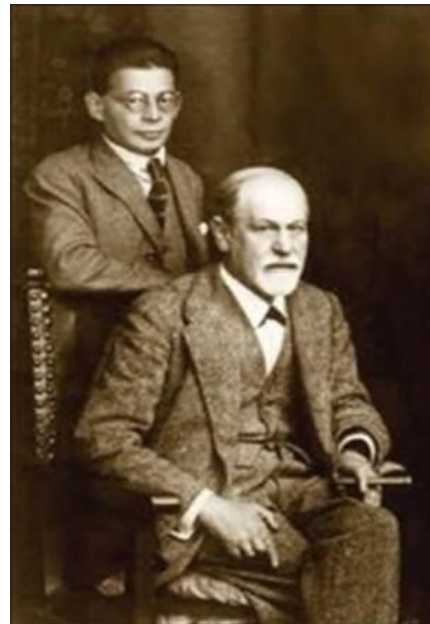
<https://sk.pinterest.com/pin/461759768028314785/>

Otto Rank sa narodil 22. apríla 1884 vo viedenskej židovskej rodine klenotníka *Simona Rosenfelda*⁶² a Karoline rod. Fleischner. Rosenfeldovci nepatrili medzi dobre finančne zabezpečené rodiny a hoci jeho starší brat študoval právo, na Ottovo vzdelanie už peniaze v rodine neboli. Preto sa napriek zlému zdravotnému stavu vyučil za zámočníka. Praktické zameranie jeho vzdelania však nebolo prekážkou jeho celoživotného záujmu o štúdium a poznávanie nového. Od mladosti prejavoval záujem o filozofiu, históriu, literatúru, umenie a ďalšie odbory. Už v mladom veku ho zaujala psychológia a najmä v tom čase rodiaca sa teória psychoanalýzy, za otca ktorej je označovaný Sigmund Freud.

⁶² Zmenu priezviska z Rosenfeld na RANK označil za prvý z činov, ktoré sa spájali s procesom jeho sebautávrania (Lieberman, 1993).

V roku 1904 sa u Ranka prejavili známky depresie sprevádzané suicidálnymi sklonmi. Okolo roku 1905 sa stretol so Sigmundom Freudom⁶³, ktorý sa už predtým zoznámil s niektorými Rankovými prácami. Rank s hlbokým záujmom študoval nielen Freudove práce, ale tiež práce Alfreda Adlera. Jeho záujem o psychológiu a zvlášť o psychoanalýzu prirodzene vyústil do stretnutia so Sigmundom Freudom⁶⁴, ktorý mu v krátkom čase ponúkol miesto tajomníka Viedenskej psychoanalytickej spoločnosti. Rank toto miesto zastával od roku 1906 takmer 20 rokov. Spolu s Freudom pracoval na rozšírení psychoanalytickej teórie, pričom ho zaujímali najmä otázky hodnôt. V kontexte psychoanalýzy rozpracoval okrem iného tiež problematiku legendy, mýtu či umenia. Vo svojej knihe „*Der mythus der Geburt des Helden*“ (Mýtus o zrode hrdinov - 1909) napríklad Rank analyzuje, ako mýty - zvlášť tie o hrdinských činoch, môžu slúžiť ako zdroj pre kultúrne normy a hodnoty. V roku 1910 sa Rank splupodieľal na založení Medzinárodnej psychoanalytickej asociácie. Pôsoobil ako redaktor dvoch najvýznamnejších psychoanalytických časopisoch a tiež ako generálny riaditeľ vo Freudovom vydavateľstve.

Obr. 15 O.Rank a S. Freud

Zdroj:<http://psicoativo.com/2016/04/otto-rank-filho-favorito-de-freud.html>

Freud, ktorý v mladom Rankovi videl veľký potenciál, ho finančne podporoval počas jeho postgraduálneho štúdia na Viedenskej univerzite, kde v roku 1912 získal titul Ph.D. Vo svojej dizertačnej práci sa ako prvý venoval otázkam psychoanalýzy⁶⁵, pričom centrom jeho odborného záujmu bola téma incestu a zachytenie tejto témy v literatúre.

⁶³ V roku 1902 Zsigmund Freud založil vo Viedni odbornú spoločnosť, ktorú nazval *Wednesday Psychological Society*, tvorenú najmä lekármi, vrátane Wilhelma Stekela, Maxa Kahaneho, Rudolfa Reilera, či Alfreda Adlera, ktorí diskutovali na témy psychológie a neuropatológie. Neskôr sa k tejto skupine pripojili aj odborníci z iných oblastí, nakoľko sa Freud snažil rozšíriť diskusie o politické a sociálne otázky.

⁶⁴ Ako uvádza Lieberman (1985), k stretnutiu Ranka a Freudom prišlo niekedy v roku 1905

⁶⁵ Jeho dizertačná práca mala názov *The Legend Lohengrin*.

V roku 1918 sa oženil s **Beatou Tola Mincer** a o rok neskôr sa im narodila dcéra. Po vydaní jeho práce *Trauma zrodzenia* v roku 1923, v ktorej polemizoval s niektorými Freudovými tvrdeniami, sa vzťahy medzi nimi naštrbili. V roku 1926 sa odsťahoval aj s rodinnou do Paríža, kde pôsobil ako psychoterapeut a medzi jeho klientov patrili aj umelci ako napr. Henry Miller, či Anaïs Nin. Vďaka úspechom, ktoré dosahoval, ale určite aj pre jeho spojenie s Freudom, mohol počas tohto obdobia prednášať na Sorbone, pričom prednášal nielen o psychoanalýze, ale aj o teórii pôrodnej traumy⁶⁶, či o aktívnej terapii ai. (Lieberman, 1985).

V roku 1924 Rank navštívil Spojené štáty, kde prednášal na univerzitách ako je Harvard, Yale, Stanford a University of Pennsylvania na témy ako napr. vzťahy, psychoterapia, „tu a teraz“, umenie, vôľa ako tvorivá sila a neuróza ako neúspech v kreativite ai. (Rank, 1996). Počas jeho pobytu v USA sa stal čestným členom Americkej psychiatrickej spoločnosti. Napokon sa v roku 1934 pre prehlbujúce sa nezhody so Sigmundom Freudom a tiež pre vývoj situácie v Nemecku odsťahoval do USA, pričom sa usadil aj s rodinou v New Yorku. Ani zmena prostredia nepomohla napraviť narušené vzťahy manželov Rankových a tak sa v roku 1939 dohodli na rozvode, krátko po rozvode sa oženil so svojou sekretárkou Estelle Buell. Krátko po sobáši však Rank náhle zomiera na bližšie nešpecifikované infekčné ochorenie. Jeden z jeho životopiscov Khamsi (1997) uvádza, že zomrel na nečakanú reakciu na lieky. Napriek jeho pomerne krátkemu životu, bol nielen vynikajúcim terapeutom, učiteľom, ale aj teoretikom. Celý tento široký záber sa nachádza v jeho prácach, medzi ktoré patria:

- *The Artist* (1907)
- *„Der mythus der Geburt des Helden“* (1909)
- *The Development of Psychoanalysis*, ktorú Rank napísal spolu so Sándorom Ferenczim (1924)
- *„Das Trauma der Geburt“* (1924)
- *Will Therapy*⁶⁷ (1936).

Ako sa sám vyjadril, okrem Sigmunda Freuda ho ovplyvnili tiež také osobnosti ako Friedrich Nietzsche, Henrik Ibsen, či Arthur Schopenhauer (Rank, 1996). Cnaan et al (2008) pokladá za zaujímavé, že napriek nepopierateľne veľkému vplyvu Freuda, si zachoval

⁶⁶ Práca vyšla najskôr v roku 1924 v nemčine a v roku 1929 a v angličtine. Hoci Rank sám chápal túto prácu ako rozšírenie Freudovej teórie, obsahuje viaceré kritické výhrady. Kritizuje hlavne Freudov názor na vzťah medzi terapeutom a pacientom a tiež Freudove názory na význam emócií v živote človeka. Tvrdí, že základom neurózy je odlúčenie dieťaťa od matky počas pôrodu a tiež tvrdil, že mužský sexuálny apetít je vlastne túžbou vrátiť sa do matrice.

⁶⁷ Práca *Will Therapy* vznikala postupne počas viacerých rokov kedy bola prezentovaná formou prednášok až napokon vyšla ako celok v roku 1936 (Cnaan et al 2008).

myšlienkovú autenticitu a originalitu a nestal sa len jedným z Freudových nasledovníkov, či pokračovateľov jeho psychoanalytickej teórie. Rank, ktorý bol nielen teoretikom ale tiež praktizujúcim, kreatívnym terapeutom, napokon obohatil teóriu vo viacerých oblastiach. Za jeho najvýznamnejší prínos je v psychoterapeutickej literatúre označovaná najmä teória pôrodnej traumy, koncept vôle a vnímanie terapeutického procesu (Khamsi, 1997, Cnaan et al 2008) Podľa Liebermana (1985) Rank prispôbil psychoanalýzu potrebám industriálnej spoločnosti, pričom tvrdil, že terapiu je možné skrátiť v prípade ak pacient s terapeutom dobrovoľne spolupracuje a ak verí v možnosť vyliečenia. Premiestnením vzniku neuróz do okamihu narodenia položil Rank základ neskorším americkým terapeutickým prúdom vzdalujúcim sa pôvodnej Freudovej teórii. Rankova snaha o rozvoj psychoanalytickej teórie sa u Freuda nestretla s porozumením, práve naopak. Freud jeho odlišné názory chápal ako kritiku a odmietnutie jeho teórie. Toto nedorozumenie zapríčinilo rozpad osobného a profesionálneho priateľstva trvajúceho viac ako 20 rokov (Cnaan et al, 2008, Liebermana 1985).

7.2 Psychológia Otta Ranka

V roku 1907 Rank vydal dielo *The Artist*. Inšpiráciou k jeho napísaniu bolo Freudovo dielo - *The Interpretation of Dreams*. V *The Artist* modifikoval Freudov záver, že sny vyjadrujú skryté prania. Podľa neho v pravom slova zmysle môže sen iba smerovať k naplneniu želaní človeka, avšak nemôže naplniť jeho najhlbšie úsilie. Veľký dôraz kládol na **osobný rast a sebaaktualizáciu človeka, na schopnosť žiť a definovať sa ako jedinečná osoba, a to aj napriek bolesti, ktorú so sebou život prináša**. Podľa neho je **človek podnecovaný k tvorivosti**, a to prostredníctvom náboženstva, mytológie a sociálnych inštitúcií, ktoré sa k nim vzťahujú (Cnaan et al, 2008). Na základe schopnosti sebaaktualizácie Rank rozlišoval medzi dvomi typmi osobnosti. Medzi umelcom a neurotikom.

- **Umelec** (rojko) – podľa neho predstavuje osobnosť, ktorá je archetypom sebavyjadrenia, osobného rastu a zmeny
- **Neurotik** naopak nedokáže akceptovať sám seba, jeho tvorivá zložka osobnosti nedokáže tvoriť a preto nie je schopný potvrdiť svoje samostatné „ja“ (Cnaan et al, 2008). Khamsi (1997) uvádza, že Rank o ňom tiež hovorí ako o nenaplnenom umelcovi, keď píše, že „neurotik je zlyhaný umelec, ktorému sa nepodarilo potvrdiť a prijať nevyhnutné bremeno rozdielu. Neurotická vina je trestom za to, že nedostatočne prijal tento rozdiel. Neurotik nie je schopný prijať tento rozdiel kladne, ale vykladá si ho

negatívne ako menejcennosť. Rozdiel zostáva problémom až dovtedy, kým nie je predtransformovaný do kreativity“.

Úloha:

Nájdite v literatúre mužské a ženské archetypy a diskutujte o nich v kontexte sociálnej práce.

K priamemu sebazpoznaniu a rozvoju jedinca vedie podľa Ranka **vôľa**, ktorú považoval za hlavnú riadiacu silu v psychologickom vývine, za jedinečnú tvorivú silu, ktorá ovplyvňuje konanie človeka a jeho reakcie na podmienky prostredia. Vôľa predstavuje jednotu medzi uskutočnením a zabránením naplnenia inštinktívnych túžob človeka (Stein, 2010). Rank, na rozdiel od Freuda, *nevnímal vzdor ako niečo negatívne, ale vnímal ho ako vôľu, ktorá sa snaží presadiť smerom k rozvoju* (Cnaan et al, 2008). Rank tvrdí, že vôľa neurotika je rovnako silná ako u umelca, s tým rozdielom, že je vyjadrená opačne (*couner-will*), negatívne (*negative will*). Z toho dôvodu ide vlastne o odmietnutie vedomia vlastnej jedinečnosti. Smalley (In: Stein, 2010) vníma negatívnu vôľu podobne. Píše, že vôľa nie je dobrá alebo zlá, jej vonkajšie prejavy sú výsledkom vnútornej rovnováhy (respektíve nerevonováhy) človeka, ktorá sa viaže na vzťah jedinca k sebe samému ale aj k iným. Negatívna vôľa je prejavom jednotlivca, ktorý si nie je vedomý seba samého ako jedinečnej bytosti, nedokáže odolávať strachu z neistoty a prejavuje sa pocitom viny a menejcennosti. Rank veril, že práve psychoterapia má za cieľ uvoľniť jedinečnosť individuálneho „umelca“ v každom človeku a znížiť prebytok neurotickej viny, čím sa uvoľní kreativita. Bol rozčarovaný nekonečnou analýzou klientov a terapeutickou ideológiou, ktorou sa riadila vtedajšia psychoanalýza. V roku 1924 uviedol Rank spolu s Ferenczim prácu s názvom *The Development of Psychoanalysis*, v ktorej načrtli argumenty pre **časovo obmedzenú terapiu**, ktorú nazvali (*active therapy*). Rank a Ferenczi v tejto práci prezentujú presvedčenie, že tereapia má byť založená na hlbokom a intenzívnom vzťahu

terapeuta a klienta. Tiež vyslovili presvedčenie, že významným aspektom terapie je „tu a teraz“, teda zameranie sa na to, čo klient aktuálne prežíva, čím eliminovali význam rekonštrukcie udalostí a skúseností z obdobia klientovho detstva (Brandell, 2011). Terapia bola navrhnutá tak, aby uvoľnila klientmi pociťovaný tlak a umožnila im znášať separáciu a rozdiel. Rank trval na tom, že skutočná terapia musí byť sústredená okolo klienta, pričom každý prípad má svoju vlastnú techniku a riešenie (Stein, 2010). Terapeuticky sa podľa neho dá robiť len jedna vec, a to umožniť pacientovi **slobodné vyjadrenie vlastných pocitov** (Lieberman a kol. 2011).

7.3 Pôrodná trauma - príčina sporu s Freudom

Ďalšou príčinou sporu medzi Freudom a Rankom bola jeho teória pôrodnej traumy (*The birth trauma*), ktorú publikoval v roku 1924. V nej za kľúč k neuróze a všetkým neskorším úzkostiam označil **separačnú úzkosť** dieťaťa po opustení maternice matky a psychickú reakciu na toto oddelenie. Podľa Ranka dieťa prežíva narodenie ako hlboký, traumatizujúci šok na fyziologickej aj psychickej úrovni, ktorý vytvára úzkosť a táto pôsobí na jedinca celý jeho život. Podľa Ranka všetky neurózy pramenia práve z pôrodnej úzkosti. Oddelenie sa dieťaťa od matky je pôvodnou traumou a každé neskoršie „oddelenie“ je vnímané ako ohrozujúce a traumatizujúce. Cieľom každého neskoršieho potešenia je snaha o obnovenie primárnej rozkoše, pričom za najuspokojivejší prostriedok primárnej rozkoše označil Rank sexuálny akt (Roazen, Swerdloff, 1995).

Bol presvedčený, že zážitky dieťaťa v momente pôrodu a úzkosti vzniknuté separáciou od matky sa objavovali v prenosových reakciách. Tieto **zážitky nazval pôrodnou traumou**. Jeho pozorovanie reakcií pacientov, vo vedomo riadenej činnosti terapeuta ho viedlo k názoru, že každý pacient reagoval na terapeutickú situáciu vo vzťahu k narodeniu a zaznamenal afektívne znovu prežitie pôrodnej traumy. Rank (In: Stein, 2010) na základe svojich klinických pozorovaní, v ktorých experimentoval s obmedzeným časom na terapiu, rozvinul **tri nové nástroje psychoanalýzy**:

- zameranie sa na prítomnosť v terapeutickom procese (princíp „tu a teraz“);
- uznanie prenosu nie ako sexuálneho javu, ale ako pokusu o obnovenie biologického puta s matkou;
- využitie časového obmedzenia v terapeutickom procese ako hlavného prvku kontroly (orientácia na krátku terapiu).

Podľa Ranka je vnútromaternicová extáza prerušená agóniou biologického pôrodu, pričom jej dôsledky sú trojaké:

1. narodili sme sa s pocitom hlbokkej úzkosti a strachu, s nevedomou bolesťou z rozdielu bytia a nebytia;
2. pôrodná trauma je skúsenosťou prvotného útlaku/represie;
3. v našom podvedomí je neustále prítomná celoživotná túžba vrátiť sa do prvotného „strateného raja.“

Rank poznamenáva, že ako úzkosť pri narodení tvorí základ každej úzkosti a strachu, tak každé potešenie je v konečnom dôsledku navrátenie sa k vnútromaternicovému prvotnému potešeniu (Khamisi, 1997).

Aj keď Freuda spočiatku zaujala Rankova teória, nesúhlasil s redukciou úlohy otca, ktorého Freud považoval za „orgán, zabraňujúci incestu.“ Neskôr teóriu pôrodnej traumy úplne zavrhol, pretože bola v rozpore s jeho historickým a biologickým vysvetlením neuróz (Lieberman, 2011). Kontrast s Freudovou kastrácnou teóriou spočíval najmä v tom, že Rank na rozdiel od Freuda za hlavný pôvod traumy nepovažoval kastráciu, ale pôrod, za prvotný objekt libida nepokladal penis, ale prsník a za **základný vzťah považoval vzťah matka-dieťa**, čím napadol Freudovo presvedčenie, že vzťah k otcovi je prvotný a znamená prvú identifikáciu. Úplne tak otriasol základmi oidipovského komplexu a nútil psychoanalytikov k jeho opätovnému preskúmaniu (Stein, 2010). Pre lepšiu orientáciu základných rozdielov Rankovej a Freudovej teórie ich uvádzame v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka č.1 Rozdiel teórie pôrodnej traumy a kastráčnej teórie

	Otto Rank	Zsigmund Freud
Teória	Pôrodná trauma	Kastráčna teória
Pôvod neuróz	pôrod	kastrácia
Objekt libida	prsník	penis
Prvotný vzťah	Matka-dieťa	Otec-dieťa

Zdroj: vlastný

7.4 Rankov vplyv na sociálnu prácu

V roku 1935 sa Rank definitívne presťahoval do USA, kde sa stal členom psychoanalytickej spoločnosti. V prednáškach v New Yorku zaujal odbornú verejnosť jeho chápaním terapie, ktorá kládla dôraz *na súčasné vzťahy, súčasné emócie, na odlúčenie a individualizáciu*. Počiatkové pozitívne prijatie však už v roku 1930 vystriedalo odmietnutie Rankovej teórie Americkou psychoanalytickou spoločnosťou, ktorá mu napokon zrušila členstvo⁶⁸.

V priebehu nasledujúcich rokov Rank pôsobil ako **učiteľ, psychoanalytik a nakoniec aj kolega Jessie Taft⁶⁹ a Virginie Robinson⁷⁰**, vedúcich predstaviteľiek *pensylvánskej školy sociálnej práce*. Z pohľadu sociálnej práce je najvýznamnejšie práve jeho pôsobenie na *Pensylvania School of Social Work* (Rank, 1996) a spolupráca s už spomínanými sociálnymi pracovníčkami.

Rank sa s Taft spoznal už v roku 1924, pri svojej prvej návšteve v USA. Taft sa podieľala neskôr na preklade viacerých jeho prác a práve ona mu ponúkla príležitosť vyučovať na Pensylvánskej univerzite, na katedre sociálnej práce (Stein, 2010). V spolupráci s Virgiou Robinson zapracovali Rankovu analytickú teóriu do rodiacej sa teórie funkčnej prípadovej sociálnej práce.

Terapia je skúsenosť získaná v špecifickom procese učenia, v rámci ktorého sa klient môže odnaučiť maladaptívnemu správaniu sa s využitím kreativity klienta a poradenstva, ktoré je súčasťou procesu. Pre klasickú psychoanalýzu je charakteristický vzťah, v ktorom má terapeut dominantné postavenie experta. Rank odmietal túto „zámernú vzdialenosť“ terapeuta a klienta, ktorá je dôsledkom takéhoto vzťahu a poukazuje na potrebu, aby interakciám, ktoré vo vzťahu prebiehajú terapeut venoval primeranú pozornosť. Súčasťou pozornosti terapeuta majú byť aj emócie a prania, ktoré sa spájajú s terapeutickým procesom. Známy je Rankov

⁶⁸ Libermann (2011) uvádza, že k zrušeniu členstva Americká psychoanalytická spoločnosť pristúpila pod tlakom Sigmunda Freuda, ktorý sa údajne vyhrážal, že ak tak neurobí, ukončí svoje členstvo on.

⁶⁹ Jessie Taft (1882-1960) sociálna pracovníčka, psychologička a sociologička. Pôsobila ako asistentka dozoru v Newyorskej štátnej polepšovni pre ženy a tiež pre State Charities Association of New York. V rokoch 1934-1950 pôsobila ako riaditeľka školy sociálnej práce na Pensylvánskej univerzite. Jej práce sa zameriavajú najmä na oblasť obhajovania detských práv, spolu s Robinson si adoptovali dve deti. Je pokladaná za významnú predstaviteľku v sociálnej práci, ktorá sa pričínila o rozvoj funkčnej školy v teórii a praxi sociálnej práce (NASW, 2014).

⁷⁰ Virginia Robinson (1883-1977) blízka spolupracovníčka Jessie Taft. , bola silno ovplyvnená teóriou Otta Ranka na základe ktorej poukazovala, že ústredným činiteľom v riešení prípadov nemá byť sociálny pracovník ale samotný klient. V roku 1918 začala pôsobiť na škole sociálnej práce na Pensylvánskej univerzite, neskôr sa stala jej prodekanou a zástupkyňou riaditeľa. Jej práce sa týkajú mnohých oblastí praxe ale osobitý záujem venovala starostlivosti o dieťa (NASW Foundation, 2017)

výrok, že vzťahy sú emócie. Popieranie citového života vedie k popretiu vôle a tým aj k popretiu tvorivého života. Citový život každého človeka existuje v prítomnom čase, tento fenomén zapracoval do svojej teórie pod názvom „tu a teraz“. Na rozdiel od Freuda, bol Rank presvedčený, že emócie sú nevyhnutným prvkom liečby a sú rovnako dôležité pre terapeuta aj pre klienta (Lieberman 1985). Ako napísal Polster (1968), Rank do svojej terapie priniesol ľudský vzťah. Podľa Ranka vzťah, ktorý sa vytvorí medzi terapeutom a pacientom počas liečby, im umožňuje spolu určiť si spôsoby, pomocou ktorých môžu využiť tvorivé myslenie klienta na to, aby si uvedomil prítomnosť, ktorú žije. Pomocou vzťahu sa klient učí opustiť sebadeštruktívne myslenie a cítenie a zamerať svoju pozornosť na súčasnosť⁷¹. Podľa Ranka terapeut má podporovať klienta v tom, aby využil svoju kreativitu. Rank hovoril o „funkčnom vzdelávaní“, teda o rozvoji klienta prostredníctvom terapie, v rámci ktorej terapeut môže využívať napr. skupinové riešenie problémov, organizované učenie, či budovanie tímu. Cieľom terapie, ktorú nazýva **činnosťná terapia**, ale tiež aj činnosťné učenie, ktoré je založené na kladení „provokačných“ otázok, ktoré nútia klientov opustiť ich stereotypické reakcie a preskúmať svoje negatívne presvedčenie a predpoklady z iného uhla. Tieto otázky pomáhajú členom skupiny opustiť ich deštruktívne myslenie a vidieť a zažiť svet priaznivejším spôsobom. Tento proces vytvára nové možnosti, ktoré umožňujú pacientom ponoriť sa do objavovania iného sveta, ktorý predtým nevideli a nezažili (Lieberman 1985),

Pre sociálnu prácu je významná aj Rankova teória o význame vôle (will), ktorú pokladal za základnú súčasť Ega. Vôľu je možné chápať ako pozitívnu organizáciu, vedenie a usmerňovanie inštinktívnych tendencií jedinca ako sú pudy a sklony. Chcenie, respektive vôľa vzniká a rozvíja sa ako vnútorná sila, ktorá je negatívne zameraná voči nátlaku, čo umožňuje človeku čeliť donúteniu. Podľa Ranka sa vôľa vyvíja v troch postupných krokoch.:

- 1) krokom rozvíjania tejto vnútornej sily je tendencia dieťať a prekonávať prekážky a oddolávať nátlaku,
- 2) krokom vo vývoji vôle sa prejavuje v snahe o dosiahnutie jednotlivých vecí, v túžbe po tom, čo majú iní,
- 3) krok je charakteristický tým, že človek sa neporovnáva podľa cudzích pravidiel, či štandardov, ale pozitívne preberá zodpovednosť za svoje vlastné správanie.

Úlohou terapeuta je podporovať klienta/pacienta pri posilňovaní jeho vôle, alebo jeho tvorivej sily.

Rank popísal tri charakterové typy:

- 1) **Priemerný človek** je ten, kto sa vzdáva svojej vlastnej vôle a akceptuje chcenie skupiny. Akceptovaná realita sa stáva jeho vlastnou pravdou. Necháva si pre seba svoju

⁷¹ Neurózu spájal Rank práve so sebadeštruktívnym myslením

vlastnú fantáziu, obsah ktorej pokladá za zlý. Tento postoj mu zabezpečuje, že je menej vystavený konfliktom, ale zároveň má menej príležitostí byť kreatívnym

- 2) **Neurotik.** Nevie sa prispôbiť záujmom skupiny a súčasne nie je schopný presadiť svoju vlastnú vôľu. Trápi sa pocitmi menejcennosti a bojuje s pocitom viny. Zápasí s vonkajšími i vnútornými tlakmi. Svoju fantáziu musí potlačiť, alebo skrývať pred ostatnými. Svoje pocity viny zameriava proti sebe samému.
- 3) **Kreatívny človek** sa vyznačuje plným prijímaním a potvrdzovaním samého seba, je v hramónii s vlastnými silami a ideálmi. Ideály si nevytvára iba tým, čo je dané, ale vlastným, uvedomelým vyhl'adávaním a výberom. Nachádza svoju vlastnú pravdu z dojmov, využíva ju k všeobecným, alebo reálnym výtvorom. Je schopný adekvátneho života v reálnom svete, bez toho, aby s ním prichádzal do konfliktov.

Zaujímavé je tiež Rankovo vysvetlenie úlohy inštinktov. Podľa neho ľudia disponujú obomi základnými inštinktmi a to inštinktom života a inštinktom smrti. Inštinkt života povzbudzuje ľudí k tomu, aby sa stali kompetentnými, nezávislými jednotlivcami, oproti tomu, inštinkt smrti tlačí ľudí k tomu, aby sa stali členmi nejakého kolektívu, alebo komunity. Ako konštatuje, ľudské bytosti potrebujú zažiť aj odlúčenie aj zjednotenie, bez toho, aby donekonečna kolísali medzi týmito dvoma pólmi. Terapeutický vzťah podľa Ranka umožňuje pacientovi:

- 1) spoznať kreatívnejšie spôsoby myslenia a cítenia sa v situácii „tu a teraz“;
- 2) odnaučiť sa sebadeštruktívnym spôsobom myslenia a cítenia v situácii „tu a teraz“.

Rankove prestavy o terapii sa premietli aj do sociálnej práce, konkrétne do tzv. **funkčnej školy**, ktorá sa začala rozvíjať od 40. rokov minulého storočia. Cnaan (2008) píše, že katedra sociálnej práce Pensylvánskej univerzity sa stala baštou funkčného prístupu a priekopníci sociálnej práce viac ako pol storočia rozvíjali funkčný model a prirodzene, že tento sa odrážal aj v ich pregraduálnej príprave. Medzi funkčne orientovaných sociálnych pracovníkov patrili napr. Pray, Robinson a Smalley, ktoré ovplyvnili myslenie mnohých teoretikov a praktikov v oblasti sociálnej práce. **Smalley** (In: Cnaan, 2008) vymedzila **klúčové princípy funkčného prístupu** z ktorých väčšina sa stala princípmi sociálnej práce vo všeobecnosti. Sú to:

1. Terapia by mala byť realizovaná s vedomým obmedzeného času.
2. Pomáhajúci proces sa má realizovať v spolupráci s inými organizáciami.
3. Štruktúra organizácie by mala napomáhať vytváraniu pomáhajúceho vzťahu medzi klientom a sociálnym pracovníkom.
4. Pomáhajúci vzťah medzi sociálnym pracovníkom a klientom je založený na rešpektovaní rozhodnutí a práv klientov – to je považované za nevyhnutné.

Názory na funkčnú sociálnu prácu v dôsledku „freudovskej ortodoxie“ boli medzi samotnými sociálnymi pracovníkmi veľmi rozporuplné a vyústili **až do rozdelenia do dvoch škôl: funkčnej školy** (predstaviteľmi ktorej boli napr. Robinson, Taft, Kenneth Pray, Almen Dawley, Harry Aptaker, Grace Marcus, Ruth Smalley) a **diagnostickej** (alebo psychosociálnej) školy sociálnej práce, ktorá bola silno ovplyvnená freudovským poňatím osobnosti a terapie. Reprezentovali ju Gordon Hamilton, Florence Hollis, Lucille Austin, Fern Lowery a Annete Garrett a i. Hoci funkčná škola zastávala menšinu v USA, do značnej miery ovplyvnila vývoj metód sociálnej práce. Diskusia okolo funkčnej sociálnej práce bola dokonca taká vyhranená, že koncom štyridsiatych rokov, absolventi "funkčných" škôl (napr., Univerzita v Pensylvánii a Univerzita v Severnej Caroline) mali problém s nájdením pracovných miest v zariadeniach, ktoré sa prikláňali k diagnostickej škole (Lloyd, 2008).

Filozofia funkčného prístupu sociálnej práce spočíva v presvedčení, že každý človek je zodpovedný za svoj život a jedine on je najlepšie schopný formulovať svoje vlastné ciele ovplyvnené vlastnými vnútornými a vonkajšími skúsenosťami. Na rozdiel od diagnostického prístupu, funkčný model zdôrazňuje význam doterajších skúsenosti klienta. Prístup používaný v diagnostickej škole bola nahradená pomáhajúcim procesom, v ktorom ide o dynamický vzťah medzi pomocníkom a klientom, pričom klient má v ňom rozhodujúce postavenie (Brandel, 2014).

Tabuľka č. 2: Rozdielne aspekty funkčnej a diagnostickej školy sociálnej práce

	Funkčná škola	Diagnostická škola
Dôraz terapie na:	<ul style="list-style-type: none"> - prítomnosť - „tu a teraz“ - dôležité súčasné vzťahy a problémy - zameranie len na bezprostredný problém definovaný klientom 	<ul style="list-style-type: none"> - minulosť - skúmanie a spracovanie „celej osobnosti klienta“
Časové trvanie terapie	<ul style="list-style-type: none"> - krátkodobá, časovo obmedzená terapia 	<ul style="list-style-type: none"> - dlhodobá terapia založená na hĺbkovom skúmaní histórie života klienta
Vzťah soc. pracovníka a klienta	<ul style="list-style-type: none"> - sociálny pracovník = sprevádzateľ - klient=expert - za stanovenie a výkon cieľov je zodpovedný klient 	<ul style="list-style-type: none"> - sociálny pracovník=expert - klient=prijímateľ - za stanovenie a vykonávanie cieľov terapie je zodpovedný soc. pracovník
Ciele	<ul style="list-style-type: none"> - krátkodobé - stanovené sú klientom počas terapie 	<ul style="list-style-type: none"> - krátkodobé a dlhodobé ciele nastavené sociálnym pracovníkom
Kľúč k osobnej zmene	<ul style="list-style-type: none"> - terapeutický vzťah soc. pracovníka a klienta, v prostredí soc. inštitúcií 	<ul style="list-style-type: none"> - ústredné je riešenie vnútorných konfliktov,

		mobilizácia silných stránok a ega
Liečba	<ul style="list-style-type: none"> - rozvíjanie klientových vnútorných noriem - zameranie sa na jednu fázu života - zmena problémovej oblasti života = psychologická rovnováha osobnosti 	- zameranie sa na celú klientovu históriu

Zdroj: Vlastný

Záverom

Otta Ranka v mnohých oblastiach môžeme považovať za revolučného teoretika svojej doby. Stein (2010) uvádza, že napriek jeho vylúčeniu z psychoanalytickej spoločnosti je prekvapujúce koľko amerických a britských teoretikov (napr. Stack, Sullivan, Erikson, Kohut) čerpalo z jeho konceptov. Zameranie sa na prítomnosť a aktuálne interakcie, koncept vôle, individualizácia, idea „umeleckého typu“ alebo jeho dôraz na vzťah matka-dieťa založený na pôrodnej traume predznamovali mnoho ďalších teórií (behaviorálne, existenciálne smery, či na klienta orientovaný prístup Carla Rogersa) a ovplyvnili generácie sociálnych pracovníkov a psychológov.

Úlohy:

- 1) Vyhľadajte v literatúre názory na význam vzťahu v pomáhajúcich profesiách a porovnajte ho s Rankovými požiadavkami na vzťah terapeuta a klienta.
- 2) Porovnajte Rankove predstavy o profesionálnom vzťahu s Kopřivovými (1997) názormi.

8 Ruth Ida von der LEYEN – inšpirácia pre súčasnú sociálnu prácu

4. januára 1888 -10. júla 1935

Ruth von der Leyen bola významnou nemeckou reformátorkou v oblasti „*Psychopathenfürsorge*“, teda v oblasti starostlivosti o mladistvých „psychopátov“⁷². Svojim profesionálnym pôsobením výrazne prispela k vývoju vedeckých poznatkov v oblasti prevýchovného pôsobenia na deti so psychickými anomáliami a abnormálnym správaním.

8.1 Zo života

Ruth Ida sa narodila 4. januára 1888, ako štvrté, najmladšie dieťa v rodine Dr. Jur. Dr. phil. Alfreda Friedricha von der Leyen a jeho manželky Luise Isabella, rod. Kapp v Charlottenburg (dnes mestská časť Berlína). Otec pochádzal z aristokratickej rodiny von Leyen, ktorá sa venovala aj obchodu. V meste Krefelde založila hodvábný priemysel. Otec pôsobil tiež ako profesor železničného práva na Friedrich Wilhelm University a tiež ako dôverný radca. Významnú pozornosť venoval oblasti národného hospodárstva. Matka, bola dcérou Dr. Fridricha Knappa, ktorý bol v Nemecku váženým liberálnym politikom a spisovateľom (Berger, 1999).

Obr. 16 Ruth Ida von der Leyen

Zdroj: <http://www.archiv-heilpaedagogik.de/down/Medien/Kurzbiographien-Berger/von%20der%20Leyen,%20Ruth.pdf>

⁷² Pri slovných spojeniach – „mladiství psychopati“; „psychopatická starostlivosť“ – vychádzame z pôvodne používaných označení jedincov s poruchami správania a starostlivosti, ktorá im je poskytovaná, tak ako sú uvádzané v pôvodných zdrojoch. Tieto pojmy sme sa rozhodli vzhľadom na charakter a účel príspevku zachovať pre ich autenticnosť avšak sme si vedomí ich stigmatizujúceho významu v súčasnosti.

Rodičia, najmä matka, od detstva viedli dcéru ku kultúre. Ako píše Berger (1999, 2000a) súčasťou jej výchovy boli aj návštevy divadiel, koncertov a výlety. K umeniu, hlavne hudobnému smerovalo aj jej domáce vzdelávanie a neskôr štúdium na prestížnom dvojročnom dievčenskom penzióne. Nebolo prekvapením, že mladá Ruth chcela byť najskôr opernou speváčkou. Tento jej záujem posilnil aj pobyt v Amerike (od októbra 1904 do leta 1905), ktorý absolvovala po smrti svojej matky. Štúdiu hudby a spevu sa venovala celkovo sedem rokov (v rokoch 1905 až 1912). Počas tohto obdobia sa postupne zapájala do činnosti dievčenských a ženských skupín zameraných na charitu a sociálnu starostlivosť. Známa je jej činnosť v spolku „*Mädchen- und Frauengruppe für Berliner soziale Hilfsarbeit*“.

Predpokladá sa, že Ruth von der Leyen bola v rámci dievčenských a ženských skupín „*Mädchen- und Frauengruppen*“ aktívna už v rokoch 1901 – 1904, teda ešte pred svojim pobytom v USA. Práve prostredníctvom angažovania sa v oblasti práce so sociálne slabými získala kontakty so zástupkyňami občianskeho ženského hnutia. Spoznala sa s významnými protagonistkami berlínskeho ženského hnutia a najmä s prominentnými bojovníčkami za ženské práva ako boli Alice Salomon, Helene Lange, Gertrud Bäumer ako aj s Elsa von Liszt. Práve vplyvom pôsobenia Alice Salomon a Elsa von Liszt sa Ruth von der Leyen po siedmych rokoch štúdia hudby a spevu rozhodla upustiť od svojej aspirácie stať sa umelkyňou a rozhodla sa pre štúdium sociálnej starostlivosti. Táto jej skúsenosť ju napokon priviedla na ***Soziale Frauenschule***, ktorú viedla Alice Salomon, ktorú absolvovala v školskom roku 1912/1913 (Berger 2000a, Kramer 1935).

Počas štúdia sa stretla s právničkou Dr. Frieda Duensing, ktorá na škole viedla predmet náuka o práve a v praxi pôsobila ako vedúca nemeckej centrály pre starostlivosť o mládež „***Deutsche Zentrale für Jugendfürsorge***“. Osobný kontakt s Dr. Duensing bol podnetom, aby v rámci dvojročného štúdia absolvovala prax na úrade sociálnej starostlivosti pre mladistvých na berlínskom policajnom prezídiu (Rose, Fuchs, Beddies, 2016). Po krátkej praxi na tomto mieste, ešte pred ukončením skúšok zo sociálnej starostlivosti, nastúpila v apríli 1913 do Nemeckej centrály pre starostlivosť o mládež, kde pracovala pod vedením Dr. Friedy Duensing. Na tomto pracovisku pracovali tiež ***Elsa von Liszt a Maria Hasak***, ich spolupráca trvala až do roku 1921. Po krátkom čase bola Ruth von der Leyen poverená ***vedením oddelenia súdnej pomoci mládeži „Abteilung Jugendgerichtshilfe***“. V berlínskej centrále iniciovala založenie pracoviska, ktoré by sa špecializovalo na súdno-lekárske aspekty práce s mladistvými. Jej zásluhou bol v Berlíne založený „***Jugendgericht und Arzt***“, teda súd pre deti a mládež, súčasťou ktorého boli nielen odborníci z oblasti práva, ale aj z oblasti medicíny, predovšetkým z psychiatrie. Leyen bola presvedčená, že príčiny asociálneho správania detí

a mládeže v niektorých prípadoch môžu byť aj výsledkom iných ako len výchovných vplyvov. Preto sa usilovala na vedeckom základe porozumieť vzťahu medzi kriminalitou mládeže a behaviorálnymi, či vzdelávacími ťažkosťami jedinca. Na tomto základe potom zvažovala vhodnosť, prípadne nevhodnosť výchovných opatrení namierených buď na predchádzanie, alebo na odstránenie problémového správania detí a mládeže. Táto skúsenosť bola podnetom na to, aby sa začala zaoberať psychickými anomáliami u detí a mladistvých (Berger 1999; 2000a, Rose, Fuchs, Beddies, 2016).

V roku 1916 z iniciatívy Ruth von der Leyen sa začala spolupráca medzi „*Deutsche Zentrale für Jugendfürsorge*“ a psychiatrickou klinikou Charité⁷³, na ktorej pravidelne konzultovala jednotlivé prípady s lekármi. Spolupracovala so psychiatrami pri sledovaní výchovných cieľov u jednotlivých detí a mladých ľudí, dôsledne pritom rozlišovala medzi kompetenciami oboch profesií. Táto jej práca a s ňou spojené výsledky, ovplyvnili súdu pre mládež, ktorý postupne čoraz viac prikladal význam *abnormálnemu psychickému základu pre vznik kriminality mládeže*. Ruth von der Leyen presadzovala názor, že len prostredníctvom včasnej diagnostiky a liečebno-pedagogického pôsobenia je možné predchádzať asociálnemu vývinu detí. Dôsledkom toho boli aj zmeny v kriminalite detí a mládeže (ako špecifickej oblasti vedy a praxe), ktorá sa začlenila do širšej oblasti detských vývinových ťažkostí (Dötsch 1998, Berger 2000b).

8.2 Špecializácia na oblasť starostlivosti o mládež s anomáliami v správaní

Leyen úzko spolupracovala predovšetkým s psychiatrom **Franzom Maxom Albertom Kramerom**, s ktorým zdieľala presvedčenie, že deťom a mládeži, ktoré spoločnosť označovala ako „mladých psychopátov“ je potrebné venovať mimoriadnu vedeckú pozornosť a praktickú pomoc. V októbri 1918 bol s enormným úsilím Ruth von der Leyen⁷⁴ založený nemecký spolok pre starostlivosť o mladistvých psychopátov „*Deutscher Verein zur Fürsorge für jugendliche Psychopathen*“, v ktorom až do svojej predčasnej smrti zastávala Ruth von der Leyen pozíciu výkonnej riaditeľky. Rovnakú pozíciu zastávala od roku 1921 v *Deutschen Zentrale für Jugendfürsorge*. Pod spolok patrilo niekoľko malých pracovísk (kancelárii) a dva vysunuté ústavy „*Außenwohnheime*“. Bol považovaný za poradenské pracovisko pre liečebnú výchovu „*Beratungsstelle für Heilerziehung*“ (Kramer 1935, Berger 1999; Akten-Einsicht

⁷³ Táto nemocnica bola najstaršou nemocnicou v Berlíne a najväčšou univerzitnou klinikou vo vtedajšej Európe.

⁷⁴ Dr. Franz M. A. Kramer, ktorý bol neurológom a psychiatrom, vo svojom článku z roku 1935 píše, že išlo o ich spoločné úsilie o vznik tejto spoločnosti.

2011, 2012). Popri liečebno-pedagogickej práci a jej organizovaní bolo jeho cieľom podieľať sa na vedeckom výskume. Na zasadnutiach členov spolku sa o. i. rokovo o možnostiach vytvárania účelnej vedeckej spolupráce s rôznymi, na danej problematike zainteresovanými, pracoviskami, ale tiež jednotlivcami pôsobiacimi v rámci Nemecka i v zahraničí. Okrem nadväzovania a udržiavania spolupráce, k ďalším významným úlohám spolku patrilo tiež iniciovanie vzniku a podpora novo vznikajúcich organizácií angažujúcich sa v danej oblasti; realizácia výskumov a v nadväzovať na ich výsledky plánovať a navrhovať výskumy nové a usporadúvať konferencie, ktoré chápali ako priestor pre šírenie nového poznania a vedeckú výmenu skúseností. Celá publikačná činnosť spolku bola pod kompetenciou vydavateľstva časopisu, ktorý sa orientoval na výskum zameraný na deti „*Zeitschrift für Kinderforschung*“ (ktoré neskôr prevzal Julius Springer). Zameranie časopisu i spolku bolo rovnaké a to *vedecké skúmanie výchovných ťažkostí/porúch správania, kriminality mládeže, psychopatie u mladistvých; liečebná pedagogika v teórii a praxi a zároveň ošetrovanie otázok hraníc oboch týchto oblastí (liečebnej pedagogiky na jednej strane a psychiatrie na strane druhej)*. Podrobné informácie zo všetkých týchto oblastí v podstatnej miere prispeli k publikačnej činnosti Ruth von der Leyen (Berger, 1999; Kramer, 1935).

Až do svojej smrti Ruth von der Leyen venovala svoj záujem primárne problematike kriminality mladistvých, jej príčinám, možnostiam jej prevencie a tiež úlohám spolku. Podľa slov dr. Kramera (1935, s. 309), venovaných pamiatke Ruth von der Leyen, „*bez ohľadu na jej chorobu, ktorá vplývala na jej sily sa aj napriek tomu neúnavne venovala činnosti spolku, ktorý založila*“. Jej pracovná oblasť tvorila hranicu medzi pomocou mládeži a psychiatriou. Počas práce v nemeckom spolku sa činnosť berlínskej miestnej skupiny zamerala prevažne na praktickú prípadovú prácu „*Einzelarbeit*“. Slovom Ruth von der Leyen (1931), starostlivosť o „*psychopatické deti*“ sa má vo svojej vnútornej podstate zamerať na úlohy, na prípadovú prácu „*Einzelarbeit*⁷⁵“ s deťmi, ktoré majú ťažkosti alebo ich vytvárajú. Zdôrazňovala, že človek pracujúci v oblasti opatrovateľskej a sociálno-pedagogickej starostlivosti by si mal byť vedomý plynulého prechodu medzi normálnym a abnormálnym. Mal by v tejto súvislosti porozumieť tesnému prepojeniu troch komponentov – základu (individuálnej výbavy), zážitkov a prostredia v živote každého dieťaťa, ktoré potrebuje doplnkovú a náhradnú výchovnú pomoc „*Erziehungshilfe*“ (Leyen 1931, Berger 1999).

Medzi hlavné úlohy, ktoré v rámci vlastnej organizačnej činnosti spolku Ruth von der Leyen stanovila patrili:

⁷⁵ Termín Einzelarbeit zodpovedá anglickému termínu Individual work

- vedenie poradenských pracovísk „*Beratungsstelle*“,
- dozor nad výchovnými a uzdravovacími/rekreačnými ústavmi „*Erziehungs- und Erholungsheime*“,
- spolupráca so psychiatrickou klinikou Charité, predovšetkým s pozorovacou stanicou „*Beobachtungsstation*“, ktorá bola zriadená spolkom (Leyen 1931).

Vo svojej práci sa držala princípu, že „psychopatické deti“ je nevyhnutné, čo možno najskôr zachytiť (prostredníctvom spomínanej včasnej diagnostiky), napojiť ich dlhodobo na sieť poradenských pracovísk a to nezávisle od toho či už sa nachádzajú v pozorovacej stanici, vo vlastnom alebo náhradnom výchovnom prostredí. Poradenské pracoviská boli miestom, kde tieto deti, ale rovnako aj ich rodičia, mohli získať radu i praktickú pomoc. Samozrejme, všetky opatrenia boli realizované len za spolupôsobenia psychiatrov. V rámci tzv. „otvorenej starostlivosti“, teda starostlivosti bez vyňatia dieťaťa z domáceho prostredia⁷⁶, boli hlavnými pracovnými nástrojmi rozhovory s klientmi v poradenských pracoviskách a návštevy v domácnosti. Tým sa do značnej miery zamedzilo umiestňovaniu detí do výchovných ústavov. Na základe priebežného pozorovania detí na poradenských pracoviskách až do veku mladej dospelosti bol získaný hodnotný materiál, ktorého vedeckým spracovaním sa Ruth dôkladne zaoberala (Kramer, 1935).

Ruth von der Leyen v rámci poskytovanej starostlivosti vyzdvihovala význam rekreačných pobytov „*Erholungsfürsorge*“, ktoré boli ponúkané v Nienhagen an der Ostsee, teda v jednom z ústavov spolku. Tu bolo možné vo forme prázdninových pobytov podporovať fyzické posilnenie detí za súčasného spolupôsobenia liečebnej pedagogiky (Kramer, 1935).

Čo sa týka praktickej oblasti pôsobenia Ruth von der Leyen, podľa spolupracovníkov disponovala výnimočnou schopnosťou vcítienia sa do človeka a pevnou rukou a zároveň dokázala vždy trefne vybrať tú najvhodnejšiu cestu. Aj napriek svojej schopnosti hlbokého porozumenia sa dokázala bezpečne vyhnúť prílišnej „mäkkosti“ a ústupnosti pri práci s deťmi. Keď to bolo v konkrétnom prípade potrebné, dokázala byť prísnu a zakročiť, rovnako ako byť aj chápravou a láskavou (Kramer, 1935).

⁷⁶ Dnes by sme použili skôr termín komunitná starostlivosť.

8.3 Problémy v liečebno-pedagogických výchovných ústavoch

Ruth von der Leyen presadzovala začlenenie výchovy psychopátov („*Psychopathenerziehung*“) do širokého rámca liečebnej pedagogiky. Súčasťou takejto pedagogiky podľa nej boli aj liečebnopedagogické opatrenia zacielené na oblasť podpory a výchovy psychopatických detí a mladistvých. Požadovala zriadiť viaceré inštitúcie napr. spomínané liečebno-pedagogické poradenské pracoviská, pozorovacie stanice na psychiatrických klinikách, ale tiež liečebno-pedagogické výchovné domovy/ústavy (trvalé domovy) „*heilpädagogische Erziehungsheime (Dauerheime)*“. Popri tom nezamľčovala ani problémy, ktoré sa v tzv. trvalých domovoch „*Dauerheime*“ vyskytovali.. Vyjadrené slovami Ruth (In: Berger, 1999, s. 360): „*Odhladiť od praktických úspechov, ktoré sú dosahované prostredníctvom liečebnej výchovy psychopatických detí, nám výchova v domovoch/ústavoch pri spoločnom živote detí a mládeže nastoľuje aj množstvo vnútorných a vonkajších problémových otázok: akumulácia psychopatických detí, dĺžka výchovy v domove, vzdelávanie personálu (výchovnej sily), otázky povahy a cieľov výchovy psychopátov, psychopatické malé deti, labilnosť/nestálosť, súvislosť medzi organickými ochoreniami a problémami vo výchove atď.*“. Aj v tom čase prebiehali diskusie o vhodnej kapacite takýchto zariadení. Otázku zoskupovania veľkého počtu psychopatických detí⁷⁷ pokladala Ruth za vyriešenú, za predpokladu dodržania určitých princípov, pričom nasledujúce dva pokladala za nevyhnutnú podmienku:

- vhodné zatriedenie detí do skupín,
- kvalitný personál.

Podľa nej, ak sa dodržia princípy, potom je možné dosiahnuť úspechy vo výchove aj pri veľkej komunite psychopatických detí a mladistvých. Dĺžka výchovného pobytu je podľa Leyen závislá od:

1. predchádzajúcej dĺžky trvania výchovných problémov,
2. úsudku, postoja a pripravenosti k výchove zo strany prirodzeného vychovávateľa,
3. zhluku psychopatických črt u konkrétneho dieťaťa, inými slovami, od závažnosti jeho psychopatie,
4. inteligencie dieťaťa,

⁷⁷ Ruth von der Leyen odporúčala zriaďovať malé domovy, napríklad v liečebno-výchovnom domove, ktorý sa nachádzal v zámku Ketschendorf, bolo dočasne umiestnených najviac 30 detí.

5. a konečne od skutočnosti, či v predošlom období u daného jedinca došlo k častým zmenám vo výchove alebo od dĺžky už predošlej výchovy v domove, v ústave, či umiestnenia v liečebno-výchovnom domove. Nebolo zriedkavosťou, že pobyt mladistvého sa pred umiestnením do liečebno-výchovného domova zmenil aj 40 – 50 krát. (Leyen, 1931, 1926, Berger, 1999)

Ruth von der Leyen (1926, 1931) v tejto súvislosti argumentovala, že príliš dlhé trvanie pobytu v liečebno-výchovnom ústave je pre dieťa vždy ohrozujúce a to z dôvodu silného odvyknutia si od „normálneho“ spoločenstva. Zohľadňovanie psychopatickej konštitúcie, ktoré je prirodzene súčasťou procesu výchovy v liečebno-výchovnom ústave, môže dieťa dlhodobo zasiahnuť. Ide najmä o prípady, kedy je nutné dlhoročné zotrvanie dieťaťa v ústave, pričom toto dieťa nemá vlastný domov, alebo má oslabenú potrebu rodiny, pretože v predchádzajúcom období domov našiel len v liečebno-výchovnom ústave. Podľa Ruth von der Leyen pri dlhoročne trvajúcej zanedbanosti (vnútornej a vonkajšej) je potrebné zamerať sa na to, aby dieťa, či mladistvý získal náhľad na príčiny svojho vykoľajenia, aby sa naučil prostredníctvom vlastných síl vzdorovať podobnému vykoľajeniu v budúcnosti. Čas, ktorý dieťa potrebuje v práci na sebe samom je však častokrát podceňovaný (Berger, 1999, Leyen 1926).

8.4 Dôraz na vzdelávanie

Popri praktickej práci s mladistvými sa venovala aj pedagogickej činnosti, ktorá bola jej srdcovou záležitosťou. Sama vyučovala na viacerých nemeckých školách sociálnej starostlivosti a to formou špeciálnych kurzov o i. aj na berlínskej sociálnej škole pre ženy. Viedla tiež množstvo vzdelávacích kurzov pre vychovávateľov, vedúcich pracovníkov pre prácu s mládežou „Jugendleiterinnen“, pracovníkov z oblasti sociálnej starostlivosti o mládež, psychiatrov, sudcov pre mladistvých, lekárov a pre ďalšie profesijné skupiny. Ako vedúca nemeckého spolku na podporu pre mladistvých psychopátov „*Deutschen Vereins zur Förderung für jugendliche Psychopathen*“, usporiadala odbornú konferenciu a rokovanie zamerané na podporu spolupráce rôznych a rozdielnych profesijných skupín pôsobiacich v rámci starostlivosti o psychopátov. Neúnavne dbala na to, aby sa pracovníci pôsobiaci v rámci poradenských pracovísk a ústavov ďalej vzdelávali, boli podnecovaní k pravidelným rozhovorom vo vzťahu k ich práci, podporovaní k tomu, aby diskutovali o zásadných otázkach

vo vzťahu k danej oblasti a k teoretickému dozvedávaniu (Berger 1999; Kramer 1935, Leyen 1931, 1926).

Úlohy:

- 1) Objasnite ako Leyen chápala význam rekreácie, rekreačných pobytov?
- 2) Čím podmienila úspech prevýchovných programov?

8.5 Publikačné dielo

Mnohé publikácie o organizačných a praktických otázkach, o vedeckých výsledkoch a pozorovaniach v oblasti starostlivosti o psychopatov v tom čase vzišli z rúk Ruth von der Leyen. O tom, že celý svoj život zasvätila oblasti liečebnej pedagogiky, starostlivosti o psychopatov a činnosti spolku, ktorý založila svedčí aj jej publikačná činnosť. Množstvo jej príspevkov bolo uverejnených v časopise „*Zeitschrift für Kinderforschung*“, kde po smrti Johannes Trüpera v roku 1923 prevzala vedenie redakcie (Berger, 1999; Kramer, 1935).

Príspevky Ruth boli súčasťou aj väčších monografií z oblasti pedagogiky, psychiatrie, liečebnej pedagogiky vychádzajúcich v nemeckom jazyku. Na jej články viažuce sa k téme výchovy psychopatov „*Psychopathenerziehung*“ a liečebnopedagogických ústavov „*Heilpädagogische Anstalten*“ odkazovali v monografii „*Handbuch der Pädagogik*“ aj Herman Nohl a Ludwig Pallat. Medzi jej najvýznamnejšie práce patrí napr.:

- Wege und Aufgaben der Psychopathenfürsorge I, III, IV in: ZfK, (1923 - 1927)
- Wege und Aufgaben der Psychopathenfürsorge II, in: Bericht über die dritte Tagung über Psychopathenfürsorge 1924, Berlin: Julius Springer 1925, s. 46-56
- Stätten für Beratung, Beobachtung und Unterbringung psychopathischer Kinder und Jugendlicher, in: ZfK (1927), s. 311-328
- Schutzaufsicht über psychopathische Kinder, Langensalza 1927

- Leyen, Ruth v. d.; Marcuse, Dora: Stätten für Beratung, Beobachtung und Unterbringung psychopathischer Kinder und Jugendlicher, in: ZfK (1928), s. 468-492
- Fürsorge für jugendliche Psychopathen in ausserdeutschen Ländern, In: Monatsschrift Deutscher Ärztinnen 4 (1928), s. 143-147
- Die Berufsschwachen und Gefährdeten, in: Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht (Hrsg.): Die Volksschülerin, Berlin 1927, s. 167-177
- Eingliederung der Fürsorge für jugendliche Psychopathen in Jugendrecht und Erziehung, in: Zeitschrift für Kinderforschung, Berlin 1931, Bd. 38

Smrť, žiaľ, predčasne ukončila jej pôsobenie⁷⁸. Slovmi jej spolupracovníkov sa Ruth až do svojho konca zaoberala plánmi budúceho usporiadania práce v oblasti starostlivosti o psychopatov (Kramer, 1935; Rose, Fuchs, Beddies, 2016).

Záverom

Ruth von der Leyen v rámci svojho pôsobenia stanovila princípy, ktoré v súčasnosti môžeme nazvať princípmi reedukácie. Veľký dôraz kládla na prípadovú prácu „*Einzelarbeit*“, včasnú diagnostiku, komunitnú starostlivosť na úkor ústavnej starostlivosti (samozrejme, v závislosti od konkrétneho prípadu), pomoc poskytovanú aj rodičom dotknutých detí a i. V dnes presadzovaných princípoch sa Ruth zdôrazňované princípy nielen objavujú, ale tvoria základ starostlivosti v neväzenských formách „non-custodial measures“, u nás známych špeciálnych výchovných zariadeniach, kde sú umiestňované deti s poruchami správania, mladiství s delikventnými formami správania. V súčasnosti sa v ústavnej starostlivosti popri jej pôvodných princípoch, ako „nové“ prirodzene zdôrazňujú *rešpektovanie a ochrana ľudských práv, dodržiavanie a presadzovanie charty práv detí, väčší dôraz je kladený na posilnenie silných stránok detí a mladistvých a na ochranu a podporu ich reziliencie a i.*

Princípy reedukácie Ruth von der Leyen

- orientácia na úlohy a praktickú prípadovú prácu „*Einzelarbeit*“,

Princípy reedukácie v súčasnosti

- princíp nediskriminácie (Tomita, 2014).

⁷⁸ Ruth von der Leyen spáchala samovraždu. Dôvody tohto jej tragického rozhodnutia nie sú známe. O príčinách jej samovraždy sa paradoxne znovu začalo uvažovať až v ostatných rokoch, čo súvisí s novým nárastom záujmu o jej život a dielo. Ako uvádza Gartz (2008 In Rose, Fruchs, Beddies 2016), príčinou jej samovraždy mohla byť depresia, ktorou trpela mnoho rokov, ale aj nešťastná láska .

- zohľadnenie tesného prepojenia 3 základných komponentov, ako príčiny abnormálneho vývoja: *individuálna výbava (základ) – minulé zážitky – vplyv prostredia*,
- včasná diagnostika,
- dlhodobá starostlivosť cez poradenské pracoviská (bez ohľadu na to či je aktuálne poskytovaná ambulantná či ústavná starostlivosť),
- poradenstvo a praktická pomoc poskytovaná deťom aj ich rodičom
- úzka spolupráca so psychiatrami
- uprednostňovanie a podpora tzv. „otvorenej starostlivosti“, t. j. bez vyňatia dieťaťa z rodiny
- začlenenie rekreačných pobytov do starostlivosti, ako podpora fyzického posilnenia detí za spolupôsobenia liečebnej pedagogiky
- pri ústavnej starostlivosti: zatriedenie detí do vhodných skupín
- kvalitný, odborný, vzdelaný personál
- trvanie ústavnej starostlivosti v závislosti od:
 - *predchádzajúcej dĺžky/trvania výchovných problémov;*
 - *pripravenosti vychovávať a schopností prirodzeného vychovávateľa*
 - *závažnosti psychopatie v konkrétnom prípade*
 - *inteligencie dieťaťa*
 - *predchádzajúceho umiestnenia*
- Rodina, ako partner v reedukácii – *plánovanie starostlivosti, návštevy, spoločné aktivity* a i. (Geurts, Boddy, Noom, Knorth, 2012; Tomita, 2014).
- Rešpektovať a zabezpečiť adekvátny životný štandard, fyzický a psychosociálny vývoj, osobnú starostlivosť a výchovu (Tomita, 2014).
- Ochrana proti všetkým formám týrania a zanedbávania (Tomita, 2014).
- Umiestňovanie detí do ústavného zariadenia nachádzajúceho sa v blízkosti rodiny (zvyšuje motiváciu k zjednoteniu rodiny) (Geurts, Boddy, Noom, Knorth, 2012).
- Reintegrácia detí do vlastného sociálneho a rodinného prostredia je najvyšší cieľ (Tomita, 2014; (Geurts, Boddy, Noom, Knorth, 2012).
- Poskytovanie emocionálnej a citovej stability a ochrana resiliencie detí (Tomita, 2014)
- Intervencie zamerané na posilnenie mladistvých, rodičov a rodiny (Geurts, Boddy, Noom, Knorth, 2012).
- Zvyšovať zručnosti zamestnancov vysporiadať sa s konfliktnými situáciami v ústavnej starostlivosti (Tomita, 2014).
- Rešpektovať a podporovať starostlivosť v podmienkach blízkych „normálnemu životu“ (Tomita, 2014).
- Intervencia založená na individuálnom intervenčnom pláne a na báze hodnotenia špecifickej situácie a potrieb dieťaťa (Tomita, 2014).
- Podporovať dobré vzťahy medzi deťmi v ústavnej starostlivosti (Tomita, 2014).
- Vzdelávanie v reedukačnej starostlivosti založené na princípoch zmocňujúceho partnerstva (Skiecevicius, Leliugiene, 2012).

Ruth von der Leyen často opakovala, že predpokladom pre dosiahnutie pozitívnych cieľov v starostlivosti je vzdelaný, odborný a kvalitný personál a uplatnenie medziodborovej spolupráce. Túto jej požiadavku je možné pokladať v súčasnosti za ešte aktuálnejšiu. Dôvodom tohto stavu je jednak obrovská dynamika vedeckého poznania a jednak skutočnosť, že práve vývoj v oblasti vedy priniesol do vedy a následne do praxe prostredníctvom potrebnej špecializácie aj nežiaducu izoláciu jednotlivých oblastí praktického aj teoretického života spoločnosti.

Úlohy:

- 1) Do ktorého „modelu“ sociálnej práce by ste zaradili Ruth van der Leyen? Zdôvodnite svoje rozhodnutie.
- 2) Zamerajte sa na odborný slovník Leyen a nájdite autora/autorku, ktorá používala rovnakú terminológiu.

9 Harriett Moulton BARTLETT - zameraná na sociálne fungovanie

18. júla 1897 – 12. januára 1987

Harriett Moulton Bartlett je meno, ktoré poznajú sociálni pracovníci na celom svete. Zásahu na tom má predovšetkým jej teoretické prepracovanie sociálneho fungovania ako ústredného bodu sociálnej práce. Prekvapilo nás preto, že pri snahe o spracovanie jej života a diela sme nachádzali len kusé, čiastkové informácie, čo je v ostrom kontraste s mnohými ďalšími, podľa nášho názoru aj menej významnými osobnosťami, o ktorých je možné nájsť ucelené štúdie. Napokon sa nám podarilo zostaviť aspoň krátky pohľad na jej život a dielo.

9.1 Životopis

Obr. 17 Harriett Moulton Bartlett

Harriett Moulton Bartlett sa narodila 18. júla 1897 v Lowell, Massachusetts v USA. Jej matka Alice, bola dcérou Olivera Moultona, vedúceho prevádzky v továrni, v meste známom svojimi textilnými továrňami. Otec, Henry bol synom Charlesa Edwarda Adamsa Bartletta, prezidenta *Boston & Lowell Railroad*.

V roku 1907 zomrel na zápal pľúc jej len 13 ročný brat Moulton zomrel. Táto smrť rodinu veľmi zasiahla. Spoločná strata ešte posilnila vzťahy medzi rodičmi a Harriett, ktorá prežila v ich spoločnosti celý svoj život.

Zdroj: <http://www.tbf.org/tbf/22/bartlett>

Vzdelanie:

V rokoch 1914 – 1918 študovala na Vassar College v New Yorku, kde získala bakalársky diplom (fotografia je práve z posledného ročníka štúdia na Vassar College.) V ďalšom vzdelaní pokračovala na London School of Economics and Political Science, kde v roku 1920 získala certifikát v oblasti *Social Science Administration* (sociálnych vied). Po návrate do USA pokračovala v ďalšom vzdelávaní na univerzite v Chicagu, na ktorej získala v roku 1927 magisterský titul z odboru sociológie.

Už počas posledného ročníka štúdia na Vassar v New Yorku začala pracovať pre *Red Cross Home Service Course*. Táto pracovná skúsenosť ju ovplyvnila aj pri rozhodovaní sa o svojom ďalšom štúdiu. Bartletová sa rozhodla pre štúdium sociálnej práce a ako sa neskôr ukázalo, toto rozhodnutie bolo rozhodnutím na celý jej ďalší život.

V období medzi rokmi 1921–1945 pracovala v bostonskej *Massachusetts General Hospital*⁷⁹, v ktorej zastávala rôzne funkcie na oddelení sociálnych služieb. Pracovala postupne ako sociálna pracovníčka, supervízorka a poradkyňa. Popri tom sa podieľala na vzdelávaní sociálnych pracovníkov. V akademickom roku 1940/1941 pôsobila na Graduate School of Social Work at the University of Southern California. V rokoch 1947-1957 bola súčasne riaditeľkou aj profesorkou na *Medical Social Work at Simmons College School of Social Work in Boston*.

Paralelne s tým v tomto období tiež Bartlet pracovala napr. ako:

- konzultantka pre *US Children's Bureau* vo Washingtone (v roku 1943),

Obr. 18 Harriett Bartlett v r. 1918

Zdroj: <http://www.tbf.org/tbf/22/bartlett>

⁷⁹ H. Bartlett patrí k najvýznamnejším predstaviteľom tzv. medicínskej sociálnej práce

- prezidentka *American Association of Medical Social Workers* (AAMSW, v rokoch 1942-1944),
- výkonná tajomníčka *Joint Committee on Teaching of Social and Environmental Factors in Medicine* (v rokoch 1943 – 1945),
- organizátorka a predsedníčka *The Interim Committee for Joint Planning in Social Work* (v rokoch 1944- 1946)
- členka *Council of Social Work Education* , kde viedla skupinu, ktorá vypracovala správu známu ako Hollis – Taylor Report,
- v roku 1950 sa angažovala v *Advisory Committee on Maternal and Child Health Care Services*,
- v rokoch 1952 – 1954 predsedala v *Committee on Inter Agency Relationships*, sponzorovaných *The United Community Services of Boston Council of Social Work in Medical Care* ,
- v rokoch 1952 – 1958 sa podieľala na práci *Research Commission of the Council on Social Work Education*.

9.2 Prínos pre sociálnu prácu

Harriett Bartlett patrí medzi najvýznamnejších amerických priekopníkov sociálnej práce. Jej praktické skúsenosti, vedecká, pedagogická a publikačná činnosť boli počas celého jej pracovného obdobia zamerané na oblasť medicínskej sociálnej práce. Zvlášť významné je jej pôsobenie v *The Committee on Medical Social Work Practice*, kde pôsobila v rokoch 1930-1963. Počas tohto obdobia vydala viacero významných prác ako:

- *Medical social work: A Study of Current Aims and Methods in Medical Social Case Work*, 1934,
- *The Participation of Medical Social Workers in the Teaching of Medical Students*, 1939,
- *Some Aspects of Social Casework in a Medical Setting: A Study in the Field of Medical Social Work*, 1940,
- *50 Years of Social work in the Medical Settings: Past Significance/ Future Outlook*,1957,
- *Analyzing Social Work Practise by Fields*, 1961,
- *Social Work Practice in the Health Field*, 1961.

Mimoriadnu pozornosť venovala vzdelávaniu sociálnych pracovníkov, so špecifickým zamráním na oblasť ich praktickej prípravy. Počas pôsobenia na *Simmons College School of Social Work* v Bostone, vyvinula osnovy pre praktickú výuku a osobne viedla odborné praxe v oblasti medicínskej sociálnej práce. Pre vzdelávateľov bol prínosom aj článok *Teaching Social and Environmental Factors in Medicine: Some Unsolved Problems*, ktorý napísala v spoluautorstve s William W. Beckman, W. D. Článok riešil niektoré oblasti obsiahnuté v záverečnej správe výboru *Joint Committee on Teaching of Social and Environmental Factors in Medicine*, ktoré podľa nich v správe neboli dostatočne vyriešené. Z jej správy vyplýva, že Bartlett v tom čase chcela, aby sociálna práca „dozrela“ do svojho vedeckého stupňa, čo by v praxi znamenalo vytvorenie centra pre postgraduálne štúdium. Ako vieme, tento Bartlettov sen sa jej ešte počas života splnil.

The Common Base of Social Work Practice

Tento cieľ poznamenal aj jej celoživotnú snahu ***nájsť spoločné črty rôznych špecializácií v sociálnej práci***, ktoré sa objavovali v praxi a aj vo vzdelávaní sociálnych pracovníkov. Hľadanie spoločných prvkov bolo vedené jej snahou o odhalenie najvýznamnejších súčastí vzdelávania, ktoré by nemali chýbať v žiadnom programe a zároveň by mali reagovať na potreby praxe. Preto svoje schopnosti sústredila na analýzu praxe a vzdelávania ako spoločného konceptu. Výsledky jej vedecko-výskumnej aktivity spracovala vo svojej najvýznamnejšej práci ***The Common Base of Social Work Practice***, ktorá vyšla v roku 1970.

Za hlavné otázky, ktorými sa v práci zaoberala, označili Hopps a Lowe (2008, s. 42):

- Aká je misia sociálnej práce?
- Aké sú ciele sociálnej práce?
- Čo v súčasnosti robia sociálni pracovníci?
- Čo by mali robiť alebo čo by nemali robiť, aby dosiahli svoje ciele?
- Aké sankcie by sa mali uplatňovať v sociálnej práci?
- Aké znalosti a zručnosti majú k dispozícii, ktoré by im umožnili dosahovať ciele?
- Ako sa misie a ciele profesie odrážajú v praxi (z hľadiska cieľov, intervencií, sankcií apod.) a ako sa to premieta vo vzdelávaní sociálnych pracovníkov?

V tejto práci Bartlett jasne formulovala hlavný cieľ profesie, ktorým má byť snaha o optimalizáciu sociálneho fungovania klientov. Podľa nej je ***sociálne fungovanie*** ohniskom,

centrálnym bodom praxe sociálnej práce a teória sociálnej práce by mala na túto skutočnosť adekvátne reagovať.

Koncept sociálneho fungovania teoreticky Bartlett ukotvila v ekosystémovej teórii, pričom zdôrazňovala, že predpokladom dobrej intervencie sociálnych pracovníkov je porozumenie tomu, ako sú vzájomne prepojené požiadavky prostredia a snaha jednotlivca na ne adekvátne reagovať, tj. zvládnuť tieto požiadavky. Bartlett ako prvá rozšírila pôvodný koncept človek-prostredie na koncept *person-interaction-environment*. Bartlettovej teória je budovaná okolo troch kľúčových pojmov a to:

- osobnosť
- interakcia
- prostredie.

Optimálne sociálne fungovanie klienta potom predpokladá, že v spoločnom systéme tvorenom klientom a jeho prostredím existuje stav homeostázy, teda rovnováhy medzi očakávaniami spoločnosti na jednej strane a možnosťami klienta na strane druhej. Homestatický proces sa vyznačuje úsilím o zachovanie ustáleného stavu vnútorného prostredia prostredníctvom prispôsobovania sa rôzne vnútorným a vonkajším udalostiam, ktoré systém (jedinec) vyhodnocuje ako ohrozujúce. Tento ustálený stav je bazálnym predpokladom pre rast ľudského organizmu, pretože náhle zmeny, ktoré presahujú subjektívnu kapacitu samoregulačného systému (človeka), majú rušivý vplyv a vyvolávajú vysokú mieru stresu. Ak príde k narušeniu homeostázy, dostavia sa problémy v sociálnom fungovaní klienta, ktoré vedú k vzniku problematických životných situácií. Vznik nerovnováhy, ktorý môže byť produktom interakcií medzi človekom a prostredím, vyvoláva stres a ten môže ovplyvniť človeka, prostredie alebo oboch.

Bartlett očakáva, že pri hodnotení životných situácií svojich klientov budú sociálni pracovníci venovať pozornosť rovnako psychologickým aj sociálnym faktorom.

Bartlett predpokladá, že jedinec sa stáva klientom sociálnej práce pre poruchy v oblasti sociálneho fungovania. Zjednodušene je možné túto situáciu objasniť tak, že jeho správanie vykazuje negatívne odchýlky od spoločnosťou stanovených očakávaní na rolu/role, ktoré v svojom živote zastáva. Dôvody pre „nezvládanie“ sociálnej role môžu byť ukotvené vo všetkých troch oblastiach, teda v osobnosti klienta, v prostredí, alebo v interakcii prebiehajúcej medzi osobnosťou a prostredím. Ľudské konanie je podľa nej vedené snahou o vysporiadanie sa so situáciami, ktoré môžu byť rôzne koncipované sociálnymi úlohami, životnými situáciami alebo problémami s bývaním a pod. Spoločným menovateľom týchto situácií je ich náročnosť

na „zvládanie“, čiže na adekvátnu reakciu klienta na požiadavky prostredia, ktoré sa viažu na jednotlivé životné situácie a ktoré môžu klienti vnímať ako tlak z ich sociálneho prostredia. Bartlett konštatuje, že porozumenie otázke sociálneho fungovania predpokladá, že sa sociálni pracovníci budú zaoberať dvomi komponentmi – ľudským zvládaním a požiadavkami prostredia, ktoré budú posudzovať v rámci spoločného priestoru, ktorým je sociálna interakcia. Životné situácie svojich klientov vnímajú sociálni pracovníci ako príležitosti k rastu, v ktorých sa vyskytujú prekážky, zabraňujúce dosahovaniu plného potenciálu svojich klientov. Pri zvažovaní interakcií medzi človekom a prostredím musia byť preto brané do úvahy ich dôsledky pre rast človeka. Sociálni pracovníci majú teda hľadať odpovede na nasledovné otázky.:

- Sú požiadavky prostredia neprimerané?
- Sú kapacity človeka postačujúce?
- Ak vzniká nerovnováha?
- A ako môže klient dospieť k rovnováhe?

Posudzovanie životnej situácie klienta sa realizuje v kontextovom rámci sociálnej práce, ktorý je tvorený piatimi komponentami a to

- 1) **hodnotami,**
- 2) **učelom (cieľom),**
- 3) **sankciami,**
- 4) **vedomosťami**
- 5) **metódou** (Bartlett, 1958).

Hodnoty v tomto systéme je potrebné vnímať ako stabilné prvky, ktorých význam sa však môže meniť v závislosti od zmien, ktoré sa uskutočnili v oblasti cieľa profesie, aktuálneho poznania a metód, ktorými disponuje.

Bartlett v tejto situácii upozorňuje na význam výskumu, ktorého cieľom by nemala byť snaha definovať určité typy fungovania ako dobré, alebo žiaduce, ale porozumieť samotnému procesu sociálneho fungovania, čo by umožnilo pochopiť rozmanité zložky, vzťahy a následky, ktoré tento proces prináša klientovi. Na výsledkoch výskumu je potom potrebné budovať teóriu a s tou potom oboznamovať v rámci pregraduálnej prípravy študentov sociálnej práce. Práve toto poznanie umožní potom sociálnym pracovníkom porozumieť procesom, ktorými sa klienti vysporiadávajú so situáciami spojenými s narušením ich homeostázy a s nutnosťou zvládajú tieto situácie. Porozumenie je predpokladom efektívne naplánovanej a realizovanej intervencie, pričom primárnym cieľom tejto intervencie majú byť vzájomné vzťahy medzi osobnosťou klienta a jeho prostredím. Sociálni pracovníci od začiatku spolupráce s klientom musia tiež

uvažovať nad tým, aké dôsledky bude mať jeho intervencia pre rast potenciálu klienta a či prispeje k zlepšeniu jeho vzťahov s prostredím.

Ako uvádza Bartlett (1970), efektívnosti konania sociálneho pracovníka môže napomôcť, ak počas spolupráce s klientom hľadá odpovede na nasledovné otázky.:

- Prebieha medzi človekom a jeho prostredím efektívna komunikácia, alebo je zablokovaná?
- Je prenos pocitov agresívny, nepriateľský, podporujúci alebo podnetný?
- Aké sú najvýznamnejšie aspekty tohto prenosu?
- Aké sú dôsledky tohto prenosu?
- Môže výmena viesť k dezorganizácii ľudí, prostredia alebo oboch?
- Čo je dôležité pre ľudský rast v prebiehajúcich výmenách ?

Záverom

Základom Bartlettovej teoretického konceptu sú otázky výmenných procesov permanentne prebiehajúcich medzi človekom a jeho prostredím. Mimoriadny význam z hľadiska správneho nasmerovania intervencie má poznanie klientových kapacít pre zvládanie a používania jeho copingových stratégií. Rovnako významné aj tiež správne porozumenie požiadavkám prostredia, odlišným druhom výmien, funkcie a významu rovnováhy. Problematické životné situácie, ktorým čelia ich klienti, sociálni pracovníci vnímajú zároveň ako príležitosť pre ďalší rast klienta, alebo ako šancu pre zlepšenie prostredia, v ktorom sa klient nachádza.

O význame jej teórie nesvedčí len veľa profesionálnych ocenení, vrátane dvoch čestných vedeckých titulov (v roku 1969 jej bol udelený doktorát z Bostonskej univerzity za prínos v odbore sociálna práca a v roku 1976 na *Simmons College School of Social Work* v Bostone), či založenie fondu *The Harriett M. Bartlett Found in The New York Community Trust*, ktorý je určený na podporu sociálnej práce zameranej na pomoc a prínos pre jednotlivcov a spoločnosť.

Bartlettovej teória sa stala súčasťou vzdelávacích programov na vysokých školách, našla svoje využitie v priamej praxi a, ako sama predpokladala, aj základom pre ďalší rozvoj teórie sociálnej práce. Na jej dielo nadviazali autori ako napr. Fuller (1975), Capra (1996), Ramsay (2001) apod.

Keď Harriett Bartlett v roku 1947 vážne ochorela, napísala list na rozlúčku, ktorý mal byť po jej smrti doručený jej synovcovi a v ktorom mu píše o svojom živote. Z listu vyberáme:

Obr. 19 Harriett Bartlett v r. 1978

Zdroj: <http://www.tbf.org/tbf/22/bartlett>

„Keby sa čokoľvek stalo počas niektorej z mojich ciest a chcelo ma náhle vytrhnúť z tohto života, chcem povedať, že som mala dobrý život. Bola som obdarená zaujímavými zážitkami z práce a blízkymi vzťahmi s rodinou a priateľmi. Domnievam sa, že som bola schopná prispieť niečím hodnotným pre sociálne úsilie v mojej dobe života, pretože mne to úsilie za to stálo. Nebojím sa ísť a dúfam, že tí, ktorí ma milujú sa budú tešiť zo šťastia, ktoré sme spolu prežívali a nebudú smútiť nad mojou stratou. S láskou Harriett“ (Bartlett, 1947).

Úlohy:

- 1) Oboznámte sa Krakešovej názormi na to, ako sa človek stáva klientom a porovnajte jej názory s Bartlettovou koncepciou
- 2) Pohľadajte v literatúre ďalšie práce o sociálnom fungovaní a diskutujte o ich využití v súčasnej sociálnej práci

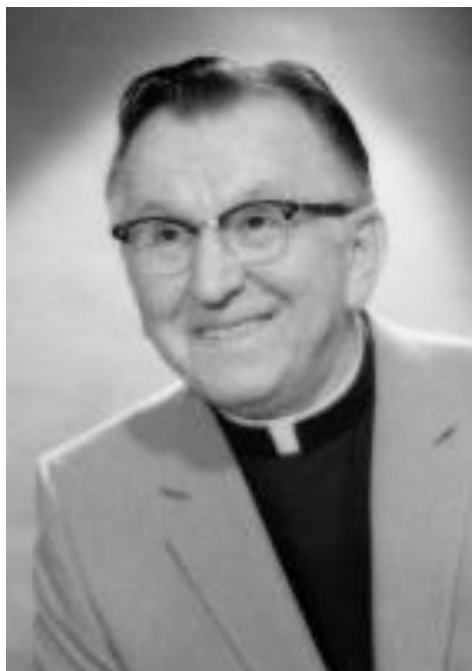
10 FELIX PAUL BIESTEK⁸⁰

22. júla 1912- 24. decembra 1994

Felix Paul Biestek patrí medzi tých predstaviteľov sociálnej práce, ktorých dielo je pokladané za stále aktuálne. Napriek tejto skutočnosti je na Slovensku len málo jednotlivcov, ktorí poznajú prácu prof. Biesteka.

Felix Paul Biestek bol americký kňaz a profesor, ktorý významne prispel k rozvoju sociálnej práce, v období po II. svetovej vojne. Napriek jeho nespornému významu pre sociálnu prácu, je v SR osobnosťou takmer neznámou. Pozornosť odbornej verejnosti Felix Biestek priťahuje najmä jeho etické východiská profesie, ktoré sa výrazne presadili pri budovaní základnej bázy profesijnej etiky. Centrom Biestekových teoretických úvah a praktických odporúčaní je vzťah, ako špecifická sociálna kategória.

Obr. 20 Felix Biestek

10.1 Životopis

Felix Paul Biestek SJ, sa narodil 22. júla 1912 v meste Cicero, štát Illinois, v rodine Petra Biesteka a Sophie Stefanski-Biestek ako jedno z ich šiestich detí. Po absolvovaní Morton High School v roku 1929 začal študovať na Loyola University of Chicago. Zapísal si predmety z dvoch zdanlivo rozdielnych oblastí a to z práva a farmácie.

1. septembra 1933 vstúpil Felix Paul Biestek do jezuitského noviciátu, pričom opustil univerzitu aj Chicago a odišiel do Milfordu v štáte Ohio. Po čase sa vrátil na Loyola University aby dokončil bakalárske štúdium (1939). O rok neskôr (1940) získal magisterský diplom v odbore sociológia na St. Louis University.

V roku 1945 bol vysvätený a pokračoval v štúdiu na Catholic University of America, kde najskôr v roku 1949 získal titul Master of Social Work a o dva roky, teda v roku 1951 aj titul

⁸⁰ Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-0524-12 Identita sociálnej práce v kontexte Slovenska

Doctor of Social Work. Ešte koncom roka 1950 začal učiť sociálnu prácu na Loyola School of Social work, na ktorej pôsobil až do začiatku roka 1980.

Popri jeho rozsiahlej činnosti zameranej na sociálnu prácu, pracoval tiež 17 rokov v správnej rade Loyol University v Chicagu, zároveň zastával funkciu predstaveného jezuitského spoločenstva /spoločnosti Ježišovej, pôsobiacej pri Loyolskej Univerzite a neskôr na Xavier University. Popri tejto rozsiahlej pracovnej činnosti si našiel čas aj na svoju záľubu – amatérske fotografovanie a neskôr, už na dôchodku sa aktívne venoval olejomalbe.

Prof. Felix Paul Biestek zomrel vo veku 82 rokov v jezuitskom kláštore v Chicagu.

10.2 Biestekov prínos pre sociálnu prácu

Ako sme už spomenuli, Felix Paul Biestek strávil 30 rokov ako vysokoškolský pedagóg. Počas tohto obdobia sa aktívne zaoberal nielen riešením rôznych problémových okruhov sociálnej práce, ale veľkú pozornosť venoval aj optimalizácii edukačného procesu a problematike kurikula v študijnom programe určenom sociálnym pracovníkom. Práve tento záujem ho zaviedol začiatkom roku 1960 do Ríma a neskôr do Japonska a tiež do Hong Kongu. Cieľom jeho študijných ciest bola komparácia pregraduálnej prípravy sociálnych pracovníkov realizovaná na Loyola University of Chicago (rozsah, obsah, praktická príprava apod.) so vzdelávacím procesom na navštívenej škole.

Práve tento jeho záujem o uchopenie sociálnej práce v praktickej, vedeckej a hlavne v edukačnej rovine, bol príčinou, že sa Biestek pomerne rýchlo zaradil medzi najvýznamnejších amerických predstaviteľov sociálnej práce. Dlhé obdobie bol predsedom The Commission on Accreditation for the Council on Social Work Education⁸¹ a pôsobil tiež ako riaditeľ etickej komisie pri NASW.

Bol autorom viacerých kníh, z ktorých najznámejšou sa stala práca *The Casework Relationship*, ktorá vyšla v roku 1957. O tri roky neskôr, teda v roku 1960, napísal prácu *Päť metód sociálnej práce* (The Five Methods of Social Work), ktorá vyšla v taliančine. Tretia Biestekova práca, ktorá vyšla v roku 1978, s názvom *Client Self-Determination in Social*

⁸¹ Commission on Accreditation for the Council on Social Work Education je významným orgánom, ktorý dáva súhlas (alebo vyjadruje nesúhlas) k oprávnenosti posobiť ako vzdelávateľ v sociálnej práci. Podobne ako britská CEWTAS, Akredičná komisia sa vyjadruje predovšetkým k tomu, či posudzovaný vzdelávací program je v súlade s najnovšími trendami v profesii a či v dostatočnej miere zohľadňuje potreby praxe.

Work a riešila problematiku práva klienta na sebaurčenie v kontexte sociálnej práce, zostala neoprávnene zatičená jeho prvou prácou, na ktorú sa dodnes odvolávajú rôzni autori a autorky z celého sveta.

Pretrvávajúci záujem o Biestekovu prácu *The Casework Relationship* je podľa nášho názoru dôsledkom skutočnosti, že jej ústrednou témou, ktorú autor veľmi dôsledne rozvíja, je profesionálny vzťah, ktorý prípadový pracovník (Case-Worker) vytvára spolu so svojim klientom. Profesionálny vzťah, ktorý je často objasňovaný ako základný operačný rámec pre prípadovú sociálnu prácu púta na seba pozornosť od vzniku sociálnej práce ako teoretickej disciplíny, pričom sa pri jeho objasňovaní prirodzene odráža aj konkrétna doba a lokalita. Spôsob, akým Biestek popisuje profesionálny vzťah a princípy, na ktorých má byť budovaný zostávajú však stále aktuálne, čo napr. dokazujú aj jeho nasledovné charakteristiky.

Biestek (1957) vzťah medzi sociálnym pracovníkom a jeho klientom metaforicky nazýva *dušou sociálnej práce*. Prenesené do bežného jazyka, profesionálny vzťah je tým, čo dáva prípadovej sociálnej práci život. Hollis (1970) pokladá práve profesionálny vzťah za *hlavný determinat* sociálnej práce. K jej názoru sa neskôr priklonil aj Coady (1993), ktorý pri charakterizovaní profesionálneho vzťahu sa striedavo stotožňuje s Hollis (1970) a s Perlman (1957, 1979), ktorá ho označila za *srdce prípadovej sociálnej práce*. Bez ohľadu na to, či profesionálny vzťah autori označujú ako *dušu, srdce, či hlavný determinat*, zhodujú sa v názore, že ***profesionálny vzťah je neoddeliteľnou súčasťou sociálnej práce a charakteristickým rysom celej profesie.***

Takéto chápanie profesionálneho vzťahu nenachádzame len v sociálnej práci, ale strátagame sa s ním aj v rámci iných pomáhajúcich profesií, aj keď je v nich najčastejšie charakterizovaný ako základný rámec, v ktorom sa odohráva práca s klientom (Kopřiva, 1997; Ludewig, 1994; Balogová, 2005; Truhlářová, 2003; Paulík, 2005; Merry, 2004; Trevithick, 2006; Rogers, 2000; Levická a kol., 2007).

A. G. Hamilton (1951) zdôrazňovala, že pomáhajúci vzťah je charakteristický hlavne absenciou kritiky zo strany sociálneho pracovníka, citovou zaangažovanosťou a maximálnym partnerstvom oboch účastníkov vzťahu. Treba podotknúť, že prípadová sociálna práca u všetkých týchto autorov je chápaná ako terapeuticky orientovaná sociálna práca, ktorá je ukotvená hlavne v prácach Richmond (1922), Hamilton (1949, 1951), Krakešová-Došková (1946).

Smalley (1970, In: Lüssi, 1998) vysvetľuje, že prípadovú sociálnu prácu je potrebné chápať ako pomoc poskytovanú prostredníctvom vzťahu. Prípadová sociálna práca je v tomto

smere pomáhajúcim procesom udržiavaným vzťahom medzi klientom a sociálnym pracovníkom. Pomoc realizovaná mimo tento vzťahový proces určite existuje, ale nie je vhodné ju pokladať za prípadovú sociálnu prácu.

Biestek (1957) podčiarkuje, že prípadová sociálna práca, teda social casework, *je jednostranne orientovaná práca, ktorá sa sústreďuje len na potreby klienta*. Sociálny pracovník neočakáva, že mu bude klient prejavovať sympatie, či poskytovať rady, alebo podporovať jeho záujmy. Napriek tomu, že Biestek profesionálny vzťah chápe ako jednostranne orientovaný (sociálny pracovník ako odborník realizujúci profesionálnu pomoc a klient ako prijímateľ pomoci) zároveň tvrdí, že ide o partnerský vzťah, v ktorom sociálny pracovník nie je v mocenskom postavení a ktorý je charakteristický vzájomným dávaním a bráním.

Samotný vzťah nie je chápaný ako cieľ sociálnej práce, ale skôr ako médium, ktoré nám uľahčuje prácu pri riešení problémovej situácie. Sociálna práca teda primárne neusiluje o to, aby bol profesionálny vzťah prežívaný ako osobne uspokojujúci a príjemný. Napriek tomuto tvrdeniu však každý sociálny pracovník aj každý klient vie oceniť práve takýto vzťah (Levická a kol. 2007., 2009) Preto je profesionálny vzťah v sociálnej práci viac budovaný na určitých princípoch, zásadách intervencie ako na jeho emocionálnom prežívaní. Každý klientsky vzťah realizovaný v sociálnej práci je tak možné označiť za originálny, pretože preferencia princípov na ktorých bude budovaný, závisí od jedinečnosti klienta. Biestek (1957) popisuje sedem základných princípov, ktoré je potrebné uplatňovať v rámci profesionálneho vzťahu.

10.3 Biestekove princípy prípadovej sociálnej práce

Takmer 60 rokov po prvom vydaní *The Casework Relationship* sa už môžeme len dohadovať do akej miery bol Biestek pri písaní tejto práce ovplyvnený vlastnými praktickými skúsenosťami a akú mieru vplyvu mala jeho jezuitská identita. Keďže však Biestek bol najskôr jezuitom a až potom sociálnym pracovníkom, predpokladáme že to bolo práve jeho „živé kresťanstvo“, ktoré ho priviedlo k priamej práci s klientom. Pravdepodobne ani on sám by nevedel povedať z ktorej jeho identity tieto zásady vyrástli. To, čo je dôležité je skutočnosť, že ide o zásady, ktoré v praxi preveril najskôr Biestek a po ňom ďalší sociálni pracovníci a pracovníčky. Vzťah, v ktorom Biestekom stanovené zásady boli rešpektované, bol efektívny a hlboko ľudský zároveň. Ide o nasledovné princípy:

- Individualizácia,
- Zámerné vyjadrovanie pocitov
- Kontrolované emocionálne zapojenie
- Akceptácia

- Nekritický prístup/neposudzujúci
- Právo klienta na sebaurčenie
- Dôvernosť.

Individualizácia/ Individualization. Tento princíp vyžaduje, aby sociálni pracovníci pristupovali ku každému klientovi ako k jedinečnej osobe. Základom je rešpektovanie potreby a práva každého človeka, bez ohľadu na jeho jednotlivé vlastnosti, ktoré sú ovplyvnené dedičnosťou, životným prostredím, či inými faktormi, aby bol človek vždy pokladaný za jedinečnú ľudskú bytosť. Všetky ľudské bytosti majú právo byť vnímané ako hodnota sama o sebe a tak má s nimi byť aj zaobchádzané. Ku klientovi preto nepristupujeme ako k typickému predstaviteľovi ľudského druhu, alebo reprezentantovi nejakej skupiny klientov, ale ako k neopakovateľnému originálu.

Zámerné vyjadrenie pocitov/ Purposeful expression of feeling: Uznávame potrebu klienta vyjadrovať svoje pocity voľne a obzvlášť svoje negatívne pocity. Sociálny pracovník cielene počúva bez toho, aby úmyselne odrádzal klienta od prejavovania pocitov, alebo aby za ne klienta odsudzoval. Ak by ste chceli klientovi odoprieť možnosť vyjadriť jeho city, obavy, nádeje, či pocity nepriateľstva atď., je to ako keby sa odmietli zaoberať sa jeho osobou ako celkom. V sociálnej práci veríme, že každý problém, alebo žiadosť o pomoc, má svoju emocionálnu zložku a že klient má potrebu a právo na vyjadrenie svojich emócií, preto v prípade potreby, sociálny pracovník stimuluje a podporuje klienta pri vyjadrovaní jeho pocitov.

Kontrolované emocionálne zapojenie/ Controlled emotional involvement Tento princíp predpokladá, že sociálny pracovník sa vie vcítiť do pocitov klienta, že chápe význam týchto pocitov a vie cielene a zodpovedajúco reagovať. Reakcia sociálneho pracovníka nemusí byť len slovná; ale tiež nonverbálna. Sociálny pracovník sa citlivo "zapája", teda citlivo vníma a reaguje na klientove pocity. Biestek v tejto súvislosti upozorňuje na potrebu rozvíjať u sociálnych pracovníkov tie profesionálne zručnosti, ktoré by mu umožnili efektívne emocionálne zapojenie. Tento princíp je jedným z kľúčových princípov v sociálnej práci

Prijatie/ Akceptácia/ Acceptance Pracovník vníma a rieši s klientom problémy tak, ako ich klient sám vníma, vrátane toho ako klient sám hodnotí vníma svoje silné a slabé stránky. Sociálny pracovník akceptuje klientove pozitívne aj negatívne pocity, jeho konštruktívne a deštruktívne postoje a správanie, pričom zachováva pri komunikácii s klientom rešpekt voči

klientovej vrodenej dôstojnosti a jeho osobnej hodnote. Prijatie neznamená súhlas, ani zmenu vlastných postojov, alebo nejakú úpravu noriem pre klienta. Prijatie zahŕňa všetky myšlienky a pocity, ktoré umožňujú sociálnemu pracovníkovi diferenciálne využitie tých princípov a metód, ktoré môžu byť nápomocné pri dosahovaní zmeny, o ktorú klient usiluje. Takýto spôsob práce predpokladá poznanie, uznanie a pochopenie jedinečných vlastností klienta. Prijatie, ktoré klient vníma, mu umožňuje plne odhaliť sám seba, bez poškodenia jeho zmysle pre dôstojnosť.

Nehodnotiaci postoj/ Nonjudgmental attitude Nekritický prístup je založený na presvedčení, že sociálny pracovník nepriraduje klientovi vinu alebo nevinu. Ak sa klient bude obávať obvinenia alebo odsúdenia, nebude o sebe hovoriť. Nielen obvinenie, ale aj chválu či vyjadrenie uznania, sú vyjadrením subjektívneho postoja. Obvinie a chvála môžu mať rovnaký účinok na klienta.: Môžu prispieť k tomu, že klient bude skrývať časť seba tak, aby nebol súdený.

Diskrétnosť/ Confidentiality:: Diskrétnosť je princíp, ktorého cieľom je ochrana súkromných informácií o klientovi, ktoré boli získané v rámci profesionálneho vzťahu, alebo ich sociálny pracovník získal z iných zdrojov v priebehu práce s klientom. Hoci je diskrétnosť pokladaná za základné právo klienta, nie je možné ho chápať ako absolútne právo. Existujú situácie, v ktorých iné právo či povinnosť môže mať prednosť pred právom klienta na diskrétnosť. Je prirodzené, že informácie o klientovi sú spolu zdieľané s ostatnými spolupracovníkmi, ktorí sa podieľajú na riešení jeho situácie. Morálnou povinnosťou sociálneho pracovníka je upozorniť klienta, ak má byť niektorá informácia použitá aj mimo ich profesionálny vzťah, v prípade, ak by mala byť poskytnutá mimo organizáciu, je potrebné, aby k tomu klient (alebo jeho zákonný zástupca) dal písomný súhlas.

Princíp „Právo klienta na sebaurčenie“.

V Biestekových prácach (1957, 1978) sa právo klienta na sebaurčenie vždy uvádza pred právom na diskrétnosť. Podobne je tomu aj v Etickom kódexe sociálnych pracovníkov. Možno je to preto, lebo prvých šesť princípov sa realizuje vždy za priamej a aktívnej participácii klienta, pričom právo klienta na diskrétnosť by malo byť zachovávané vždy, teda aj vtedy, ak klient nie je prítomný. My sme však cielene zaradili tento princíp ako posledný a to z toho dôvodu, aby sme ho mohli objasniť nielen v kontexte toho, ako je tento princíp objasňovaný

v práci *The Casework Relationship (1957)*, ale aby sme mohli aspoň čiastočne čerpať aj Biestekovej práce *Client Self-Determination in Social Work (1978)*.

Právo klienta na sebaurčenie:/ Client self-determination Uznanie práva klienta môcť robiť slobodné rozhodnutia a vlastné voľby v procese sociálnej práce. Pracovník nepreberá zodpovednosť za klienta, nepresviedča klienta, nesnaží sa ho ovládať a ani manipulovať s klientom, aby urobil rozhodnutia, ktoré sú v súlade s preferenciami sociálneho pracovníka. Právo klienta na sebaurčenie **môže byť obmedzené** nedostatočnou kapacitou klienta pre rozhodovanie sa v občianskych veciach, v morálnej oblasti, či v oblasti legislatívnej, prípadne vo vzťahu k fungovaniu agentúry apod. a to v prípade, **ak by konanie klienta, ovplyvnené naznačenými deficitmi, mohlo znamenať riziko pre klienta alebo pre jeho okolie.**⁸²

Biestek jednoznačne vyžaduje od každého sociálneho pracovníka a od profesie ako celku, že akceptuje

- Právo každého človeka na plnú moc nad svojim vlastným životom a to nezávisle na tom, či je v jeho živote prítomné ochorenie, alebo zdravotné postihnutie.
- Právo klienta nasmerovať
- Právo klienta robiť rozhodnutia týkajúce sa jeho zdravia a očakávať pomoc od iných, aby mohol dosiahnuť psychosociálnu pohodu s podporou iných, ktorých si klient sám má právo za týmto účelom vybrať.
- Právo klienta nasmerovať svoje vlastné sily a služby, ktoré má k dispozícii, aby dosiahol primeranú kvalitu života.
- Klient má právo, aby sociálny pracovník zodpovedne pristupoval k pomoci určenej pre neho (pre klienta), má právo byť informovaný o zdrojoch, z ktorých môže získať pomoc a o formách dostupnej pomoci a tiež o vplyve, ktorý tieto zdroje, či pomoc môžu mať pre jeho subjektívny život.
- Klient má právo na takú pomoc a podporu zo strany sociálneho pracovníka, aby vedel robiť nezávislé voľby vzťahujúce sa k nemu samému a k jeho životu. Sociálny pracovník má podporovať klienta v schopnosti vedieť robiť nezávislé voľby a rozumieť im aj možným dôsledkom.

⁸² V súčasnosti sa v etických kódexoch sociálnej práce jednotlivých krajín, ale aj napr. v Štandardoch kvality, ktoré majú viaceré krajiny legislatívne upravené, nachádza požiadavka, aby nevyhnutné obmedzenie bolo upravené špecifickým štandardom, ktorý popisuje akceptovateľný postup pri realizácii nevyhnutného obmedzenia a aby tento štandard obsahoval tiež mechanizmy jeho kontroly a maximálny čas platnosti omedzenia. U nás je táto problematika riešená v rámci zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách v znení neskorších zmien a doplnkov.

Úlohy:

- 1) Porovnajete Biestekove chápanie profesionálneho vzťahu s názorom ďalších 2 odborníkov podľa vlastného výberu.
- 2) Napíšte esej o princípoch sociálnej práce.

Záverom

Zaujímavé je, že tieto princípy sú známejšie ako požiadavky obsiahnuté v Etickom kódexe sociálnej práce a menej ako Biestekove zásady efektívnej prípadovej práce, ako boli pôvodne publikované. V čase, keď Felix Biestek pôsobil ako predseda Etickej komisie pri NASW, sa v USA opätovne obnovilo úsilie o vypracovanie etického kódexu profesie. Biestek bol do prípravy kódexu priamo zaangažovaný a navyše jeho práca *The Caswork Relationship* bola v tom období medzi sociálnymi pracovníkmi veľmi známa a akceptovaná⁸³. Pokladáme za prirodzené, že práve jeho zásady efektívnej prípadovej práce sa stali základnými princípmi etického kódexu.

Niektorí autori tvrdia, že princípy sú si navzájom rovnocenné a že na ich poradí nezáleží. (Biestek, 1957; Banks, 2001), iní autori však poradiu význam pripisujú (Congress, 1999; Lewis, 1986; Barsky, Sherman, Anderson, 2015). Reamer (2003, 2006) napr. argumentuje, že princípy sú zoradené zostupným spôsobom, čo znamená, že ich dôležitosť klesá s ich narastajúcim poradovým číslom.

Biestekova prvá zásada individualizácie, ktorá je tiež známa ako individuálny prístup ku klientovi, je pre súčasných sociálnych pracovníkov sociálne pracovníčky samozrejmom požiadavkou o. i. tiež preto, že sa s ňou oboznamujú a následne identifikujú ešte počas

⁸³ *The Casework Relationship* sa stala vedeckým bestsellerom. V krátkom čase sa predalo viac ako 100 000 kusov anglicky písaných výtlačkov. Postupne bola preložená do šiestich jazykov: do japočiny, španielčiny, nórštiny, francúzštiny, portugalštiny, nemčiny.

pregraduálnej prípravy. Napĺňanie tejto požiadavky predpokladá, že sociálny pracovník pristupuje ku klientovi bez akýchkoľvek predsudkov a vie citlivo reagovať na detaily klientovho problému, ktoré vníma v kontexte širších spoločensko-ekonomických súvislostí (Biestek, 1967, s. 25). Zároveň tvorí akúsi vstupnú bránu k porozumeniu a aplikácii ostatných šiestich princípov, pretože len vtedy, ak vnímame klienta ako originálnu ľudskú bytosť správne porozumieme významu ostatných princípov. Niektoré z nich, hoci boli v rozpore s prevládajúcimi názormi 60. rokov minulého storočia, boli akceptované takmer ihneď a iné (ako napr. právo klienta na sebaurčenie) sa presadzovali veľmi pomaly. V súčasnosti sú rešpektované ako prirodzená súčasť intervencie v sociálnej práci.

Záver

Naša učebnica obsahuje informácie o živote a diele deviatich žien a mužov, ktorí žili a pracovali v rozpätí dvesto rokov. Počas tohto obdobia sa zapojili do riešenia tých sociálnych problémov, alebo do objavovania vedeckých poznatkov, ktoré pokladali nielen za subjektívne významné, ale aj za potrebné z celospoločenského, či odborného hľadiska.

Z domácich predstaviteľov sme do práce zaradili len Štefana Závodníka, Juraja Schulpeho a Ilse von Artl. O Schulpeho vzťahu k Slovensku niet pochybností, keďže väčšinu svojho života prežil v Bratislave. Ilse von Artl žila a pracovala vo Viedni v čase, keď Viedeň bola hlavným mestom Rakúsko-Uhorska, ktorého súčasťou bola aj Slovensko. Z tohto pohľadu je možné pokladať ju za osobnosť, ktorá je spojená aj so Slovenskom. Výber zo zahraničných autorov a autoriek bol pre nás zložitejší, pretože v literatúre nájdeme veľké množstvo vynikajúcich osobností, ktoré sa zaslúžili o rozvoj sociálnej práce. Výber zahraničných osobností tak zodpovedá našim osobným preferenciám.

Ich životné príbehy sú spojené s takými závažnými sociálnymi problémami ako je alkoholizmus, nedostatočné vzdelanie, problémy s bývaním, poruchy správania u detí a mládeže, chudoba. Ide o problémy, ktoré sú predmetom záujmu sociálnych pracovníkov od začiatku formovania sa profesie až doteraz. Učebnica nám umožňuje nazrieť do toho, ako tieto závažné situácie riešili nami vybrané autorky a autori. Niektoré riešenia sa mierne transformovali, ale stretneme sa s nimi aj dnes. Napr. Závodníkovo presvedčenie, že rozhodnutie o tom, že človek prestane piť má väčšiu silu, ak je oznámené nahlas a pred verejnosťou. Verejne prednesený sľub jedinca nielen viacej zaväzuje, ale vystavuje ho aj pod drobnohľad spoločenskej kontroly. Táto myšlienka patrí k základným princípom svojpomocných skupín, ktoré sú známe ako AA (anonymní alkoholici). Podobne aj Hillovej riešenie bývania pre ľudí s nízkymi príjmami má miesto v dnešnej spoločnosti. Na Slovensku sa s nimi stretneme pri budovaní bývania pre obyvateľov z rómskych komunit. Zapájaním budúcich majiteľov do svojpomocnej výstavby vlastného bývania sa nebuduje len ich bývanie, ale rozvíja a posilňuje sa ich zodpovednosť za riešenie vlastných životných situácií.

Chceme veriť, že naša učebnica vás študentov presvedčila o tom, že v histórii sa skrývajú nielen dátumy, mená či iné fakty, ale aj veľký príklad hlbokej úcty k človeku a snaha pomáhať mu tak, aby pomoc rozvíjala jeho silné stránky a zachovávala jeho dôstojnosť.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- ARLT, Ilse. 1921. *Die Grundlagen der Fürsorge*. Wien: Österreichischer Schulbücher Verlag
- ARLT, Ilse. 1925. Armutforschung. In: *Deutsche Zeitschrift für Wohlfahrtspflege*, 4(1), s. 145–153.
- ARLT, Ilse. 1926. Das Beobachten sozialer Tatsachen. In: *Deutsche Zeitschrift für Wohlfahrtspflege*, 4(2), s. 169–173.
- ARLT, Ilse. 1932. *Exakte Armutforschung als Hilfsmittel in der Fürsorgekrise*. In: KELLER, Franz (Ed.) *Jahrbuch der Caritaswissenschaft*. Freiburg i. Br. : Caritas, 1932, s. 65–75.
- ARLT, Ilse . 1933. Armutskunde. In: *Fortschritte der Gesundheitsfürsorge. Monatsschrift der deutschen Gesundheitsfürsorgeschule*. 3(7), s. 65–73
- ARLT , Ilse. 1934. On the Way to a Scientific Analysis of Poverty. In: *Charity Organization Quarterly. A Journal of Case-Work and Social Effort*. Edited by Robert Webb. VIII(1), s. 2–21.
- ARLT, Ilse. 1937. 25 Jahre Volkspflege. Vortrag, gehalten am 25. Sept. 1937 anlässlich des 24-jährigen Bestandes der Vereinigten Fachkurse für Volkspflege, Wien, Linz
- ARLT, Ilse. 1948. Von meinem einst geplanten Fürsorgemuseum. In: *Österreichisches Wohlfahrtswesen, Monatsblätter für soziale Fürsorge*. 1948, 5/6, s. 17–20.
- ARLT , Ilse. 1950. Nekrolog der ersten österreichischen Fürsorgeschule. In: *Österreichisches Wohlfahrtswesen. Monatsblätter für soziale Fürsorge.*, 8, s. 8–10.
- ARLT, Ilse. 1958. *Wege zu einer Fürsorgewissenschaft*. Vienna: Verlag Notring der wissenschaftlichen Verbände Österreichs,
- BALOGOVIÁ, B. 2005. *Seniori*. Prešov: Pavel Šidelský
- BANKS, S. 2001. *Ethics and values in social work*. Basingstoke , Palgrave
- BARSKY, A., SHERMAN, D.; ANDERSON, E. 2015. Social Work Educators' Perceptions of Faith-Based BSW Programs: Ethical Inspiration and Conflicts. In: *Journal of Social Work Values and Ethics*, 12(1), p. 77 - 88
- BARTLETT, H. 1970. *The common base of social work practice*. New York: National Association of Social Workers, 1970
- BARTLETT, H. M. 1957. *50 years of social work in the medical setting; past significance, future outlook*. New York: National Association of Social Workers
- BARTLETT, H. M. 1958. Toward clarification and improvement of social work practice. In: *Social Work*, 3(2), p. 3-9.
- BELL, E. M. 1942. *Octavia Hill*. London : Constable and Company Ltd., 1942
- BERGER, M. 2000a. Ruth von der Leyen – Ihr Leben und wirken. [online] In: *BHP – Info 17* 4. s. 11–13. [2014-07-22] Dostupné na: <<http://www.archivheilpaedagogik.de/down/Medien/KurzbiographienBerger/von%20der%20Leyen,%20Ruth.pdf>>.
- BERGER, M. 2000b. Ausgewählte WegbereiterInnen der Heilpädagogik, In: *Unsere Jugend*. 9, s. 365-376
- BERGER, M. 1999. *Leyen, Ruth Ida von der*. In MAIER, Hugo (Hrsg.): *Who is who der Sozialen Arbeit*, Freiburg/Br. 1999, S. 360-361
- BIESTEK, F.P. 1957. *The Casework Relationship* Chicago: Loyola University Press
- BIESTEK, F.P. 1960. *The Five Methods of Social Work*. Chicago: Loyola University Press
- BIESTEK, F.P. 1978. *Client Self-Determination in Social Work*. Chicago: Loyola University Press
- BOWPITT, G. 2000. Working with creative creatures: Towards a Christian paradigm for social work theory, with some practical implications. [online]. In *British Journal of Social Work* 30(3) DOI: 10.1093/bjsw/30.3.349 [2017-03-15] Dostupné na:

- <https://academic.oup.com/bjsw/article-abstract/30/3/349/1632267/Working-with-creative-creatures-towards-a?redirectedFrom=fulltext>
- BOYD, N. 1982. *Josephine Butler, Octavia Hill, Florence Nightingale: Three Victorian Women Who Changed Their World*. USA : Oxford University Press
- BRANDEL, J. 2014. *Essential of Clinica Social Work*. [online]. London, Sage Publication, Inc, [2017-04-03]. Dostupné na:
https://books.google.sk/books?id=_VAXBAAAQBAJ&pg=PA44&lpg=PA44&dq=different+among+functional+and+psychoanalytic+school+of+social+work&source=bl&ots=TqvlqaceC2&sig=koUuauhWpGiuy0ZNipP_drIEk6Q&hl=sk&sa=X&ved=0ahUKEwisiJaEr-zSAhWEXBQKHTjqDFgQ6AEIUzAI#v=onepage&q=bastion&f=false
- BRANDELL J., 2011. *Theory and Practice in Clinical Social Work*. [online]. Second edition. USA, Sage Publication, Inc. [2017-03-27]. Dostupné na:
https://books.google.sk/books?id=uwEfMidUUOgC&pg=PA42&lpg=PA42&dq=different+among+functional+and+psychoanalytic+school+of+social+work&source=bl&ots=9IVplGDd_e&sig=I398IL4OikvBPLh6ls-6_CacNPQ&hl=sk&sa=X&ved=0ahUKEwisiJaEr-zSAhWEXBQKHTjqDFgQ6AEIOTAE#v=onepage&q=Ferenczi&f=false
- BRNULA, P. 2012. *Sociálna práca. Dejiny, teorie a metódy*. Bratislava: IRIS
- CANDA, E. R. 2008. Spiritual connections in social work: Boundary violations and transcendence. [online]. In: *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 27(1-2), 25-40 [2017-03-25] Dostupné na:
tandfonline.com/doi/full/10.1080/15426430802113749?scroll=top&needAccess=true
- CAPRA, F. 1996. *The Web of Life: A New Scientific Understanding of Living Systems*. New York: Anchor Books.
- CIMBALA, M. 2013. *Štefan Závodník 1813-1885. Mertissimus parochus (najzaslúžilejší farár)*. Pružina: Obecný úrad a farnosť
- CNAAN R., DICHTER M., DRAINE J. 2008. *A Century of Social Work and Social Welfare at Penn*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press
- COADY, N. F. 1993. The Worker-Client Relationship Revisited. In: *Families in Society*, 75(5), p. 291-300
- CONGRESS, E. 1999. *Social work values and ethics: Identifying an resolving professional dilemmas*. Chicago, IL: Nelson-Hall Publishers
- DARLEY, G. 2012. *Hill, Octavia (1838-1912)*. [online] [cit. 2014.07.22] Dostupné na internete: <http://www.oxforddnb.com/view/printable/33873>
- DARLEY, Gillian. 2004. "Hill, Octavia (1838–1912)", *Oxford Dictionary of National Biography*, Oxford University Press
- DARLEY, Gillian. 2004. *Octavia Hill: Social Reformer and founder of the National Trust*. London: Francis Boutle
- DEYL, Z. 1985. *Sociálny vývoj Československa 1918–1938*. Praha: Academia
- DORN, J. 2008. The National Trust. [online] In: *British Heritage*.. 29(2), s.50-55 [2014-07-22] Dostupné na: <https://nt.global.ssl.fastly.net/documents/national-trust-bibliography.pdf>
- DUDEKOVÁ, Gabriela. 2014. *Schulpeho kolónia ako model robotníckeho bývania v Prešporku na prelome 19. a 20. storočia*, In: ŠENKRIK, R.(Ed.). 2014. *Dejiny bývania v Bratislavskej župe*. Zborník príspevkov z konferencie Bratislavského samosprávneho kraja Dni európskeho kultúrneho dedičstva 2012. Bratislava: Bratislavský samosprávny kraj 2014, s. 11-21
- DUDEKOVÁ, Gabriela. 2013. *Bratislavská YMCA a Juraj von Schulpe*. [online]. [2015-02-05] Dostupné na internete:<http://budovaymca.sk/2013/02/24/bratislavska-ymca-a-jurajvon-schulpe/>
- DUDEKOVÁ, Gabriela. 2001. *Juraj Schulpe a sociálna politika v Uhorsku na prelome 19. a 20. storočia*. Dizertačná práca. Bratislava: FF UK 2001.

- DUDEKOVÁ, G. 1998. *Dobrovoľné združovanie na Slovensku v minulosti*. Bratislava : S.P.A.C.E. Centrum pre analýzu sociálnej politiky
- DUDEKOVÁ, Gabriela. 1995. Túžba po dokonalejšom svete. Sociálnoetický svetonázor Juraja Schulpeho In: *Historická revue*, 6(5), s. 21-22
- DUDEKOVÁ, Gabriela. 1994. *Juraj Schulpe, vedec a humanista*. Bratislava: YMCA 1994.
- DUDEKOVÁ, Gabriela. 1993. Atypický šľachtic. In *Genealogicko-heraldický hlas*, III.(1), s. 29-35
- FULLER, R. B., APPLEWHITE, E. J. 1975. *Synergetics: Explorations in the Geometry of Thinking*. New York: Collier Books, Mac Millan Publishing Company.
- GÁL, M.: *Muži v sociálnej práci*; 2017. Diplomová práca Mgr. - Trnava, Trnavská univerzita v Trnave.
- GAŠPAREC, I. 1958. Život a dielo Štefana Závodníka. In: *Duchovný pastier*, 35(8), s. 167-168
- GEURTS, E. M. W., BODDY, J., NOOM, M. J. KNORTH. 2012. Family-centred residential care: the new reality. In : *Child & family social work*. 17(2), p. 170-179
- GRIFFIN, E. A. 2012. The 'industrial revolution': interpretations from 1830 to the present. [online]. [2018-03-03].Dostupné na: <http://www.uea.ac.uk/documents/1006128/1446434/Emma+Griffin+industrialrevolution.pdf/816bcd4c-ac9b-4700-aae4-ee6767d4f04a>
- HAMILTON, G. 1951. *Theory and Practice of Social Case Work*. New York: Columbia University Press
- HAMILTON, Amy Gordon.1949. *Helping People- the Growth of a Profession*. Anniversary Papers of the New York School of Social Work and the Community Service Society of New York., New York, Columbia Univ. Press, 1949, 288 pp.
- HARRISON, R. 2013. *Denison, Eduard (1840-1870)* [online].In: Dictionary of National Biography, 1885-1900, vol. 14 [2018-02-12].Dostupné na: [https://en.wikisource.org/wiki/Denison,_Edward_\(1840-1870\)_\(DNB00\)](https://en.wikisource.org/wiki/Denison,_Edward_(1840-1870)_(DNB00))
- HILL, O. 1877. *Our common land*. London: Macmillan and Co.,
- HILL, O. 1875. *Homes of the London Poor*. New York : State Charities Aid Association HISTORICAL Society of Pennsylvania. 2014. *Octavia Hill Association tenements*. [online] [2014-07-22] Dostupné na internete: <http://www.philaplace.org/story/24/>
- HOLLIS, Florence H. 1970. *The psychosocial approach to casework practice*. In: ROBERTS, R.W., ROBERT, H.N. 1970. *Theories of social casework*. Chicago: University of Chicago Press. p. 33–46.
- HOLLIS, F. 1964. *Casework—A Psychosocial Therapy*. [online]. New York: Random House, 209 p. [cit. 2012-02-15]. Dostupné na: jsw.oxfordjournals.org/cgi/reprint/1/3/293.pdf
- HOPPS, J.G. LOWE, T.B. 2008.. *The Scope of Social Work Practice* In: SOWES, K. M. , DULMUS, C.N., WHITE. B.W. 2008. *Comprehensive Handbook of Social Work and Social Welfare. The Profession of Social Work*. Hoboken: Wiley and Sons, pp. 37-66
- HOWE, D. 1994. Modernity, Postmodernity and Social Work. [online]. In *The British Journal of Social Work*, 24(5), p. 513–532, [2016-12-11] Dostupné na: <https://academic.oup.com/bjsw/article-abstract/24/5/513/1642064/Modernity-Postmodernity-and-Social-Work?redirectedFrom=fulltext>
- CHYTIL, O. 2014. Možnosti sociálnej práce pri riešení problému chudoby. In: Paradigmy budúcich zmien v 21. storočí. Globálny svet - spolupráca alebo konfrontácia? . Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 2014. s. 277-287
- CHYTIL, O. 2007. Dúsledky modernizácie pro sociálnej práci. In: *Sociálna práca*, 10(4), s. 64-71
- IVANČÍKOVÁ, Ľ. 2004. Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach (EU- SILC). In: Otázky merania chudoby. Bratislava : ŠÚ SR, 44 – 51

- KHAMSI S., 1997. Otto Rank, A psychology of Difference: The American Lectures/ Separation, Will, and Creativity: The Wisdom of Otto Rank. [online]. [2017-03-27]. Dostupné na: <https://birthpsychology.com/content/otto-rank-psychology-difference-american-lecturesseparation-will-and-creativity-wisdom-otto>
- KONOPÁSEK, Z. 1991. *Chudoba a sociální příjmy : výskumná správa*. Bratislava : VÚPSV, 1991
- KOPŘIVA, K. 1997. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál
- KRAKEŠOVÁ-DOŠKOVÁ, Marie. 1946. *Psychogenese sociálních případů. O vzniku sociální úchylnosti*. 1. vyd. Praha: Nová Osvěta
- KRAMER, F. 1935. Nachruf Ruth von der Leyen. In: *Zeitschrift für Kinderforschung*. 44 (5), s. 307-310
- LEIGHINGER, L. 1980. The generalist and specialist debate in social work. *Social Service Review*, 560-576.
- LEIGHINGER, L. 1984. 'Graduate and Undergraduate Social Work Education: Roots of Conflict', *Journal of Education for Social Work* 20(3), p. 66-77.
- LEIGHINGER, R.D. Jr., LEIGHINGER, L. 1980. Hail and Farewell — Undergraduate Social Work and the Social Sciences, 1974-79, In: *Journal of Education for Social Work* 16(3), p. 110-8.
- LEKACHMAN, R. 2008. *Arnold Toynbee*. [online]. In: International Encyclopedia of the Social Sciences. [2018-07-17]. Dostupné na: <http://www.encyclopedia.com/people/history/historians-british-biographies/arnold-toynbee>
- LEVICKÁ, J. 1999. *Náčrt dejín sociálnej práce*. Trnava : Trnavská univerzita,
- LEVICKÁ, J. 2003. *Metódy sociálnej práce*. Trnava: Trnavská univerzita
- LEVICKÁ, J. a kol. 2012. *Ekosociálne prístupy v sociálnej práci*. Trnava : Oliva
- LEVICKÁ, J. a kol. 2015. *Identita slovenskej sociálnej práce*. Trnava: TYPI
- UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied
- LEVICKÁ, J. 2009. *Sociálna práca II*. Trnava: Oliva 2009
- LEVICKÁ, J. 2007. *Sociálna práca I*. Trnava : Oliva, 2007
- LEWIS, H. 1986. Response to professional ethics: Virtue or vice. *The Jewish Social Work Forum*, 22(1), p. 15-17
- LEYEN, R. von der. 1931. Die Eingliederung der Fürsorge für jugendliche Psychopathen in Jugendrecht und Erziehung. In: *Zeitschrift für Kinderforschung*, 38, s. 625–671
- LEYEN, R. von der. 1926. Die Ausstellung “Fürsorge für psychopathische Kinder und Jugendliche bei der Gesolei” Düsseldorf. In: *Zeitschrift für Kinderforschung*, 33, s.81-92
- LIBERMAN, J., KRAMER R., RICHTER G., 2011. The Letters of Sigmund Freud & Otto Rank. [online]. [2017-03-27]. Dostupné na: <http://www.apadivisions.org/division-39/publications/reviews/letters-of-freud.aspx>
- LUDEWIG, K. 1994. *Systemická terapie. Základy klinické teorie a praxe*. Praha: Institut pro systmickou zkušenost
- LÜSSI, P. 1998. *Systemische Sozialarbeit. Praktisches Lehrbuch der Sozialberatung*. 4. Durchges. Aufl. Bern-Stuttgart-Wien: Verlag Paul Haupt
- LIEBERMAN, E. James. *Acts of Will: The Life and Work of Otto Rank: With a New Preface*. Amherst, MA: University of Massachusetts Press, 1993.
- LIEBERMAN, E. J. 2003. Otto Rank, 1884-1939. [online]. In: *The American Journal of Psychiatry*, 160(1), 32. [2016-04-05]. Dostupné na: <http://search.proquest.com/docview/220158797?accountid=1229>
- LIEBERMAN, E. J. 2005. Otto Rank. [online]. *International Dictionary of Psychoanalysis*. [2016-05-04]. Dostupné na: <http://www.gale.cengage.com/InContext/bio.htm>

- LIBERMAN, J., KRAMER R., RICHTER G., 2011. The Letters of Sigmund Freud & Otto Rank. [online]. [cit.:2017-03-27]. Dostupné na: <http://www.apadivisions.org/division-39/publications/reviews/letters-of-freud.aspx>
- LLOYD M. 2008. Origins of the Functional School of Social Work. [online]. [2017-03-27]. Dostupné na: <http://socialwelfare.library.vcu.edu/social-work/the-functional-school-of-social-work/>
- LULJÁK, Ivan : *K otázke nezamestnanosti za buržoáznej ČSR*. [online]. [cit. 2015-02-15] Dostupné na: <http://www.kss.sk/temy/historia/151-k-otazke-nezamestnanosti-za-burzoaznejcsr.html>
- MAISS, Maria.2009. Sozialarbeit im Dienst der Ermöglichung substanzieller/materieller Bedingungen von Freiheit und Wohlleben. In: Pantucek, Peter, Maiss, Maria (Eds.) Die Aktualität des Denkens von Ilse Arlt, Wiesbaden: VS, s. 61–74.
- MAISS, Maria, ERTL, Silvia Ursula (Eds.). 2011. Ilse Arlt – (Auto-)biographische und werkbezogene Einblicke. Vienna: LIT.
- MAISS, Marie, PANTUCEK, Peter. 2008. Theorie mit Leidenschaft. Ilse Arlt und aktuelle Fragen der Sozialen Arbeit. In: *Beitrag in Soziale Arbeit – Zeitschrift für Soziale und sozialverwandte Gebiete*, 6, s. 202-211
- MASLOW, A. 1943. A theory of human motivation. In: *Psychological Review*, 50(4), p. 370-96
- MATOUŠEK, O. a kol. 2001. *Základy sociální práce*. Praha : Portál
- MAURICE, C. E. 1913. *Life of Octavia Hill*. London : Macmillan and Co., 1913.
- MCBEATH, G., WEBB, S. 1991. Social work, modernity and post modernity.[online]. In: *Sociological Review* 39(4), p. 745 – 762 [2016-12-01] DOI: 10.1111/j.1467-954X.1991.tb00874.x
Dostupné na: <https://academic.oup.com/bjsw/article-abstract/24/5/513/1642064/Modernity-Postmodernity-and-Social-Work?redirectedFrom=PDF>
- MERRY, T.2004. *Naučte sa byť poradcom. Poradenstvo zamerané na človeka*. Bratislava: Ikar
- MILNER 1901. Milner, Alfred 1901 *Arnold Toynbee*. .London: Arnold.
- NASW Foundation National Programs: *NASW Social Work Pioneers: Jessie Taft*. [online]. [cit.:2017-03-27]. Dostupné na: <http://www.naswfoundation.org/pioneers/t/taft.html>
- NASW Foundation National Programs: *NASW Social Work Pioneers: Virginia Robinson*. [online]. [2017-04-04]. Dostupné na: <http://www.naswfoundation.org/pioneers/r/VirginiaRobinson.html>
- MUSIL, L. 2013. *Challenges of Postmodern Institutionalisation for Education in Social Work*. In MATULAYOVÁ, T., MUSIL, , L. *Social Work, Education and Postmodernity. Theory and Studies in Selected Czech, Slovak and Polish Issues*. first. Liberec: Technical University of Liberec, 2013. s. 10-72
- MUSIL, L. 2004. *"Ráda bych Vám pomohla, ale ..." Dilemata práce s klienty v organizacích*. Brno: Marek Zeman
- OBUCHOVÁ, V., HOLČÍK, Š. 2006. *Cintorín pri Kozej bráne*, Bratislava: Vydavateľstvo PT
- ORTVAY, T. 2003, *Ulice a námestia Bratislavy*, A. Marenčin, Bratislava: Vydavateľstvo PT
- PAULÍK, K. 2005. *Uplatnění věd o člověku v sociální práci*. Ostrava: FiF OSU
- PERLMAN, H. 1979. *Relationship . The Heart of Helping People*. Chicago: University of Chicago Press
- PERLMAN, Helen, H. 1957. *Social Casework : A Problem- Solving Process*. Chicago: University of Chicago Press
- RAMSAY, R. 2003. Revisiting the Working Definition. [online] In: *Research on Social Work Practice*, 13(3), p. 324-338. [2018-11-11]. Dostupné na:

<https://doi.org/10.1177/1049731503013003007>

RANK, Otto 1998. *Encyclopedia of World Biography*. [online]. [2016-03-04]. Dostupné na: [//www.gale.cengage.com/InContext/bio.htm](http://www.gale.cengage.com/InContext/bio.htm)

REAMER, F. 2006. *Social work values and ethics*. New York: Columbia University Press

REAMER, F. 2003. Boundary Issues in Social Work Managing Dual Relationships. In *Social Work* 48, (1), p, 121-133

REMLEY, a HERLIHY 2007. *Ethical, Legal and Professional Issues in Counseling*. New Jersey: Person Merrill Prentice Hall

RICHMOND, M. 1922. *What is Social Casework?* New York: Russel Suge Foundation

ROGERS, C. 2000. *Klientom centovaná terapia*. Modra: PERSONA,

ROSE, W., FRUCHS, P., BEDDIES, T. 2016. *Diagnose "Psychopathie". Die urbane Moderne und das schwierige Kind. Berlin 1918-1933*, Wien/Köln/Weimar: Böhlau

SKIECEVICIUS, P.; LELIUGIENE, I. 2012. Empowering partnership as Resocialization form of Juveniles Subject to Delinquency: Findings of Empirical Research. In: *Social Sciences/Socialiniai mokslai*. 1(75), p. 30 – 40

SMILES, S. 1859. *Self Help*. Boston : Ticknor and Fields

SOWES, K. M., DULMUS, C. N., WHITE. B. W. 2008. *Comprehensive Handbook of Social Work and Social Welfare. The Profession of Social Work*. Hoboken: Wiley and Sons,

SPAIN, D. 2006. Octavia Hill's Philosophy of Housing Reform: From British Roots to American Soil. [online] In: *Journal of Planning History*. 5(2), p. 106-125.

[2014-07-22] Dostupné na: <https://wikis.uit.tufts.edu/.../pages/viewpage.action?pageId>.

STEIN, E., 2010. Otto Rank: Pioneering Ideas for Social Work Theory and Practice. [online] In *Psychoanalytic Social Work*: Routledge, s. 116-131, [2017-03-27]. Dostupné na: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/15228878.2010.512535>

STEIN, H., CLOWARD, R. 1959. *Social perspectives on behavior*. New York : Free Press

STEYAERT, J. 2013. *1884 Arnold Toynbee. University Settlement*. [online] .In: History of Social Work. Dostupné na:

http://www.historyofsocialwork.org/eng/details.php?canon_id=136

STRIEŽENEC, Š. 1999. *Úvod do sociálnej práce*. Trnava : AD, 1999

TAIT, E. W. 2005. *John Ruskin*. [online] . In *Christian History & Biography*. Issue 86, Spring 2005. s. 27. [cit. 2014-07-22] Dostupné na:

<https://www.theguardian.com/books/john-ruskin?page=5>

TOKÁROVÁ, A. a kol. 2003. *Sociálna práca. Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej práce*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity

TOMITA, M. 2014. Developing alternative understandings of conflits that involve Delinquent children through life space crises intervention. In: *Revista de cercetare si interventie socială*. (44), p. 67-85

TOYNBEE, A. 1920. *Lectures on the Industrial Revolution of the Eighteenth Century in England*. London:Longmans Green &Co.

TOYNBEE, Celia. 2015. *Arnold Toynbee*. [online]. London: Toynbee Hall. [2016-02-02]. Dostupné na:

http://www.toynbeehall.org.uk/data/files/About_Toyneeb_Hall/History_booklets/Arnold_Toyneeb_Booklet_-_Final_Edit.pdf

TREVITHICK, P. 2006. *Social Work Skills: A Practice Handbook*. Berkshire: Open University Press

TRULÁŘOVÁ, Z. 2015. *Odborné praxe v přegradační přípravě sociálních pracovníků*. Hradec Králové: Gaudeamus

TRUHLÁŘOVÁ, Z. 2003. *Aktuální otázky sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus

WHELAN, R. 1998. *Octavia Hill and the Social Housing Debate – Essays and Letters by Octavia Hill*. London : St Edmundsbury Press

WAYTT, R.J. 2000. *Octavia Hill and The Crown Estate – a Continuing Legacy?* London: The Crown Estate

Názov práce: **História ako indikátor identity sociálnej práce**

Učebnica je výstupom z projektu APVV 0524 – 12: Identita sociálnej práce v kontexte Slovenska

Autorský kolektív: ©Jana Levická (Ed.) – 3AH

Mgr. et Mgr. Katarína Levická, PhD. – 2AH
Mgr. Dominika Uhnáková, PhD. – 1AH
Mgr. Barbora Rajnáková - 1AH
Mgr. Martin Gál – 1AH
Mgr. Veronika Schmidtová - 0,5 AH

Vydanie : 1. (prvé)
Počet strán: 129
Recenzovali: doc. PhDr. Peter Brnula, PhD.
Mgr. Andrea Bánovčinová, PhD.
Forma: elektronická
Vydavateľ: Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce TU v Trnave
Rok: 2018
ISBN: 978-80-568-0172-7
EAN: 9788056801727